

บทความวิจัย

การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ของฝ่ายเถรวาท

เดือน คำดี

ทั้งพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พระพุทธศาสนาแตกแยกออกเป็น ๒ นิกาย คือ นิกายเถรวาทกับนิกายมหายาน นิกายมหายานได้แพร่ขึ้นไปทางอินเดียภาคเหนือ เข้าสู่ทิเบต จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนาม และไต้หวัน ได้ตั้งมั่นอยู่ในประเทศเหล่านั้น บางครั้งเรียกนิกายฝ่ายเหนือ ภิกษุณีที่สังกัดฝ่ายมหายานก็ยังคงแพร่หลายสืบต่อกันมาในประเทศไทยเหล่านั้นตราบเท่าทุกวันนี้ ส่วนพระพุทธรศานานิกายเถรวาทได้แพร่ขยายลงไปทาง

อินเดียภาคใต้ไปตั้งมั่นอยู่ที่เกาะลังกาและได้แพร่ไปยังประเทศใกล้เคียงคือ ประเทศพม่า ประเทศไทย ประเทศกัมพูชา เป็นต้น บางครั้งเรียกว่านิกายฝ่ายใต้ ภิกษุณีที่มีอยู่ในเกาะลังกาได้รับสืบทอดมาจากภิกษุณีในประเทศอินเดียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๘) ในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชโดยพระนางสังฆมิตตาเถรีพร้อมด้วยคณะได้ไปประดิษฐานภิกษุณีสงฆ์ขึ้นที่เกาะลังกาและปรากฏว่าภิกษุณีที่ตั้งมั่นอยู่เฉพาะที่เกาะลังกาหรือศรีลังกาในปัจจุบันที่สืบทอดมาโดยมีพระนางอนุพัทธภิกษุณีเป็นรูปแรกของศรีลังกาจนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ (พ.ศ. ๑๕๗๐) เมื่อเกาะลังกาถูกรอบครองโดยกษัตริย์โจฬะทมิฬจากอินเดียได้นับถือศาสนาฮินดู ภิกษุณีสงฆ์ที่เกาะลังกาก็ค่อยๆ อับเฉาลงภายใต้บรรยากาศสงครามภายในคือการแย่งชิงราชสมบัติของกษัตริย์ลังกา และสงครามกับกองทัพที่มาจากภายนอกประเทศคือกองทัพทมิฬจากอินเดียได้และการยึดครองของชาติตะวันตกที่นับถือลัทธิอื่น พอขึ้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ภิกษุณีสงฆ์ก็ดับสูญสิ้นไป

1. การรื้อฟื้นพระพุทธศาสนาขึ้นในประเทศศรีลังกา

เมื่อพุทธศักราช ๒๒๘๘ พระเจ้าวิชัยพาหุ กษัตริย์ลังกาผู้เอกราชกลับคืนมาได้แล้ว จึงโปรดให้ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ แต่เมื่อสำรวจไปทั่วเกาะลังกาแล้ว ก็พบแต่ความว่างเปล่า ไม่ปรากฏว่ามีภิกษุณีสงฆ์และพระภิกษุสงฆ์เหลืออยู่เลย คงมีเหลืออยู่แต่สามเณรรูปเดียวชื่อ เวลิวิต ธรรมังกร สามเณรรูปเดียวไม่สามารถจะให้อุปสมบทกุลบุตรฟื้นฟูพระพุทธศาสนาได้ จะฟื้นฟูได้ต้องมีพระสงฆ์ สามเณรธรรมังกรจึงทูลพระเจ้าวิชัยพาหุ แนะนำให้รื้อฟื้นภิกษุสงฆ์ขึ้นมาใหม่ก่อน เมื่อพระเจ้าวิชัยพาหุได้ข่าวจากพวกพ่อค้าชาวฮอลันดา ที่ทำการค้าขายที่เกาะลังกาขณะนั้นว่า พระพุทธศาสนาในประเทศสยาม มีความเจริญรุ่งเรืองดี แพร่หลาย มีอยู่ทั่วทุกตำบลและเป็นพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทเช่นเดียวกับที่เคยมีในเกาะลังกา พระองค์จึงได้ทรงแต่งตั้งราชทูตไปสืบศาสนาเพื่อขอพระภิกษุสงฆ์จากประเทศสยามไปช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่เกาะลังกา เหตุการณ์นี้ตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายของประเทศสยาม คณะราชทูตคณะแรกถึงประเทศสยามในรัชสมัยของพระเจ้าบรมโกศ^๑ ราชทูตแห่งลังกาได้ทูลขอพระเจ้าบรมโกศให้ส่งคณะสงฆ์จากประเทศสยามไปประกอบพิธีอุปสมบทแก่กุลบุตรชาวเกาะลังกา เพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ในระหว่างนั้นพระเจ้าวิชัยพาหุสวรรคตเสียก่อน สมเด็จพระบรมโกศจึงทรงรอเหตุการณ์ที่เกาะลังกาเพื่อให้แน่พระราชหฤทัยก่อนว่า

^๑ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอพระยาคำรพราชานุภาพ, *เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป*, คณะสงฆ์พิมพ์ในงานพระเมรุสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ณ พระเมรุหลวงวัดเทพศิรินทราวาส, (พระนคร: กรมศิลปากร ๒๕๐๓), หน้า ๖๐-๑๐๐.

กษัตริย์องค์ใหม่ขึ้นครองราชย์แล้วจะมีประสงศ์เช่นเดียวกัน ต่อมา พุทธศักราช ๒๒๔๐ พระเจ้ากิตติราชาสิงห์ ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์องค์ใหม่ของลังกาได้ส่งราชทูตมาประเทศสยามซ้ำอีกเมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๔๔ เพื่อเป็นการยืนยันพระประสงศ์เดิมในการรื้อฟื้นภิกษุสงฆ์ขึ้นในเกาะลังกาต่อไป พระเจ้าบรมโกศจึงโปรดให้คณะราชทูตและคณะสงฆ์สยามจำนวน ๒๕ รูป มีพระอุปาส์เถระแห่งวัดธรรมารามเป็นหัวหน้าคณะ ประกอบด้วยพระภิกษุอีก ๑๘ รูป และสามเณร ๗ รูป ออกเดินทางไปยังเกาะลังกา คณะสงฆ์สยามเมื่อเดินทางถึงเกาะลังกาแล้ว ได้บรรพชาอุปสมบทกุลบุตรชาวเกาะลังกา ณ พัทธสีมาวัดบุปผาราม (มาลาวดี) ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ พ.ศ. ๒๒๔๖ ชุดแรกขึ้น ซึ่งสามเณรสรณังกรและคณะ อีก ๕ รูปก็ได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุชุดแรกนี้ด้วย จนถึง พ.ศ. ๒๒๔๘ ได้มีพระภิกษุที่ได้รับการอุปสมบทโดยพระอุปาส์เถระจำนวน ๗๐๐ รูปสามเณร ๓,๐๐๐ รูป สืบต่อมาพระภิกษุสรณังกรก็ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระสังฆราชของประเทศศรีลังกา จากนั้นมาพระภิกษุสงฆ์ชาวลังกาก็ได้ทำการอุปสมบทกุลบุตรชาวลังกาเองสืบต่อกันมาตราบเท่าทุกวันนี้ คณะสงฆ์คณะนี้เรียกว่านิกายสยามวงศ์ คณะสงฆ์จากสยามเป็นคณะแรกที่ได้ไปรื้อฟื้นภิกษุสงฆ์ในลังกา และต่อมาก็มีพระภิกษุสงฆ์จากประเทศพม่าและรามัญวงศ์ได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลังกาตามลำดับ ดังนั้น พระภิกษุสงฆ์ในลังกาจึงมี ๓ นิกายคือนิกายสยามวงศ์ นิกายรามัญวงศ์ และนิกายอมราวดีวงศ์หรือมรมะนิกาย^๒ แต่ในการรื้อฟื้นพระภิกษุสงฆ์ในลังกาไม่ปรากฏว่ามีการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์แต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากภิกษุณีเถรวาทที่สืบต่อมาหลังพุทธกาลมีอยู่เฉพาะในเกาะลังกาเท่านั้น ไม่ปรากฏว่ามีภิกษุณีสงฆ์เถรวาทในประเทศใดเลยแม้ว่าจะเป็นประเทศพม่า-รามัญ ประเทศสยามหรือกัมพูชาเมื่อประเทศเหล่านี้ไม่ปรากฏว่ามีภิกษุณีเถรวาทเหลืออยู่และที่จะหาภิกษุณีสงฆ์ผู้จะเป็นปวัตตินีหรือพระอุปัชฌาย์ในประเทศใดๆได้ จึงไม่มีการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์เถรวาทขึ้นอีก ส่วนในทางประเทศอินเดีย ในห้วงเวลานั้นพระพุทธศาสนาพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ได้เลือนหายไปจากอินเดียแล้ว ดังนั้น ภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกาจึงเป็นอันขาดตอนสูญสิ้นไปอย่างแน่นอนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นมา

สภาพการณ์ในศรีลังกาตั้งแต่ถูกกษัตริย์โจฬะแห่งอินเดียได้ครอบครอง พ.ศ. ๑๕๗๐ ชาวพุทธถูกบีบบังคับให้เปลี่ยนศาสนา พระภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ถูกไล่ล่าและห้ามบวช พิธีกรรมและกิจการศาสนาพุทธก็ค่อยๆ เลือนหายไปจากชีวิตประจำวันของชาวเมือง ราช-

^๒ ปัจจุบันในศรีลังกามีประมุขของสงฆ์แต่ละนิกายมีตำแหน่งที่มหาสังฆนายกเป็นประธานมหาสังฆสมาคม บริหารการคณะสงฆ์ มหาสังฆนายกในแต่ละนิกายจะมีอนุสังฆนายกเป็นตำแหน่งผู้ช่วย และมีกรรมการสงฆ์บริหารมหาสังฆสมาคมรวม ๔๐ รูป

ลำนิกซึ่งนับถือลัทธิอื่นสั่งห้ามการประกอบพิธีกรรมทั้งหลายอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา และตั้งข้อรังเกียจผู้ประกาศตนว่าเป็นพุทธศาสนิกชน ผู้ใดบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีจะได้รับโทษ พร้อมกันนั้นก็ไต่ยกย่องเชิดชูศาสนาอื่นดูขึ้นมาแทน โดยการรื้อฟื้นระบบวรรณะต่างๆ ขึ้นมา สนับสนุนประชาชนให้นับถือบูชาเทพเจ้าของฮินดู เมื่อพระพุทธศาสนาขาดการอุปถัมภ์บำรุง มีแต่การถูกขจัดขัดขวาง ราชสำนักไม่ให้ความสำคัญและไม่นับถือเสียแล้ว ประชาชนชั้นสูงก็ละทิ้งศาสนาไปด้วย เหลือแต่ชนชั้นต่ำที่อยู่ตามชนบทห่างไกลเมืองหลวง ยังให้การนับถือ แต่ก็เป็นการนับถือปฏิบัติแบบหลวมๆ ซ่อนๆ ไม่มีการศึกษาพระพุทธศาสนา อย่างถูกต้อง จึงเป็นเช่นเดียวกับต้นไม้เมื่อแก่นและกระพี้ถูกทำลาย ก็เหลือแต่กาฝากรอแต่ วันตาย สังคมศรีลังกาในช่วงว่างเว้นจากพระพุทธศาสนาก็ต่างกัน ประชาชนก็หันไปนับถือ ลัทธิความเชื่ออย่างอื่น ที่เรียกว่าลัทธิ “คินนันทเสส” แทน ลัทธินี้ประกอบพิธีกรรมหนักไป ทางไสยศาสตร์ ทำนายโชคละชะ หักหน้าลัทธิผู้ทำพิธีกรรมส่งวิญญาณผู้ตาย และทำพิธีการ แต่งงานให้ประชาชนทั่วไป เจ้าลัทธิก็เป็นฆราวาสมีภรรยาอยู่กันเป็นครอบครัวอย่างชาวบ้าน ทั่วไป แต่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแทนพระสงฆ์ อาศัยอยู่ตามวัดและสำนักในหมู่บ้าน ทั่วไปในเกาะลังกา เมื่อไม่มีพระภิกษุสงฆ์ ชาวบ้านผู้มั่นคงในพระรัตนตรัยที่สมาทานศีล ๕ ศีล ๘ ปฏิบัติตนบำเพ็ญพรตภาวนาเป็นอุบาสก อุบาสิกา นุ่งห่มขาวไปตามสภาพ

2. ความพยายามรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในประเทศศรีลังกา

ต่อมาระหว่างพุทธศักราช ๒๔๒๘-๒๔๘๐ นางสาวแคเธอรีน เดอ อัลวิส คุณติละ-เก (Mary Katharene de Alwis) ซึ่งเกิดในครอบครัวที่นับถือศาสนาคริสต์ แต่เธอมีความสนใจในพระพุทธศาสนา เนื่องจากในศรีลังกาไม่มีรูปแบบการบวชสตรีแล้ว เธอจึงเดินทางไป ศึกษาพระพุทธศาสนาและปฏิบัติธรรมที่ประเทศพม่าและเธอได้ศึกษาธรรมพร้อมด้วยสมาทาน ศีล ๑๐ จากพระภิกษุสงฆ์พม่าได้ชื่อใหม่ว่าสุธัมมาจารี (Nun of Ten Precepts) อยู่ในพม่า เป็นเวลา ๑๔ ปี เธอกลับถึงศรีลังกาพุทธศักราช ๒๔๔๖ ได้ก่อสร้างสำนักทศศีลมาตา ขึ้น ที่เมืองแคนดี้ ดำเนินชีวิตแบบทศศีลมาตา ได้เผยแพร่วิธีการบวชแบบทศศีลมาตา จนมี ผู้สนับสนุนไปทั่วศรีลังกา จนปัจจุบันมีจำนวนทศศีลมาตาประมาณ ๒,๕๐๐ คน^๓ สตรีชาว

^๓ Ven. Bhikkhuni Bhadra, *Higher Ordination and Bhikkhuni Order in Srilanka*, (Mahendra Senanayake Sridevi Printers (Put) Ltd/Stilanka, 2001), p. 24. ทศศีลมาตามีเครื่องแบบใส่เสื้อแขน ยาวสีเหลือง ครองผ้าผืนใหญ่คล้ายจีวร แต่ไม่เย็บเป็นกระดุมดังเช่นจีวรของพระภิกษุ ทศศีลมาตามี จิตสำนึกอยู่เสมอว่าตนเป็นอุบาสิกา คนไม่ใช่ภิกษุ ไม่ใช่สามเณรี และไม่ใช่อภิกษุณี

ศรีลังกา เมื่อสมათานศีล ๑๐ เป็น ทศศีลมาตาแล้ว ก็ออกจากเรือนไปพำนักอยู่ตามสำนักที่มีอยู่ตามหมู่บ้านแห่งละ ๒-๓ คน ชาวบ้านให้ความอุปถัมภ์

ความพยายามเข้าสู่เพศบรรพชิตของสตรีชาวศรีลังกาในขั้นแรก ก็คือการเลือกรูปแบบทศศีลมาตาเท่านั้น เพราะพุทธศาสนิกชนที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทในศรีลังกาโดยทั่วไปมีความรู้สึกตัวอยู่เสมอว่าภิกษุณีสงฆ์ขาดตอนไปนานแล้ว การอุปสมบทเป็นภิกษุณีต้องบวชจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ จากฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ แล้วจึงเข้าพิธีบวชในฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ เมื่อไม่มีภิกษุณีสงฆ์เป็นผู้บวชให้แล้ว ก็ไม่อาจจะบวชเป็นภิกษุณีได้ จึงได้ยึดเอารูปแบบทศศีลมาตามอย่างพระนางอนุฟ้าที่ก่อนจะได้บวชเป็นภิกษุณีนั่น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อ ๓-๔ ทศวรรษ (พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๓๐) ก่อนเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ สตรีชาวศรีลังกาด้วยแรงสนับสนุนของขบวนการสิทธิมนุษยชน และกลุ่มสิทธิสตรี ที่เป็นชาวตะวันตก ได้พยายามหาวิธีการรื้อฟื้นการอุปสมบทเป็นภิกษุณีขึ้นอีก ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๑ ได้มีการพัฒนารูปแบบนิกบวชสตรีขึ้นด้วยการพยายามเรียกร้องให้ทศศีลมาตาได้รับการรับรองสถานภาพเป็นนิกบวชสตรีในทางกฎหมายและเป็นที่ยอมรับทางสังคมก่อนแม้ทางการคณะสงฆ์และทางราชการจะไม่รับรองก็ตาม

ต่อมา พ.ศ.๒๕๑๘ กลุ่มสิทธิสตรีและทศศีลมาตาได้รณรงค์เรียกร้องให้มีการบวชภิกษุณีขึ้นไปทั่วศรีลังกา โดยอ้างว่าเพื่อพัฒนาสตรีในด้านสังคม ด้านสติปัญญา ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิทธิทางศาสนา ซึ่งทำให้งิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมศรีลังกาเปลี่ยนแปลงไป และมีกิจกรรมใหม่หลายอย่างเช่นการจัดประชุมสงฆ์นานาชาติและการจัดตั้งสถาบันการศึกษาของทศศีลมาตารวมทั้งการจัดประชุมอภิปรายเรื่องการรื้อฟื้นการบวชภิกษุณีและการแสวงหาทัศนคติสนับสนุนจากนักปราชญ์ฆราวาสจากสถาบันการศึกษาและองค์กรต่างๆ เป็นต้น เกิดขึ้นตามคำเรียกร้องของกลุ่มสตรีนิยมเหล่านั้น จากความพยายามเรียกร้องให้สตรีมีฐานะอันสมบูรณ์โดยต้องขจัดความอคติทั้งหลายต่อสตรี และยกเลิกการกีดกันทางการศึกษาทางกฎหมาย จาริต ประเพณี ให้สตรีมีฐานะที่ทัดเทียมกับบุรุษ และเพื่อให้ผู้หญิงมีสิทธิในเรื่องต่างๆ รวมทั้งความยุติธรรมและ สิทธิทางวิญญาณ หรือสิทธิในทางศาสนา ต้องมีการอนุมัติให้ม้นิกบวชสตรีได้

กลุ่มสตรีนิยมในศรีลังกาโดยเฉพาะกลุ่มสตรีที่มาจากตะวันตกที่ได้มีบทบาทช่วยเหลือสตรีชาวศรีลังกาด้วยการชูธงเสนอปัญหาเรื่องความเสมอภาคทางศาสนาขึ้น ซึ่งเป็นข้อเสนอที่สอดคล้องกับความพยายามของกลุ่มทศศีลมาตาอยู่แล้ว และในขณะเดียวกันทศศีลมาตาชาวเยอรมัน เกิดในเยอรมัน ถือสัญชาติอเมริกันคนหนึ่งชื่อว่าอารยเขมา (Khema of Germany) ก็ได้วิ่งเต้นสนับสนุนข้อเสนอนั้นไปยังองค์กรนานาชาติอย่างแข็งขัน ซึ่งเป็นการลือทอดเจตนารมณ์ของสุภัทรมหารี จากนั้น ทศศีลมาตาทั้งหลายก็ได้รวมกลุ่มกันหาสมาชิก ร่วมกัน

ก่อตั้งองค์กรเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาทศศีลมาตาให้ได้รับการศึกษา มีความก้าวหน้า พร้อมกับความพยายามรื้อฟื้นการอุปสมบทภิกษุณีขึ้นให้จงได้ในขณะเดียวกัน ดร.เฮมา กุนติเลเก (Dr. Hema Gunatilake) หนึ่งในกลุ่มลัทธิสตรีนั้นได้เดินทางไปประเทศจีน เกาหลี เพื่อแสวงหารูปแบบและความเป็นไปได้ ที่จะให้มีวิธีบวชภิกษุณีตามจารีตของฝ่ายเถรวาท และในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ (ค.ศ. ๑๙๗๒) นั้นเอง นางสิริมาโว บันตาราไนเยเก (Mrs. Sirimavo Bandaranaike) นายกรัฐมนตรีหญิงแห่งศรีลังกาได้มอบที่ดินให้สร้างสำนักเพื่อการศึกษาของทศศีลมาตาขึ้นตามที่พวกเธอขอร้อง และสถานที่แห่งนั้นก็ได้กลายเป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษาและพัฒนาทศศีลมาตา ที่ทศศีลมาตาสามารถจัดการศึกษาและจัดโครงการต่างๆ ทางการศึกษาและทางสวัสดิการสังคมได้ ในลักษณะเป็นเครือข่ายและเป็นศูนย์กลางของทศศีลมาตาในท้องถิ่นและทศศีลมาตาจากนานาประเทศ เช่นประเทศเนปาลและอินเดีย เป็นต้น ต่อมา ด้วยการสนับสนุนของบุคคลากรบางกลุ่มในกระทรวงพระพุทธศาสนา ทศศีลมาตาจึงสามารถขยายขยายการทำงานตั้งเป็นสมาคมทศศีลมาตาจนแพร่หลายเข้าไปในหมู่บ้านหลายจังหวัด

นอกจากนี้แล้วทศศีลมาตายังได้รับการสนับสนุนให้ได้เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยของรัฐ และของเอกชนทั้งในและนอกประเทศ ทศศีลมาตาได้พัฒนาบทบาทเข้าร่วมองค์กรนานาชาติหลายองค์กร เช่น องค์การสิทธิมนุษยชน องค์การสมาคมสงฆ์นานาชาติ เป็นต้น ด้วยความพยายามอย่างไม่ลดละ เลี่ยงการคัดค้านต่อต้าน การปฏิเสธ และการวิพากษ์วิจารณ์ การบวชเป็นภิกษุณีอย่างก่อนหน้านี้โดยนักปราชญ์ฆราวาสชาวพุทธและนักวิชาการในสถาบันการศึกษาชั้นสูงก็ค่อยๆ เงียบไป

3. ปัญหาการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในประเทศศรีลังกา

เท่าที่กลุ่มลัทธิสตรีและทศศีลมาตาได้พากเพียรพยายามเรียกร้องขอให้ “มหาสังฆสมาคมและรัฐบาล” ของศรีลังกาอนุมัติการรื้อฟื้นการอุปสมบทภิกษุณีขึ้น แต่ก็ไม่ได้รับการขานตอบ ในที่สุด พ.ศ. ๒๕๓๑ คณะผู้สนับสนุนทศศีลมาตา คือ พระศาสตราจารย์ฮาเวนโปละ รัตนสารเถระ (Havenpola Ratanasara) และพระสุมังคละเถระ (Sumangala) สยามนิกาย จึงได้ทำการคัดเลือกทศศีลมาตาที่เห็นว่ามีคุณสมบัติพร้อม จำนวน ๑๑ คน เดินทางไปอุปสมบทเป็นภิกษุณีชุดแรกที่วัดซีไชล สหรัฐอเมริกา^๔ แต่แล้วก็เกิดมีปัญหาว่าภิกษุณีเหล่านี้ไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นภิกษุณีศรีลังกาเพราะบวชจากคณะสงฆ์ที่เป็นนิกายมหายาน แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้ให้การสนับสนุนถือว่าพวกตนประสบความสำเร็จแล้วโดยความช่วยเหลือ

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

ของภิกษุสงฆ์ฝ่ายมหายานในไต้หวัน ที่ทำให้การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ที่ขาดหายไปเป็นเวลา ๙๖๑ ปี กลับคืนมาสู่เกาะลังกาได้อีก ปัจจุบันมีทศศีลมาตาบวชเป็นภิกษุณีตามวิธีการรื้อฟื้นแบบใหม่ที่เรียกว่า “ภิกษุณีนานาชาติ” บ้าง “ภิกษุณีนานานิกาย” บ้าง ประมาณ ๓๐๐ รูป^๕ แล้ว แต่เนื่องจากขัดมติมหาสังฆสมาคม และทางราชการของศรีลังกา การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในศรีลังกาจึงประสบปัญหาการไม่ได้รับการยอมรับสถานภาพภิกษุณีจากฝ่ายพระภิกษุสงฆ์และรัฐบาลศรีลังกาในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากการบวชภิกษุณีในศรีลังกาปัจจุบันไม่ใช่แต่เป็นปัญหาทางกฎหมายหรือปัญหาทางสังคมเท่านั้น แต่เป็นปัญหาทางพระธรรมวินัยด้วย ดังนั้น การรื้อฟื้นการบวชภิกษุณีขึ้นในศรีลังกาก็ก่อให้เกิดปัญหาอย่างน้อย ๓ ปัญหา คือ

- ๑) ปัญหาทางพระธรรมวินัย
 - ๒) ปัญหาสถานภาพของภิกษุณีหรือปัญหาทางกฎหมาย และ
 - ๓) ปัญหาการให้การสนับสนุนภิกษุณี
- ปัญหาทั้ง ๓ ข้ออาจพิจารณาได้ดังนี้

1) ปัญหาทางพระธรรมวินัย

ในการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นของศรีลังกาด้วยการไปอุปสมบทสืบต่อมาจากภิกษุณีสงฆ์และภิกษุสงฆ์ฝ่ายมหายาน ซึ่งเป็นปัญหาทางพระธรรมวินัย ที่พระภิกษุสงฆ์ฝ่ายเถรวาทถืออย่างเคร่งครัดตลอดมานั้น ไม่สามารถจะเป็นที่ยอมรับของภิกษุสงฆ์ฝ่ายเถรวาทได้เพราะถือว่าภิกษุณีสงฆ์เถรวาทสูญสิ้นไปแล้ว แม้กระนั้นการอุปสมบทภิกษุณีที่ดำเนินการโดยสงฆ์ ๓ นิกาย คือ นิกายมหายานแบบจีน นิกายมหายานแบบทิเบต และนิกายเถรวาทก็ได้ดำเนินการไปแล้วหลายครั้ง กล่าวคือ การจัดการอุปสมบทนานาชาติ ครั้งที่ ๑ เมื่อ พุทธศักราช ๒๕๓๑ จัดการอุปสมบทภิกษุณีขึ้นที่วัดชีไห่ หลอดแองเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นวัดสาขาของวัดโพทวาราม ประเทศไต้หวัน ฝ่ายมหายานแบบจีน เจ้าภาพผู้จัดพิธีการอุปสมบทภิกษุณีครั้งนี้คือ พระชิงหยุน มหาเถระ เจ้าอาวาสวัดโพทวาราม ไต้หวัน พิธีการอุปสมบทภิกษุณีครั้งแรกแบบนานาชาตินี้ มีการประชุมสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายมหายานกับฝ่ายเถรวาทศรีลังกา ผู้สนับสนุนการอุปสมบทภิกษุณีแห่งศรีลังกาได้ส่งทศศีลมาตาเข้าร่วมบวชภิกษุณีในพิธีนี้ ๑๑ คน แต่พอถึงวันเข้าพิธีอุปสมบทจริงทศศีลมาตาไม่พร้อมที่จะบวช ขอถอนออกไป ๖ คน คงเข้าพิธีอุปสมบทได้ ๕ คน ในการอุปสมบทภิกษุณีครั้งนี้มีสตรีเข้าบวชจำนวนมากกว่า ๑๐๐ รูป อันที่จริงการอุปสมบทภิกษุณีของวัดโพทวารามฝ่ายมหายานนั้น

^๕ สัมภาษณ์ Bhadra Bhikkhuni เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๔๕ ณ สำนักภิกษุณี วัดทัมบุลละราช-มหาวิหาร แคนดี ประเทศศรีลังกา

ดำเนินการมาเป็นประจำปีอยู่แล้ว ในครั้งนี้เนื่องจากพระภิกษุฝ่ายเถรวาทแห่งศรีลังกาแจ้งความประสงค์ขอเข้าร่วมอุปสมบทด้วย เจ้าภาพก็ไม่ขัดข้องเพราะเป็นความปรารถนาดีของท่านซึ่งหยุนอยู่แล้ว ที่ต้องการจะสร้างองค์ภิกษุณีสงฆ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วโลก เนื่องจากการอุปสมบทภิกษุณีเป็นของใหม่ในฝ่ายเถรวาทจึงทำให้ทศศีลมาตาชุดแรกรู้สึกกังวลมากว่าเป็นการบวชที่ถูกต้องหรือไม่ เกรงว่าการอุปสมบทจะเป็นโมฆะและเกรงใจมหาสังฆสมาคมแห่งศรีลังกาด้วย ต่อเมื่อได้มีพระภิกษุบางรูปชาวศรีลังกาประจำอยู่ที่สหรัฐอเมริกาพลบขวัณให้กำลังใจ จึงยอมเข้าพิธีอุปสมบท แต่ครั้งกลับไปถึงประเทศศรีลังกาแล้ว ภิกษุณีทั้ง ๖ รูปก็กลับเข้าสู่สภาพทศศีลมาตาตามเดิม ไม่ได้ปฏิบัติศาสนกิจตามพุทธบัญญัติว่าด้วยสังฆกรรมตามแบบภิกษุณีสงฆ์เถรวาทพึงถือปฏิบัติ ทศศีลมาตาอารย-เขมา ชาวเยอรมันผู้เป็นแรงสนับสนุนสำคัญก็ได้เข้าพิธีบวชเป็นภิกษุณีในครั้งนี้ด้วย

อันที่จริงเรื่องการอุปสมบทสตรีเพื่อเป็นนักบวชที่เป็นสามเณรที่ดีเป็นภิกษุณีที่ดีในฝ่ายมหายานนั้นได้มีสตรีชาวตะวันตกเช่นอเมริกัน สตรีชาวเยอรมัน และออสเตรเลียหรือชาติอื่นๆ โดยเฉพาะสตรีจากทางยุโรปเดินทางมารับการบวชอยู่เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งในนิคายมหายานแบบทิเบต ซึ่งชาวตะวันตกนิยมมาก และเนื่องจากในนิคายมหายานแบบจีน ภิกษุณีสงฆ์ไม่ได้ขาดตอน คาโลลามะพระประมุขสงฆ์แห่งทิเบตจึงทรงแนะนำให้ชาวตะวันตกที่บวชเป็นสามเณรแบบทิเบตแล้วประสงค์จะบวชเป็นภิกษุณีไปอุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ที่ไต้หวัน เพราะในนิคายวัชรยานแบบทิเบตไม่เคยมีภิกษุณีสงฆ์ ส่วนสตรีชาวฝรั่งเศสนิยมบวชเป็นภิกษุณีจากภิกษุณีสงฆ์เวียดนาม อนึ่งก่อนหน้าการอุปสมบทภิกษุณี “แบบนานาชาติ” ที่สหรัฐอเมริกาไม่นาน ก็มีภิกษุณีฝ่ายมหายานปฏิบัติธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ทางตะวันตก เช่น ที่ประเทศแคนาดาและอเมริกาเป็นต้นอยู่แล้ว แต่ยังไม่ปรากฏแพร่หลายเป็นกลุ่มเป็นคณะเชื่อมโยงกัน จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้มีการอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีครั้งใหญ่ในอเมริกาแบบนานาชาติ เป็นครั้งแรก ณ วัดพระพุทธเจ้าหมื่นองค์ (Ten-Thousand Buddhas) ในแคลิฟอร์เนีย ซึ่งเป็นวัดฝ่ายมหายาน ผู้เป็นประธานดำเนินการชื่อว่า พระสวาเถระ โดยการบวชจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายมหายานและเถรวาทร่วมกันทำการอุปสมบท^๖ แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก และเมื่ออุปสมบทแล้วก็กลายเป็นนิคายมหายานไป

การจัดการอุปสมบทนานาชาติ ครั้งที่ ๒ เมื่อตรงกับวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ที่สาธารณรัฐ ประเทศอินเดีย โดยการสนับสนุนของสมาคมมหาโพธิ์อินเดียและสมาคมสังฆนานาชาติ สาขาเกาหลี่ การบวชภิกษุณีครั้งนี้ คณะภิกษุสงฆ์ฝ่ายมหายานจากประเทศเกาหลี่

^๖ จิตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, *นักบวชหญิงในต่างแดน* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๕๔-๕๓.

เป็นเจ้าภาพจัดพิธีอุปสมบทขึ้น มีผู้เข้าอุปสมบทเป็นภิกษุณีจำนวน ๓๐๐ คน^๗ มีทศศีลมาตาจากศรีลังกาจำนวน ๑๐ คน เข้าร่วมพิธีอุปสมบทครั้งนี้ พิธีเริ่มด้วยพระสงฆ์เถรวาทจากศรีลังกาเป็นผู้ให้การบรรพชาแก่ทศศีลมาตาทั้ง ๑๐ คน เป็นสามเณรีในตอนเช้า จากนั้นคณะภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์เกาหลีให้การอุปสมบทเป็นภิกษุณีตามแบบของมหายาน พิธีอุปสมบทเป็นการประชุมสงฆ์ฝ่ายมหายานทั้งหมด ๑๒ รูป

การจัดอุปสมบทนานาชาติ ครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๑๕-๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๑ ที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย โดยการสนับสนุนของพระสังฆาสนมมหาเถรแห่งวัดโพธิ์ทอง ประเทศไต้หวัน^๘ เป็นการอุปสมบทภิกษุณีครั้งใหญ่ที่สุดและเป็นการประชุมคณะสงฆ์ประกอบพิธีมาจากนานาชาติ คือ พระสงฆ์จากฝ่ายมหายานแบบจีน จากฝ่ายมหายานแบบทิเบต และฝ่ายเถรวาทแบบศรีลังกา และมีพระสงฆ์จากประเทศต่างๆทั่วโลก รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์สยามวงศ์จากประเทศไทยด้วย ๓ รูป เข้าร่วมพิธีอุปสมบทนี้เป็นการอุปสมบทเป็นภิกษุและภิกษุณี และมีผู้เข้าพิธีอุปสมบทเป็นภิกษุณี จำนวน ๑๔๘ รูป เฉพาะทศศีลมาตาจากศรีลังกา จำนวน ๒๐ คน ใช้เวลาอุปสมบทนานถึง ๒ วัน จึงเสร็จพิธี

การจัดการอุปสมบทนานาชาติ ครั้งที่ ๔ เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๓ ณ วัดโพธิ์ทอง ประเทศไต้หวัน เป็นการจัดอุปสมบทแบบนานาชาติ และนานาชาติ เป็นการอุปสมบท ๓ ชั้น ที่เรียกว่า “Three Platform Ordination” คือ ชั้นแรกเป็นการบรรพชา มีทั้งเป็นสามเณรและเป็นสามเณรี ชั้นที่ ๒ เป็นอุปสมบทภิกษุและภิกษุณี และชั้นที่ ๓ คือ การรับศีลโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นพิธีกรรมของฝ่ายมหายานโดยตรง ในการอุปสมบทนี้มีการประชุมสงฆ์โดยภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ทั้ง ๓ นิกาย คือ นิกายมหายานแบบจีน นิกายเถรวาทลังกา และนิกายมหายานแบบทิเบต ร่วมกันในพิธีอุปสมบท ใช้เวลาในพิธีการบวชครั้งนี้ ๑ เดือน จึงเสร็จพิธี เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ และในการอุปสมบทนี้ มีทศศีลมาตาจากศรีลังกาเข้าอุปสมบทเป็นภิกษุณี ๓๐ รูป การอุปสมบทภิกษุณีของฝ่ายมหายานทุกครั้งอ้างว่าเป็นการดำเนินการตามหลักวินัยของนิกายธรรมคุปตะ ซึ่งเดิมเป็นสาขาหนึ่งของนิกายหินยานหรือเถรวาทปัจจุบัน แต่ภิกษุและภิกษุณีสงฆ์นิกายธรรมคุปตะดั้งเดิมได้ลี้ภัยไปนานแล้ว

ส่วนภาษาที่ใช้สวดมนต์จิตตกรรมวาจาใช้ภาษาจีนและสันสกฤตเป็นหลัก มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษ ภาษาสิงหล ภาษาฮินดี และภาษาเกาหลีเป็นต้น ประกอบกัน แต่ไม่มีการใช้

^๗ Yasodhara, *Newsletter on International Buddhist Women's Activities*, vol. 18 no. 2, January-March, 2002, p.14.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ภาษาบาลีของฝ่ายเถรวาทเลย ส่วนสถานที่สำหรับพิธีอุปสมบทที่เรียกว่าพระอุโบสถนั้น ได้มีการสมมติเอาภายในอาคารหลังหนึ่งของวัดจีนที่พุทธคยานั่นเอง พระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทก็คือ พระชิ่งหยุ่นมหาเถระ และพระภิกษุมหายานจีนนิกายอีก ๒ รูป ทำหน้าที่เป็นกรรมวาจาจารย์และอนุสาวนาจารย์ มีการสอบถามอันตรายิกธรรมเช่นเดียวกับฝ่ายเถรวาท แต่ไม่มีการรักษาหัตถบาต นาคหรือผู้จะบวชเข้ามาเป็นชุดใหญ่ๆ ชุดหนึ่งมากกว่า ๑๐ คน ขึ้นไป ในการอุปสมบทเป็นภิกษุณีแบบนานาชาติ ซึ่งมีการผสมผสานหลายนิกายเข้าด้วยกัน โดยไม่กล่าวถึงคุณสมบัติของสิกขมานารักษานุธรรม ๖ ครบ ๒ ปีแต่อย่างใด มีพระภิกษุจากประเทศไทยเข้าร่วมในพิธีอุปสมบทนี้ด้วยและในการอุปสมบทนี้มีการรับศีลพระโพธิสัตว์ ๔๘ ข้อ^๙ เป็นขั้นสุดท้ายแล้วจึงถือว่าการบวชเป็นภิกษุณีสมบูรณ์^{๑๐} แต่อย่างไรก็ดี ในการอุปสมบทครั้งนี้ไม่ปรากฏว่า มีพระภิกษุในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเช่น ประเทศพม่า ประเทศไทย ประเทศกัมพูชา นำผู้ประสงค์จะบวชเป็นภิกษุณีเข้าร่วมอุปสมบทในพิธีอุปสมบทนานาชาติทั้ง ๔ ครั้ง แม้จะปรากฏว่ามีสตรีไทยบางคนเข้าร่วมอุปสมบทเป็นสามเณรีและภิกษุณีด้วย แต่ก็มีความพยายามส่วนบุคคล

การจัดพิธีอุปสมบท ครั้งที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ ที่วัด ทัมบุลละ (Dambulla) ประเทศศรีลังกา เป็นการอุปสมบทภิกษุณีโดยภิกษุณีสงฆ์และพระภิกษุสงฆ์เถรวาทแห่งศรีลังกาโดยตรง และเป็นการอุปสมบทเพื่อเป็นการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์บนเกาะลังกาที่เคยมีแต่ขาดตอนว่างเว้นไปเป็นเวลา ๙๐๐ กว่าปี โดยการนำของพระภิกษุชื่อว่าสุ่มังคลมหาเถระ สยามนิกาย และพระธัมมโถกะอนุนายกเถระซึ่งเป็นผู้ดำเนินการให้มีการรื้อฟื้นการบวชภิกษุณีมาตั้งแต่เริ่มต้นทั้งที่นอกประเทศศรีลังกาและในประเทศศรีลังกา ทั้งนี้โดยอ้างเหตุผลที่ต้องจัดบวชภิกษุณีขึ้นเองที่ศรีลังกาต่อมาว่าเพื่อแก้ปัญหาการเดินทางไปรับการอุปสมบทจากต่างประเทศ ซึ่งไม่ประหยัด ในพิธีกรรมการอุปสมบทภิกษุณีครั้งนี้มีทศศีลมาตาเข้าพิธีบวช ๓๐ คน มีพระภิกษุสงฆ์เข้าร่วมพิธีมากกว่า ๑๐๐ รูป ตั้งแต่นั้นมาพระสุ่มังคลเถระสยามนิกาย ก็จัดให้มีพิธีอุปสมบทให้ทศศีลมาตาเป็นภิกษุณีทุกปี และในการอุปสมบทคราวนี้ได้มีภิกษุณีรุ่นแรกที่ไปรับการอุปสมบทที่วัดซีโหล สหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๓๑ และรุ่นที่อุปสมบทกับพระสงฆ์มหายาน เกาหลี ที่สาธารณรัฐเกาหลี ประเทศอินเดีย เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๙ ก็ได้มา

^๙ ดูรายละเอียดใน ประพนธ์ อัสววิรุฬห์การ, การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์มหายาน, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (พระนคร: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๓๑๐.

^{๑๐} Bodhgaya International Full Ordination Ceremony, February 15-23, 1998, p. 3.

เข้าพิธีอุปสมบทซ้ำอีกด้วย โดยอ้างว่าเพื่อให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันและเพื่อความมั่นใจยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเพื่อไม่ให้เกิดความรังเกียจกันว่าเป็นภิกษุณีนานานิกาย หรือนานาสังวาส

ในการร่วมสังฆกรรมการอุปสมบทภิกษุณีทุกครั้งที่ผ่านมา เกิดปัญหาทางธรรมวินัยมีคำวิพากษ์วิจารณ์และคำถามมากมาย ซึ่งในฝ่ายเถรวาทถือว่เป็นปัญหาที่ไม่มีใครสามารถจะตอบและตัดสินใจได้ โดยให้เหตุผลว่าเพราะไม่มีใครเป็นเจ้าของพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้นที่จะแก้ปัญหาได้ การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมที่ต้องทำให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยที่เป็นพุทธบัญญัติ การบวชเป็นภิกษุณีสำเร็จได้ด้วยพุทธบัญญัติเท่านั้น ปัญหาที่มากจากการบวชซึ่งเป็นสังฆกรรมของสงฆ์ต่างนิกายนั้นจัดเป็น“นานาสังวาส” ซึ่งได้วินิจฉัยชี้ชัดว่าเป็นมติเด็ดขาดไปแล้วว่ามหายานกับเถรวาทถือข้อปฏิบัติแตกต่างกันและไม่ร่วมสังฆกรรมกัน เพราะฝ่ายเถรวาทยึดถือตามประเด็นการไม่ถอนสิกขาบทเล็กน้อยในสังคายนาครั้งที่ ๑ นั้นเป็นหลักสำคัญ^{๑๑} นิกายมหายานไม่ยึดถือประเด็นนี้ จึงสามารถแก้ไขสิกขาบทและอนุโลมข้อปฏิบัติไปตามท้องถิ่นได้เสมอ แต่ถือศีลพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญ สำคัญกว่าศีลในพระปาติโมกข์ ส่วนเถรวาทถือว่าอะไรที่มีในพระไตรปิฎกตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ ๑ ที่เป็นพุทธพจน์ว่าไว้อย่างไร ต้องถือตามนั้นไม่เปลี่ยนแปลง^{๑๒} เพราะสิกขาบทที่ว่าเล็กน้อยนั้น เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ประชุมสงฆ์ในการประชุมสังคายนาได้สดบัญญัติเป็นสังฆกรรมเป็นมติสงฆ์ว่าไม่ถอนแล้ว ดังนั้นภิกษุณีที่ผ่านการอุปสมบทจากภิกษุณีสงฆ์และภิกษุสงฆ์ต่างนิกายต่างสังวาสกัน ฝ่ายเถรวาทจึงตั้งคำถามว่าจะเป็ภิกษุณีได้อย่างไร ฝ่ายเถรวาทถือว่าการบวชเช่นนี้เป็นโมฆะ พระที. ธรรมโลกะ (T. Dhammaloka) หนึ่งในผู้ให้การสนับสนุนและนำการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ศรีลังกาได้ประกาศท้าทายมหาสังฆนายกะทั้ง ๓ นิกายว่า “การที่มหาสังฆสมาคมประกาศไม่รับรองการอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีในศรีลังกาหรือนอกประเทศ ในสายเถรวาทนั้นทำไม่ได้ ถึงประกาศไปเป็นทางการก็ไม่มีผล เพราะการคัดค้านสังฆกรรมทั้งหลายทั้งปวงจะมีผลทางธรรมวินัยต้องไปคัดค้านในที่ประชุมสงฆ์ในสีมาที่ทำสังฆกรรมในขณะทำพิธีอุปสมบทเท่านั้น เพราะการบวชสำเร็จด้วยสงฆ์ ๑๐ รูปขึ้นไป พระมหานายกเถระทั้งหลายไม่ได้อยู่ในที่ประชุมสงฆ์ในที่สังฆกรรมการอุปสมบทนั้น การประท้วงจึงไม่มีผล ดังนั้น การอุปสมบทกรรมย่อมสำเร็จได้ ไม่มีอันตราย” การท้าทายตอบโต้มหาสังฆนายกะหรือสงฆ์ฝ่ายปกครองและรัฐบาลอย่างนี้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๔๑ และไม่ปรากฏว่ามีพระมหาสังฆนายกะเถระรูปใดออกมาตอบโต้เลย ดังนั้น การประกาศห้ามบวชสตรีเป็นภิกษุณีโดยมหาสังฆสมาคม ไม่ว่าจะผ่านทางสื่อสารเช่นวิทยุกระจายเสียงหรือแม้จะเป็นหนังสือลาย

^{๑๑} วินย. ๑๐/๑๔๑/๑๔๗

^{๑๒} วินย. ๗/๖๑๔/๓๐๒

ลักษณะอักษรก็ไม่สามารถหยุดยั้งฝ่ายสนับสนุนการบวชภิกษุณีได้ เพราะผู้สนับสนุนภิกษุณีตอบโต้ว่าเป็นการกระทำภายนอกเสีย ฉะนั้น การอุปสมบทภิกษุณีจึงดำเนินมาทุกปีโดยกลุ่มผู้สนับสนุนแต่ก็เป็นเรื่องส่วนบุคคลไป

2) ปัญหาทางกฎหมายหรือสถานภาพของภิกษุณี

ในประเทศไทยศรีลังกา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งของประเทศ ในประเทศไทยศรีลังกามีกระทรวงพระพุทธศาสนาหรือรับภารกิจทางพระพุทธศาสนาและการปกครองสงฆ์โดยมหาสังฆสมาคม ซึ่งประกอบไปด้วยประมุขของนิกายทั้ง ๓ นิกาย คือ สยามนิกาย รามัญนิกาย อมรวดีนิกาย ในตำแหน่งมหาสังฆนายกจะเป็นประธานร่วมกันและมีกรรมการที่เป็นมหาเถระซึ่งได้รับเลือกจากคณะสงฆ์ทั้ง ๓ นิกายเป็นกรรมการมหาสังฆสมาคมรวมแล้ว ๔๐ รูป กระทรวงพระพุทธศาสนาเป็นส่วนราชการรองรับสนองงานและกิจกรรมของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในประเทศ ได้ยึดถือตามมติมหาสังฆสมาคมว่า “ภิกษุณีสูญสิ้นไปแล้ว การบวชภิกษุณีจึงเป็นเรื่องไม่ชอบ เพราะขัดหลักพระธรรมวินัย” ดังนั้น จึงไม่ออกกฎหมายรับรองสถานภาพของภิกษุณีแต่อย่างใด การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาในปัจจุบัน ฝ่ายภิกษุสงฆ์และรัฐบาลถือว่าการกระทำส่วนบุคคลที่ไม่ชอบด้วยพระธรรมวินัย เป็นการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับพุทธบัญญัติ แม้จะมีพระภิกษุบางรูปในนิกายสยามวงศ์ที่ทรงอำนาจทางการเมืองขณะนี้เป็นผู้ให้การสนับสนุนหาสถานที่ตั้งสำนักภิกษุณีและจัดพิธีอุปสมบทภิกษุณีขึ้นตามประสงค์ของตนได้โดยอ้างพุทธพจน์และกฎหมายหรือสิทธิมนุษยชนมาสนับสนุนก็ตาม แต่ก็เป็นการกระทำไปบนความไม่รู้ไม่ยอมรับเป็นทางการของมหาสังฆสมาคมและรัฐบาล มหาสังฆสมาคมถือว่าการสร้างความขัดแย้งขึ้นในคณะสงฆ์ จึงได้มีคำกล่าวถึงการบวชภิกษุณีนี้ว่าเป็นการกระทำสังฆเภทและอนันตริยกรรม

3) ปัญหาการให้การสนับสนุนภิกษุณี

ปัญหานี้เนื่องจากปัญหาข้อที่ ๑ และปัญหาข้อที่ ๒ ซึ่งมีผลทำให้สังคมศรีลังกาหรือทางรัฐรู้สึกไม่สบายใจที่จะให้การสนับสนุนอย่างออกหน้าออกตาเป็นล่ำเป็นสัน เนื่องจากเหตุผล ๒ ประการ คือ

๑) ในภาครัฐบาลเนื่องจากการรื้อฟื้นการอุปสมบทภิกษุณีขึ้นด้วยความพยายามของผู้สนับสนุนโดยไปรับอุปสมบทครั้งแรกและครั้งต่อมาจากสงฆ์ฝ่ายมหานิกายนอกประเทศเพื่อแก้ปัญหาว่าภิกษุณีสงฆ์เถรวาทขาดตอนสูญสิ้นไปแล้วนั้นไม่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายมหาสังฆสมาคม ซึ่งเป็นผู้นำองค์กรการปกครองคณะสงฆ์สูงสุดในศรีลังกาที่

ถือว่าการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาอีกเป็นการบัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติและกระทำในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้อนุญาต จึงไม่ยอมรับว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

๒) ในทางภาคเอกชน เมื่อมหาสังฆสมาคมและรัฐบาลไม่ให้การรับรองว่าเป็นการอุปสมบทที่ถูกต้อง ประชาชนที่เคยเข้าร่วมและให้การสนับสนุนไม่เชื่อมั่นในสถานะของภิกษุณี จึงต้องนั่งเฉยหรือเกิดความรู้สึกไม่สบายใจว่าภิกษุณีเหล่านี้ผ่านการอุปสมบทอย่างถูกต้องตามธรรมเนียมหรือไม่ จึงไม่แสดงความยินดีหรือให้การอุปถัมภ์เท่าที่ควร ถึงจะมีการสนับสนุนบ้างก็เป็นการให้โดยมลายาท ไม่ได้ให้ด้วยความสนใจที่จะร่วมมือให้การอุปถัมภ์บำรุงอย่างจริงจัง แม้พระสงฆ์เถรวาทในต่างประเทศก็ไม่เห็นด้วย *อย่างที่เห็นได้ชัดคือการคณะสงฆ์ของประเทศพม่าไม่ให้การยอมรับและปฏิเสธอย่างรุนแรง*

ปัญหาที่คณะสงฆ์ศรีลังกาไม่ยอมรับการรื้อฟื้นการอุปสมบทภิกษุณีอีกอันเนื่องจากมีประเด็นสำคัญที่ถือว่าภิกษุณีวงศ์ขาดสูญไปแล้วซึ่งไม่มีภิกษุณีสงฆ์ที่จะให้การอุปสมบทแก่สตรีได้อีกแม้จะอ้างว่าไปบวชสืบต่อมาจากภิกษุณีสงฆ์มหายานที่ได้วันกัตาม ทำให้พระภิกษุสงฆ์ทั่วไปในศรีลังกาตั้งข้อรังเกียจพระสงฆ์ผู้สนับสนุนการอุปสมบทภิกษุณีนี้โดยอ้างว่าในการอุปสมบทที่ทางฝ่ายมหายานจัดขึ้นนั้นได้ทำไปตามแบบของมหายาน แต่ไม่ใช่ตามแบบเถรวาททุกขั้นตอน ดังนั้น ภิกษุฝ่ายเถรวาทบางรูปที่เข้าร่วมในพิธีก็ไม่พ้นการตั้งคำถามเหล่านี้ว่า

๑) เมื่อทางฝ่ายมหายานเป็นฝ่ายจัดการอุปสมบทผู้เข้าพิธีอุปสมบทตามแบบมหายานนั้นก็น่าจะเป็นภิกษุณีฝ่ายมหายาน จะเรียกว่าเป็นภิกษุณีฝ่ายเถรวาทได้อย่างไร

๒) เมื่อจัดพิธีการบวชภิกษุณีแบบนานาชาติและนานาชาติกายผสมเป็นนานาชาติแล้วผลผลิตคือผู้ผ่านการอุปสมบทนั้นจะเป็นภิกษุณีถูกต้องหรือและการอุปสมบทนั้นไม่เป็นโมฆะหรือ และถ้าภิกษุณีเหล่านั้นไม่สังกัดมหายานแบบจีนแล้วจะสังกัดนิกายอะไร

๓) สังฆกรรมที่ภิกษุสงฆ์นานาชาตินานาชาติกายร่วมกันทำนั้นกลายเป็นปัญหาสำหรับนิกายต่างๆในอนาคตต่อไปเพราะไม่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่าทำได้ สำหรับพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายเถรวาทไม่กลายเป็นผู้กระทำหรือบัญญัติสิ่งใหม่ที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติหรือ

๔) พิสูจน์ได้อย่างไรที่อ้างว่าภิกษุณีสงฆ์มหายานในจีน-ไต้หวันบวชสืบต่อมาจากภิกษุณีเถรวาทแบบลังกาดั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ และสืบภิกษุณีวงศ์มาจนถึงปัจจุบันยังคงความเป็นเถรวาทอย่างไม่ขาดตอน เพราะภิกษุณีจีนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันประกาศตนเป็นภิกษุณีฝ่ายมหายานมาโดยตลอดและได้เป็นฝ่ายมหายานไปแล้ว

(๕) เถรวาทถือว่าสังฆกรรมการบวชต้องใช้ภาษาบาลีเท่านั้น การสวดการใช้ภาษาต้องให้ถูกอักขระฐานกรณ์เป็นสำคัญ การใช้ภาษาบกพร่องในกรรมวาจาเรียกกรรมวาจาวิบัติ สังฆกรรมก็เป็นโมฆะคือบวชไม่สำเร็จ หรือบวชไม่ขึ้น ไม่เป็นภิกษุและภิกษุณี แต่การบวช

ภิกษุณีแบบนานาชาติฝ่ายมหายาน ใช้ภาษาจีน ภาษาเกาหลี ภาษาอังกฤษ ไม่ใช่ภาษาบาลี จะเป็นการบวชแบบเถรวาทได้อย่างไรและจะไม่เป็นภาษาวิบัติไปหรือ

ในการบวชภิกษุณีที่พุทธคยาครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ นั้นมีการปฏิบัติที่ฝ่ายเถรวาทสามารถตั้งคำถามในเรื่องวิธีการอุปสมบทว่าด้วยเรื่ององค์ประกอบคือเรื่องสีมาและองค์ประกอบสงฆ์ร่วมในพิธีอุปสมบทว่า

๑) การสมมติอาคารถึงหนึ่งในวัดจีนที่พุทธคยาให้เป็นพระอุโบสถอย่างไม่คำนึงถึงการสวดถอนสวดญัตติ และจำนวนสงฆ์เข้าพิธีอย่างเถรวาทปฏิบัตินั้น ฝ่ายเถรวาทจะยอมรับได้อย่างไร

๒) ในพิธีกรรมโดยเฉพาะการอุปสมบท การไม่สนใจเรื่องของหัตถบาตรและการเพิ่มศีลพระโพธิสัตว์ถือว่าเป็นสิกขาบทสูงสุดในการอุปสมบทภิกษุและภิกษุณีแบบมหายานเข้ามาอีก ซึ่งเป็นพิธีการอุปสมบทที่ฝ่ายเถรวาทไม่เคยปฏิบัติเป็นเรื่องการบัญญัติขึ้นของฝ่ายมหายาน โดยเฉพาะมิใช่หรือ

๓) เรื่องการบวชเป็นภิกษุณี ๘ ข้อ มีความสำคัญมาก พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทคัมภีร์ธรรมถึง ๑๗ สิกขาบท แต่ในการอุปสมบทที่ฝ่ายมหายานจัดขึ้นทุกปีไม่กล่าวถึงเรื่องนางสิกขมานา คือสตรีผู้จะบวชเป็นภิกษุณีต้องรักษาศีลหรืออนุธรรมอีก ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปีอย่างเคร่งครัดไม่มีต่างปร้อยแต่อย่างใด ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติของผู้ที่จะขออุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ และอุปสมบทก็บวชภิกษุณีได้สองปีต่อหนึ่งรูปเท่านั้น ซึ่งฝ่ายเถรวาทถือว่าเป็นขบวนการและขั้นตอนการอุปสมบทภิกษุณีที่จะละเลยไม่ได้ เรื่องนางสิกขมานาในฝ่ายมหายานเองก็ถือปฏิบัติแตกต่างกัน ฝ่ายมหายานในเกาหลีมีพิธีการให้ศีลสิกขมานา แต่ในมหายานแบบจีนโดยเฉพาะในไต้หวัน ไม่มีพิธีให้ศีลสิกขมานา โดยอ้างถึงพระวินัยนิกายธรรมคุปต์ ซึ่งมักจะอ้างเสมอว่าเป็นนิกายหนึ่งของเถรวาท แต่ในการอุปสมบทเป็นภิกษุณีในเถรวาทนั้นผู้ที่อุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ต้องผ่านขั้นตอนเป็นสิกขมานา ๒ ปีก่อนจึงจะมีคุณสมบัติเข้าสู่พิธีการอุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ ในเรื่องนี้ ฝ่ายเถรวาทต้องการคำตอบตามพระบาลีเท่านั้น

คำถามและข้อวิจารณ์เหล่านี้เป็นประเด็นที่มีการถกเถียงอภิปรายกันมากในวงการคณะสงฆ์ศรีลังกาในปัจจุบัน แต่ก็ยังมีผู้จัดการอุปสมบทหาคือลามาตาเป็นภิกษุณีทุกๆปี และหัวหน้าคณะภิกษุณีก็ได้พยายามจัดการฝึกอบรมและพัฒนาภิกษุณีให้มีคุณภาพมากกว่าปริมาณขึ้นเรื่อยๆ ในทางการปกครองคณะผู้นำภิกษุณีสงฆ์ก็ได้จัดตั้งองค์กรการปกครองภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในทุกๆ ตำบล โดยตั้งองค์กรการปกครองภิกษุณีที่เรียกว่า“สังฆาธิการิ” ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ของภิกษุณี ได้ดำเนินการเช่นเดียวกับองค์กรการปกครองของภิกษุสงฆ์ แต่ขณะนี้องค์กรปกครองของภิกษุณียังต้องอาศัยพระภิกษุสงฆ์บางรูปคอยช่วยเหลือทำหน้าที่ในการ

วินิจฉัยตัดสินอิทธิฤทธิ์ และให้ถือเอาสิกขาบทบัญญัติของภิกษุแบบเถรวาทมาเป็นข้อปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เช่น การอุปสมบท การอุโบสถกรรม การจำพรรษาและการปวารณารวมทั้งการรับโอวาทเป็นต้น เพราะอ้างว่าเป็นภิกษุณีเถรวาท พร้อมกันนั้นภิกษุณีและทศศีลมาตาก็ได้ดำเนินกิจสังคมาสงเคราะห์เช่นการสอนหนังสือในโรงเรียน วิทาลัยและมหาวิทยาลัย รวมทั้งการให้การศึกษาและการดูแลคนไข้ในโรงพยาบาลเป็นต้นด้วย เหนือสิ่งอื่นใด องค์การบริหารภิกษุณีสงฆ์ศรีลังกาได้ตั้งปณิธานไว้ว่าจะต้องจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรม การอุปสมบทภิกษุณีเถรวาทนานาชาติในศรีลังกาขึ้นให้จงได้ ซึ่งได้ทำการวิจัยในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ (ค.ศ. ๑๙๙๗) แล้วพบว่าเป็นเรื่องเป็นไปได้สูง แม้จะมีเสียงวิจารณ์คัดค้านเนื่องจากการไปรับอุปสมบทมาจากฝ่ายมหายานนอกประเทศก็ตาม แต่เมื่อผู้สนับสนุนจัดการอุปสมบทภิกษุณีขึ้นในศรีลังกาเสียเองแล้วเสียงวิพากษ์วิจารณ์และคัดค้านต่าง ๆ ก็ค่อย ๆ เงียบหายไป แสดงให้เห็นว่าศรีลังกาต้องการอุปสมบทภิกษุณีเอง จึงได้เลือกเอาวัดทัมบุลละราชมหาวิหารสยามนิกายเป็นที่ตั้งและเป็นศูนย์การอุปสมบทภิกษุณีศรีลังกาและนานาชาติเพราะถือว่า “ศรีลังกาคือประเทศสำนักงานใหญ่หรือฐานที่ตั้งของพระพุทธศาสนาเถรวาทมาตั้งแต่พระพุทธศาสนาเลิกละหายไปจากอินเดีย พระธรรมทูตลังกาก็เป็นผู้นำพระพุทธศาสนาไปสถาปนาลงในประเทศต่างๆ มีประเทศพม่า กัมพูชาและประเทศไทยที่นครศรีธรรมราชเป็นต้น ดังนั้น ประเทศเหล่านี้จึงเฝ้าคอยการขึ้นมาจากศรีลังกาอยู่ตลอดเวลาและศรีลังกาเป็นตัวอย่างในการสอนและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ภิกษุสงฆ์ในประเทศอื่น ๆ ไม่กล้าที่จะเริ่มการอุปสมบทภิกษุณีขึ้นก็เพราะไม่เคยมีภิกษุณีสงฆ์มาก่อน”^{๑๓} เหตุผลอีกประการหนึ่งในการจัดการอุปสมบทภิกษุณีขึ้นโดยกล่าวว่า การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาจะต้องเป็นเรื่องของคนยุคใหม่ที่มีการศึกษาจะคอยให้พวกหัวเก่าอนุญาตนั้นอย่าพึงหวัง (หมายถึงมหาสังฆสมาคมของศรีลังกา) เพราะท่านพวกนี้กลัวภิกษุณีจะมาแบ่งความนับถือรวมทั้งลาภสักการะและผลประโยชน์ไป การจะรอให้พระศรีอาริย์มาอุบัติเสียก่อนจึงจะมีภิกษุณีในพระพุทธศาสนาได้อีกนั้นเป็นเรื่องโง่เขลาเกินคิดและสิ้นหวัง อนึ่ง การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์จะต้องเป็นแบบเถรวาทไม่ใช่มหายานเพราะพระภิกษุสงฆ์หัวเก่าล้าสมัยไม่ยอมรับการบวชที่ร่วมด้วยภิกษุณีสงฆ์มหายานจากจีนหรือเกาหลี เพื่อแก้ปัญหาในขั้นแรกจึงจะเริ่มบวชเป็นสามเณรไว้ก่อนเพราะบวชสามเณรไม่จำเป็นต้องบวชด้วยสงฆ์ ๒ ฝ่าย ภิกษุสงฆ์บวชให้ได้เลย การบวชในสงฆ์ ๒ ฝ่ายก็เฉพาะชั้นตอนเป็นภิกษุณี ตี.เอ. วีรัตเน (D.A. Weeraratne) ผู้นำในการรื้อฟื้นภิกษุณีในศรีลังกากล่าวว่า “พระสงฆ์ในประเทศพุทธศาสนาเถรวาทสามารถมีทางเลือกได้ ๓ ทาง คือ ๑) บวชให้ภิกษุณีรุ่นแรกได้เลยโดยใช้หลักพุทธพจน์ชื่อว่า “เราอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์บวชภิกษุณี” ๒) ขอความ

^{๑๓} Yasodhara, p.11.

อนุเคราะห์จากภิกษุณีจีนหรือเกาหลีเพื่อช่วยร่วมอุปสมบทให้โดยใช้วิธีบวชแบบนานาชาติและนานานิกาย ๓) ขอความอนุเคราะห์ภิกษุณีสงฆ์เถรวาทศรีลังกาโดยตรงเพราะขณะนี้ในศรีลังกามีภิกษุณีมากกว่า ๓๐๐ รูปแล้วจึงมีความเป็นไปได้สูงที่จะรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในประเทศไทยเหล่านี้”^{๑๔} ดังนั้น ความพยายามขององค์กรภิกษุณีในศรีลังกาจึงไม่หยุดอยู่เพียงการได้บวชเป็นภิกษุณีเท่านั้นแต่ได้ตั้งปณิธานที่จะแพร่ขยายภิกษุณีสงฆ์ไปยังนานาประเทศทั่วโลกเพื่อทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาพร้อมกับภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายมหายานต่อไป

4. ความพยายามรื้อฟื้นภิกษุณีขึ้นในประเทศไทย

ประวัติศาสตร์ของชาติไทยเริ่มขึ้นอย่างเป็นหลักเป็นฐาน ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี พ.ศ. ๑๘๐๐ ประมาณ ๗๐๐ กว่าปีมาแล้ว พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยเป็นฝ่ายเถรวาทแบบลังกาเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ ประชาชนทุกระดับตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงราษฎรชาวบ้านทั่วไป ทั้งหญิงและชาย เด็กและผู้ใหญ่ ต่างรักษาศีลปฏิบัติธรรม^{๑๕} พระมหากษัตริย์สมัยนี้ทรงสอนธรรมแก่ประชาชนและเสด็จออกผนวชในพระพุทธศาสนา แต่ไม่เคยมีหลักฐานปรากฏว่าด้วยเรื่องภิกษุณีเข้ามาเกี่ยวข้องเลย

ต่อมา พ.ศ. ๑๙๒๑ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเป็นเวลา ๔๑๗ ปี^{๑๖} แม้บ้านเมืองจะผ่านการทำศึกสงครามกับราชอาณาจักรบ้านใกล้เคียง เช่น ประเทศพม่า กัมพูชาหรือลาว หรือแม้แต่ประเทศเวียดนามซึ่งเป็นดินแดนนับถือพระพุทธศานานิยามหายานจากจีน ก็ไม่เคยพบหลักฐานหรือบันทึกใดๆ ในระหว่างนี้ว่ามีเรื่องภิกษุณีมาเกี่ยวข้องกับสังคมไทย แม้แต่ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าบรมโกศได้ส่งพระสงฆ์สยามไปช่วยรื้อฟื้นพระพุทธศาสนาที่เกาะลังกาจนกระทั่งพระพุทธศาสนาได้พัฒนาการสืบทอดมาตราบเท่าทุกวันนี้ ก็ไม่เคยพบหลักฐานใดๆ แสดงให้เห็นว่ามีภิกษุณีเกี่ยวข้องกับสังคมไทยหรือกับคนไทยแต่อย่างใด

ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานีเป็นเวลา ๑๕ ปี(พ.ศ.๒๓๑๐-๒๓๒๕) ก็ไม่มีหลักฐานหรือเอกสารใดๆ แสดงว่ามีภิกษุณีอยู่ในประเทศไทย นอกจากจะกล่าวถึงสตรีหรือบุรุษออกปฏิบัติธรรม รักษาศีล ๘ หรืออุโบสถศีล^{๑๗} บวชนุ่งขาวห่มขาว รักษาศีล ๘ เรียกว่าแม่ชีบ้าง

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๑๕} คุรยละเอียดในเสถียร โพธิ์นันทะ, ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๓๒.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

ตาปะขาวบ้าง มีสถานภาพเป็นอุบาสก อุบาสิกา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕ มาจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๗๐ จึงได้เกิดกรณีนายนรินทร์ ภาสิต หรือนรินทร์ กลิ้ง ก็เรียก ได้บวชลูกสาวชื่อ สาระ และ จงดี สองคนเป็นสามเณรี เพื่อให้เป็น ภิกษุณีต่อไป โดยอ้างเหตุผล ๓ ประการว่า ๑) เพราะเห็นแก่พระพุทธศาสนาหรือคุณของ พระพุทธเจ้า ๒) เพราะเห็นแก่พระเจ้าแม่ näm หาบขาบตีโคตมี และ ๓) เพราะเห็นแก่บิดา และมารดาผู้ให้กำเนิดของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายนรินทร์ ภาสิต อ้างว่าในสมัยนี้สตรีมีความเสมอภาคเท่าบุรุษ มีความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาทั้งตั้งหน้าประพจน์ธรรมจริง เท่าเทียม กับชายก็มากหรือดีกว่าชายก็มี ดังนั้น นายนรินทร์ ภาสิต จึงมั่นใจว่าถ้าตนพยายามต่อสู้ไป จนถึงมีภิกษุณีเกิดขึ้นในสังคมไทยได้เมื่อใด คนในโลกโดยมากก็จะยินดีกับตนเพราะการบวช ภิกษุณีเป็นตัวอย่างที่ดีได้กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีก พระธรรมที่ทรงสอนภิกษุณีก็จะไม่เป็นหมัน อีกต่อไปจึงได้บวชลูกสาวทั้งสองคนเป็นสามเณรี

แต่พฤติกรรมของนายนรินทร์ ภาสิตตั้งแต่ต้นมีลักษณะเป็นนักการเมืองและใช้วิธีการ การเมืองนำเสนอโดยได้วิจารณ์สถาบันต่างๆในทางลบ แสดงความก้าวร้าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งกล่าวโจมตีสถาบันสงฆ์ว่าไม่เห็นแก่สิทธิสตรี เป็นการทำตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อคณะสงฆ์ไทย ในขณะเดียวกันนายนรินทร์ กลิ้ง ก็เข้าหาพระสงฆ์บางรูปเสนอความคิดเรื่องภิกษุณีรวมทั้ง การบริจาคที่ดินส่วนตัวให้เป็นวัดของภิกษุณีใช้ชื่อว่า“วัดนารีนวงศ์”ในลักษณะใช้เป็นสถานที่ ปฏิบัติการเชิงการเมืองด้วย ระยะแรกแม้จะมีพระภิกษุสงฆ์บางรูปปรับว่าเห็นดีด้วยที่จะบวช ภิกษุณีและยินดีที่จะเป็นอุปัชฌาย์บวชให้บุตรสาวทั้งสองคนอีกด้วย ต่อมาก็ขอผลัดออกไป เรื่อยๆ จนนายนรินทร์ ภาสิตรอไม่ได้ จึงได้นำลูกสาวทั้งสองคนไปהלาล้านกต่างจังหวัดบวช สามเณรี ซึ่งนายนรินทร์ ภาสิต บวชลูกสาวล้านกใดใครเป็นอุปัชฌาย์ นายนรินทร์ไม่ได้บอก ให้ใครทราบ แต่ความปรากฏภายหลังว่าพระอาจารย์ ราชไสว สังกัดนิกายธรรมยุต วัดท้ายตลาด จังหวัดเพชรบุรี ถูกเจ้าคณะแขวงให้ลาสิกขาด้วยข้อกล่าวหาว่าเป็นผู้ให้บรรพชาแก่นางสาว สาระ และนางสาวจงดี เป็นสามเณรี แต่ตอนหลัง นายอาจารย์ ราชไสว ได้ยื่นคำร้องทุกข์ปฏิเสธ แต่นายนรินทร์ ภาสิต ก็ไม่เคยบอกว่า ภิกษุรูปใดเป็นผู้บวชให้ลูกสาวทั้งสองคนของตน แต่ พระอาจารย์ ราชไสวก็ถูกให้ลาสิกขาไปแล้วโทษฐานบวชสตรีให้เป็นสามเณรี จากพฤติกรรม ความเป็นนักการเมืองและเป็นอิสระชนนี้เองนายนรินทร์ ภาสิต จึงกลายเป็นผู้ไม่เป็นที่ไว้วางใจ ของคณะสงฆ์ คณะสงฆ์เห็นว่านายนรินทร์ตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อคณะสงฆ์ในขณะนั้น ซึ่งคณะ สงฆ์ได้ออกแถลงการณ์ โดยกระทรวงธรรมการว่านายนรินทร์ ภาสิต ขาดคุณสมบัติคือความ เป็นที่น่าเชื่อถือ ไม่ใช่คนที่สมควรจะมีฐานะเนื่องด้วยคณะสงฆ์อีกต่อไป

เรื่องราวการบวชเป็นสามเณรีของสาระและจงดีเป็นที่สนใจของประชาชนในยุคนั้นซึ่งได้ วิพากษ์วิจารณ์มีทั้งการคัดค้านและเห็นด้วยเป็นข่าวใหญ่ในหน้าหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นหลาย

ฉบับและติดต่อกันหลายวัน สาระและงตื๋วขั้ได้ประมาณ ๒ เดือนเศษก็ถูกทางราชการสั่งให้ ลักและคาดโทษว่าถ้าฝ่าฝืนจะจับกุมและลงโทษ ตามเนรีอื่ ๘ รูปผู้บวชภายหลังเข้าอยู่ สังกัดเดียวกันกับสาระและงตื๋อที่รับลาลักออกไป จากเหตุการณ์นี้คณะสงฆ์ได้ออกคำสั่ง เป็น ประกาศในพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๗๒ ห้ามมิให้พระเถรทุกนิกาย บวชหญิงให้เป็นสามเณรีหรือภิกษุณีอีกต่อไปเพราะผิดพระพุทธรูปบัญญัติ ในการต่อสู้เพื่อรื้อฟื้น ภิกษุณีสงฆ์นั้นนายนรินทร์ ภาษิต หรือ กลิ่ง เห็นว่าลูกสาวทั้ง ๒ คนของตนยังไม่สมควรลัก จึ่งต่อสู้กับรัฐจนถึงที่สุดเรื่องขึ้นถึงอธิรัฐมนตรีสภาถึง ๒ ครั้ง แต่ทางราชการไม่สามารถจะ เอาผิดนายนรินทร์ ทางอาญาได้ ครั้งที่ ๓ วันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ในที่สุดที่ ประชุมมิมติว่าถ้ารัฐบาลไม่กระทำอะไรให้จริงจังก้เป็นการเสียรัศมีของรัฐบาล ดังนั้น วันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ เจ้าหน้าที่ของรัฐก็เข้าจับกุมตัวสามเณรีฟองศาลจังหวัด นนทบุรี ศาลตัดสินจำคุก แต่นายนรินทร์ ภาษิต หรือ กลิ่ง ได้กราบบังคมร้องขอความเป็น ธรรมจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลในเรื่องนี้ทำให้รัฐบาลต้องคิดบัญญัติ กฎหมายใหม่เพื่อให้ฝ่ายอาณาจักรคุ้มครองฝ่ายพุทธจักร ได้มีการยกร่างพระราชบัญญัติการ ปกครองคณะสงฆ์ขึ้นใหม่ ในที่สุดวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ (พ.ศ.๒๔๗๓ ตาม ระบบปฏิทินใหม่) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยฎีกาลงมา มีใจความสรุปว่าเห็นควรให้นาย นรินทร์ ภาษิตหรือกลิ่งเลิกลั้มความคิดเรื่องที่จะฟื้นฟูภิกษุณี เสีย แล้วนายนรินทร์ ภาษิต หรือกลิ่งต้องยุติการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ลง^{๑๘} ตั้งแต่นั้นมา

ห่างจากเหตุการณ์นี้ ๓๐ ปีต่อมา พ.ศ. ๒๔๙๙ นางวรมัย กบิลสิงห์ ชาวจังหวัด ราชบุรี เกิดเมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้รับศีล ๘ บวชเป็นแม่ชีโดยพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) รองเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารในขณะนั้น แต่ไม่พอใจเพียงการเป็นแม่ชีเท่านั้น จึ่งแสวงหารูปแบบการบวชภิกษุณีต่อไป เมื่อทราบว่าพระสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยไม่ สามารถจะบวชสตรีให้เป็นภิกษุณีได้ เพราะอ้างว่าภิกษุณีสูญวงศ์แล้ว แต่ได้รับการบอกเล่า จากพระสงฆ์ฝ่ายมหายานชื่อพระภิกษุเย็นเกียรติแนะนำให้ไปบวชเป็นภิกษุณีที่ประเทศไต้หวัน ดังนั้น พ.ศ. ๒๕๑๔ แม่ชีวรมัย กบิลสิงห์ จึ่งได้เดินทางไปอุปสมบทเป็นภิกษุณีที่ประเทศ ไต้หวัน ได้ชื่อใหม่ว่า “พระมหาโพธิธรรมาจารย์” ซึ่งในบทเขียนต่างๆใช้ชื่อว่าสงฆนิวรมัย กบิลสิงห์ เมื่อกลับจากไต้หวันแล้ว สงฆนิวรมัย ก็ได้ประจำอยู่สำนักปฏิบัติธรรมของตนชื่อ “วัดทรงธรรมกัลยาณี” จังหวัดนครปฐมจนถึงมรณกรรมไปเมื่อกกลางปี พ.ศ. ๒๕๔๖

^{๑๘} แดงการณ์เรื่องสามเณรี วัดนารีนวงศ์โดยนายนรินทร์ ภาษิต (สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖-๑๗.

5. สิทธิสตรีกับการรื้อฟื้นภิกษุณีขึ้นในประเทศไทย

สิทธิสตรีคือระเบียบหรือบรรทัดฐานที่สตรีใช้ปฏิบัติเป็นสิทธิหรือเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งผู้หญิงพึงมีในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีอิสระ สามารถรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและสังคม^{๑๔} สิทธิสตรีมีรากฐานอยู่บนสิทธิมนุษยชน เป็นหลักเกณฑ์หรือระเบียบ เน้นในความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันทางเพศหญิงและเพศชาย แต่ละคนในแต่ละด้าน ซึ่งเป็นวิถีทางไปสู่จุดหมายคือผลประโยชน์ของสตรี เพื่อที่จะให้สตรีและผลประโยชน์ของสตรีที่ถือว่า เป็นของสตรีดำรงอยู่อย่างปลอดภัย สิทธิสตรีจึงต้องมีการรักษาและควบคุมด้วยอำนาจรัฐคือ กฎหมาย ซึ่งหมายถึง การคุ้มครองความเสมอภาค ตามหลักการที่ว่าทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกันแห่งความเป็นคน ดังนั้นสตรีจึงมีสิทธิที่จะได้รับความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกับชายในทุกๆด้าน รวมทั้งในด้านการกิจกรรมทางศาสนาด้วย

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงประทานสิทธิแก่สตรีที่จะได้รับประโยชน์จากธรรมวินัย เข้าถึงจุดหมายสูงสุดที่พระพุทธศาสนาจะให้เข้าถึงได้เช่นเดียวกับบุรุษ แม้ว่าการให้สิทธิการบวชเป็นภิกษุณีจะต้องทรงกระทำด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่งที่จะเตรียมการวางรูปแบบให้สภาพการได้สิทธิสตรีนี้ดำรงอยู่ด้วยดีในสภาพสังคมอินเดียขณะนั้น เพราะสิทธิของสตรีในการศึกษาอบรมจิตใจได้ถูกศาสนาพราหมณ์หรือคัมภีร์พระเวทได้ค่อยๆจำกัดให้แคบลง มาจนปิดตายแล้วในสมัยนั้น เมื่อทรงประทานสิทธิแก่สตรีโดยอนุญาตให้มาตุคามอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาได้โดยทรงประทานครุธรรมให้เป็นวิธีอุปสมบทจนเกิดภิกษุณีสงฆ์ได้สืบต่อมา

ปัจจุบันกลุ่มสตรีนิยม (Feminists) ได้เรียกร้องเพื่อให้สิทธิสตรีในด้านต่างๆ ปรากฏเป็นจริงในสังคมและเพื่อปลดปล่อยสตรีเพศจากการเอารัดเอาเปรียบ ความไม่เสมอภาคและความไม่ยุติธรรมเป็นต้นนั้น ซึ่งเริ่มต้นขึ้นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ตอนปลาย การเรียกร้องของกลุ่มสตรีนิยมได้อ้างหลักการนี้มาเป็นเหตุผลเกี่ยวกับฐานะ สิทธิ หน้าที่ และสิ่งที่สตรีควรปฏิบัติมาแก้ไขปัญหาดังกล่าวในทุกๆเรื่องทั้งในเรื่องส่วนตัวและในทางสังคมรวมทั้งในด้านการกิจกรรมทางศาสนาโดยเฉพาะในพระพุทธศาสนา ปัญหาเรื่องสิทธิสตรีต้องการบวชเป็นภิกษุณีที่สูญสิ้นไปในฝ่ายเถรวาทนั้น กลุ่มสตรีนิยมได้ดำเนินการเรียกร้องขึ้นที่ประเทศศรีลังกาจนในที่สุดทำให้การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นในศรีลังกา เมื่อ ๒๖ ตุลาคมที่ผ่านมา ดังกล่าวแล้ว

^{๑๔} จีรติ ดิงศกัทธิย์, “สิทธิสตรี ปลดปล่อยสตรีเพศหรือเป็นหนึ่งในบรรดาเฟมินิสต์” สตรีทัศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์ – เมษายน ๒๕๒๖, หน้า ๖.

สำหรับประเทศไทย แม้ความคิดเรื่องสิทธิสตรีจะยังไม่แพร่ไปยังทุกส่วนของสังคม แต่ในเรื่องการอุปสมบทภิกษุณีก็ได้ปรากฏขึ้นในสังคมไทยบ้างแล้ว ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเช่นเดียวกับประเทศศรีลังกา ฉะนั้นกลุ่มสตรีนิยมในสังคมไทยจึงยึดรูปแบบการเรียกร้องสิทธิในการบวชเป็นภิกษุณีต่อรัฐบาลไทยและต่อคณะภิกษุสงฆ์จนเป็นเรื่องที่หลายฝ่ายได้ออกมาแสดงความคิดเห็น ทั้งในรูปแบบการคัดค้านและการเห็นด้วย การรื้อฟื้นการบวชภิกษุณีในปัจจุบันจึงกลายเป็นปัญหาที่ก่อกวนสตรีเพศไทยบางกลุ่มให้เรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ประทานให้กับสตรีมีพระนามหาปชาบดีโคตมีเป็นคนแรกนั้นกลับคืนมาแต่พระภิกษุสงฆ์ไทยได้ถกเถียงกันเช่นเดียวกับคณะสงฆ์ศรีลังกาว่า “ภิกษุณีสูญสิ้นไปแล้ว” (และ) “การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาเป็นการผิดพระพุทธบัญญัติ” จึงไม่มีความจำเป็นในการรื้อฟื้นการบวชภิกษุณีอีก กลุ่มสตรีนิยมจึงนำเสนอเรื่องนี้ต่อสังคมไทยโดยสนับสนุนให้นักบวชสตรีและเรียกร้องให้มหาเถรสมาคมอันเป็นองค์กรสูงสุดปกครองพระภิกษุสงฆ์ไทยอนุญาตบวชตามเนรีและอุปสมบทภิกษุณีได้และเรียกร้องรัฐบาลให้ออกกฎหมายรับรองสถานภาพนักบวชสตรีที่ไปบวชเป็นสามเณรีและภิกษุณีจากต่างประเทศมาแล้วเช่นฉัมนันทาสามเณรีเป็นต้นและยกเลิกกฎหมายหรือกฎระเบียบที่ขัดต่อการยกฐานะนักบวชสตรีไทยโดยสมาชิกวุฒิสภา นางระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช ประธานอนุกรรมการด้านสตรีในคณะกรรมการสตรีเยาวชนและผู้สูงอายุวุฒิสภาได้นำเสนอหลักการและเหตุผล^{๒๐} ว่าปัจจุบันพุทธบริษัท ๔ ในประเทศไทยยังมีไม่ครบถ้วนและขาดความเข้มแข็ง มีแต่พระภิกษุแต่ยังขาดภิกษุณี แม้แต่ตนเองก็ไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นนักบวช แม้จะมีหญิงจำนวนไม่น้อยที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในการปฏิบัติธรรม รวมทั้งต้องการถือสมณเพศ แต่กฎหมายของบ้านเมืองสถาบันสงฆ์ ตลอดจนค่านิยมของสังคมได้ปิดกั้นโอกาสทั้งหมด ในขณะที่เพศชายได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้บวชเป็นสามเณรีหรือภิกษุได้ การบวชเรียนของเพศชายในสังคมไทย ทำให้สามารถศึกษาเรียนรู้พระธรรมคำสั่งสอน ตลอดจนได้รับความรู้ความชำนาญในเรื่องอื่นๆ การบวชเรียนในสังคมดั้งเดิมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เพศชายได้รับโอกาสด้านการศึกษา และสามารถพัฒนาฐานะทางสังคมให้สูงยิ่งขึ้นไปได้รับสิทธิตามกฎหมายแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ให้ความเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคระหว่างชายและหญิงซึ่งรับรองหลักการดังกล่าวไว้ได้อย่างชัดเจนในมาตรา ๔ ที่ให้การคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด

^{๒๐} เอกสารวิชาการลำดับที่ ๙ เรื่องการบวชภิกษุณีในประเทศไทย โดยคณะอนุกรรมการด้านสตรี คณะกรรมการวิชาการ กิจการสตรี เยาวชนและผู้สูงอายุ วุฒิสภา, ม.ป.ป., หน้า ๓.

ย่อมได้รับความคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญเสมอกัน (มาตรา ๕) และมาตรา ๓๐ ได้รับรองสิทธิที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง ส่วนในมาตรา ๓๘ เป็นการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนชาวไทยในการนับถือศาสนา รวมทั้งในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมได้ตามความเชื่อถือนของตน หากไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ พลเมืองดีและไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรม และสิทธิเสรีภาพนี้ได้รับความคุ้มครองไม่ให้รัฐกระทำการใดๆ ที่เป็นการลิดรอนสิทธิอันควรจะมีควรได้ด้วย และมาตรา ๒๖ กำหนดให้การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ นอกจากกฎหมายภายในประเทศแล้ว ประเทศไทยยังเป็นภาคีสัญญาขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ ซึ่งส่งเสริมให้รัฐภาคีให้ความเคารพต่อหลักการเสมอภาคทางเพศอีกด้วยและถือว่าหลักการดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งกล่าวว่าหญิงชายที่ปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา ย่อมสามารถบรรลุธรรมได้เสมอกัน อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าเพศชายและเพศหญิงยังไม่ได้มีโอกาสในการเข้ามาปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเท่าเทียมกัน เพราะเพศชายสามารถบวชเป็นพระภิกษุได้ กฎหมายซึ่งอนุโลมตามขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของไทย ทำให้ชายสามารถลาบวชได้ ภิกษุและสามเณรมีสถานภาพทางศาสนาและกฎหมายที่ชัดเจน ได้รับการบำรุงเลี้ยงดู สนับสนุนและเคารพนับถือนุชากราบไหว้จากสังคม แต่เพศหญิงซึ่งมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและมีศักยภาพที่จะเผยแผ่ พระธรรมคำสั่งสอนไม่ได้รับอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุณีจากคณะสงฆ์ไทย ซึ่งอุปสรรคเกี่ยวกับการบวชของภิกษุณีเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงในสังคมไทยตลอดมา ถึงแม้ว่าโอกาสทางการศึกษาในสังคมสมัยใหม่ทำให้ประเพณีการบวชเรียนของเพศชายลดความสำคัญลง แต่การบวชเรียนก็ยังเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นทางออกทางด้านการศึกษาและการดำรงชีพของครอบครัวที่ด้อยโอกาส ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่การบวชของหญิงในพุทธศาสนาของประเทศไทย เป็น “ประตูที่ปิดตาย” สำหรับเพศหญิง นอกจากนี้แล้ว ประธานอนุกรรมการด้านสตรีได้ชี้ให้เห็นว่าปัจจุบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยกำลังเผชิญกับภาวะวิกฤตการณ์การ ซึ่งถ้าไม่เร่งหาแนวทางแก้ไขแล้ว พระพุทธศาสนาอาจเสื่อมถอยและเป็นอันตรายต่อการเสื่อมสูญไปจากประเทศได้ หนึ่งในวิกฤตินั้นได้แก่การที่เพศชายผู้บวชเป็นภิกษุสามเณรมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ วัดวาอารามที่ญาติโยมมีศรัทธาสร้างไว้กลายเป็นวัดร้างถึง ๕,๙๐๐ วัด^{๒๑} และมีจำนวนภิกษุในแต่ละวัดไม่เพียงพอต่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ปัจจุบันในประเทศไทย ยังคงปิดกั้นโอกาสของสตรีไทยในทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแต่เพียงผู้อุปถัมภ์หรือสนับสนุน

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

สนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ไม่ได้รับสิทธิและโอกาสในการบวชเป็นธรรมทายาททางพระพุทธศาสนา

การรื้อฟื้นการบวชภิกษุณีเป็นไปไม่ได้

จากการที่อนุกรรมการด้านสตรีได้แสวงหาข้อมูลโดยนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงวิชาการ และเชิญผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่คัดค้าน และนักวิชาการฝ่ายสิทธิสตรีมาให้ข้อมูลและศึกษาเอกสารรวมทั้งการรับฟังความคิดเห็นเรื่องการบวชภิกษุณีในประเทศไทยแล้วได้ประมวลข้อขัดข้องหรือเหตุผลของฝ่ายที่คัดค้านไม่เห็นด้วยกับการบวชภิกษุณี ๔ ข้อ คือ

๑. ประเพณีที่เป็นมาตั้งแต่รับพระพุทธศาสนาในไทยนั้น ไม่ปรากฏว่ามีภิกษุณีสงฆ์มาก่อน การสืบทอดสายของภิกษุณีได้หายสาบสูญไปแล้ว การบวชภิกษุณีต้องบวชโดยสงฆ์ ๒ ฝ่าย ซึ่งเรียกว่าอุกโตสงฆ์

๒. พระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้รับการทำนุบำรุงจาก ๓ พุทธบริษัท คือ ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา มาโดยตลอด หากพุทธศาสนาจะเสื่อมก็คงเสื่อมตั้งแต่สมัยสุโขทัยไปแล้ว เพราะพระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทยมานานแล้ว และในประวัติศาสตร์ก็ไม่เคยปรากฏหลักฐานอ้างอิงถึงภิกษุณีสงฆ์เลย

๓. ประกาศสมเด็จพระสังฆราชกรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ พ.ศ. ๒๔๗๑ ที่ห้ามพระภิกษุไทยไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิตชัดเจนอยู่แล้ว ใครฝ่าฝืนถือว่าเป็นเลี่ยนหนามแก่พระพุทธศาสนา

๔. หากมีการบวชภิกษุณีจะทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดการแตกแยกและจะนำความวุ่นวายมาสู่ประเทศไทย

๕. การเกิดขึ้นของภิกษุณีสงฆ์นั้นไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ดังนั้นควรยอมให้พุทธศาสนาหายสาบสูญไปจากแผ่นดินไทยดีกว่าที่จะให้เกิดการมีภิกษุณีสงฆ์โดยผิดหลักการ

๖. คุรุธรรม ๘ ประการ ซึ่งกำหนดให้ภิกษุณีต้องจำพรรษาในวัดที่มีภิกษุเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงว่าจะเกิดอุบัติเหตุ เพราะปัจจุบันเพียงแค่สตรีเข้ามาปฏิบัติธรรมในวัดก็มีข่าวปัญหาความสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสมระหว่างภิกษุกับสตรี หากให้สตรีเข้ามาบวชเป็นภิกษุณีซึ่งต้องปฏิบัติกิจสงฆ์ร่วมกันแล้ว เกรงจะเกิดเรื่องไม่ดังาม จะทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมได้

๗. ผู้คนในสังคมไทยก็ไม่เคยมีใครเรียกร้องถึงภิกษุณีสงฆ์ อยู่ ๆ ก็มีคนกลุ่มเล็ก ๆ ลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิ โดยอ้างว่าเป็นไปตามสิทธิมนุษยชน สิทธิสตรีเป็นคนละเรื่องกับพระพุทธศาสนาธรรมชาติไปพร้อมกับประชาธิปไตย หากนำมาผสมปนเปกันจะทำให้สังคมแตกแยก กฎหมายรัฐธรรมนูญนั้นจะมาบังคับใช้ในพระพุทธศาสนาไม่ได้

๙. การให้สตรีเข้ามามีบทบาทในการทำนุบำรุงพุทธศาสนา หรือการประพฤติปฏิบัติธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่ไม่จำเป็นต้องบวชเป็นภิกษุณี การที่ปฏิบัติธรรมเป็นเรื่องของความอิสระเป็นสิทธิส่วนตัวสามารถจะปฏิบัติได้ในภาวะความเป็นแม่ชี อุบาสิกาหรือภาวะใด ๆ ก็ได้ ไม่จำเป็นต้องบวชเป็นภิกษุณี หากสตรีตั้งใจจะปฏิบัติธรรมควรพัฒนาสถาบันแม่ชีขึ้นมา เพราะมีความคล่องตัวมากกว่า และมรรคผลนิพพานก็ได้รับเหมือนกัน

๙. ถ้าจะมีภิกษุณีจะต้องยกร่างพระราชบัญญัติขึ้นมารับรองการบวชแยกต่างหากออกไป ไม่ให้รวมอยู่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ต้องไม่อิงหลักพระธรรมวินัยโดยให้เป็นภิกษุณีรูปแบบใหม่ ขึ้นตอนการบวชต้องเขียนขึ้นโดยกฎเกณฑ์ใหม่^{๒๒}

จากการสรุปประเด็นข้อขัดข้องของการคัดค้านการบวชภิกษุณีในประเทศไทยดังกล่าวข้างต้น กลุ่มสิทธิสตรีไทยได้ยกประเด็นข้อขัดข้องเหล่านั้นแสดงให้เห็นว่าประกอบด้วย ๒ ส่วน ดังนี้

๑. การบวชภิกษุณีขัดต่อพระธรรมวินัยประกอบด้วย ๓ หัวข้อคือ ๑) การบวชเป็นภิกษุณีขัดต่อพระธรรมวินัย ๒) ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่าการบวชภิกษุณีต้องดำเนินโดยสงฆ์สองฝ่ายเท่านั้น ๓) ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่าในการบวชภิกษุณีจะต้องบวชในสามมหายานเท่านั้น

๒. ปัญหาและอุปสรรคด้านกฎหมาย มี ๒ หัวข้อคือ ๑) คำสั่งห้ามบวชภิกษุณีของสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวราลงกรณฯ พ.ศ. ๒๔๗๑ และ ๒) การลงโทษอาญาฐานแต่งกายเลียนแบบสงฆ์^{๒๓}

ปัญหาและอุปสรรคทั้ง ๒ นี้ ทางกลุ่มสิทธิสตรีได้นำเสนอเหตุผลหักล้างโดยการชี้ให้เห็นว่ายังมีความเข้าใจเกี่ยวกับการอุปสมบทภิกษุณีในฝ่ายเถรวาทและการรื้อฟื้นภิกษุณีในประเทศไทยคลาดเคลื่อน ซึ่งจำเป็นต้องทำความเข้าใจเสียใหม่

การรื้อฟื้นการบวชภิกษุณีเป็นไปได้

กลุ่มสิทธิสตรีนอกจากจะรณรงค์เพื่อให้สังคมไทยยอมรับความเป็นไปได้ของการอุปสมบทภิกษุณีในประเทศไทย โดยการจัดสัมมนาทั้งในระดับชาติและนานาชาติได้เชิญองค์กรสตรีนานาชาติทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และฝ่ายบรรพชิต มีพระภิกษุและภิกษุณีทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นเป็นการแสวงหาแนวทางให้เกิดนักบวชสตรีในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในประเทศไทยและได้เรียกร้องต่อรัฐบาลไทย

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

เพื่อกดดันให้มหาเถรสมาคมหรือฝ่ายการอุปสมบทภิกษุณีขึ้นและพร้อมกันนี้ก็ได้ดำเนินการทางการเมืองควบคู่ไปด้วยโดยนำเรื่องเข้ารัฐสภา ซึ่งวุฒิสภาได้ตั้งอนุกรรมการด้านสตรีในคณะกรรมการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุ ให้ดำเนินการศึกษาและตั้งกระทู้ต่อรัฐบาลเพื่อให้รัฐบาลแจ้งต่อมหาเถรสมาคมเพื่อให้มหาเถรสมาคมซึ่งนั่งเฝ้ามาตลอดเวลาให้มิมติเกี่ยวกับเรื่องนี้ออกมาให้ได้ ในการเรียกร้องต่อรัฐสภานั้น อนุกรรมการได้แสดงเหตุผลต่อฝ่ายที่คัดค้านการบวชภิกษุณีว่าขัดพระธรรมวินัย โดยอ้างพระไตรปิฎกว่า การบวชภิกษุณีในปัจจุบันไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยแต่อย่างใด โดยกล่าวว่า หลักฐานในพระไตรปิฎกปรากฏชัดเจนว่าการบวชภิกษุณี ไม่ขัดกับพระธรรมวินัยแต่อย่างใด โดยมีหลักฐาน^{๒๔} คือ ในภิกษุณีชั้นธกะ พระวินัยปิฎก ภาษาไทย เล่ม ๗ หน้า ๓๒๑ บรรทัดที่ ๒ และ ๓ ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ มีใจความว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลาย อุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีทั้งหลาย’ และ ‘ภิกษุทั้งหลายพึงให้อุปสมบทภิกษุณีทั้งหลาย’ ในวินัยบัญญัติของภิกษุสงฆ์ในพระปาฏิโมกข์ ๒๒๗ ข้อ ไม่มีข้อใดห้ามภิกษุสงฆ์อุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณี การปฏิบัติตนของภิกษุณีสงฆ์เพื่อให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ นั้น มีปรากฏชัดเจนในนวโกวาทวินัยบัญญัติ นิสัคคียปาจิตติย ๓๐ จีวรวรรคที่ ๑ ข้อที่ ๔ และข้อที่ ๕ ปาจิตติย ๙๒ สิกขาบท โอวาทวรรคที่ ๓ มี ๑๐ สิกขาบท ทั้ง ๑๐ สิกขาบทนี้ไม่มีสิกขาบทใดที่ห้ามภิกษุอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณี พระไตรปิฎกเล่ม ๗ หน้า ๔๖-๓๔๙ (ฉบับเดียวกันที่ได้อ้างในข้อ ๑) กล่าวถึงการให้อุปัชฌาย์ทำหน้าที่แทนปวัตตินี ดังนั้น การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีนี้นั้น สามารถทำได้โดยภิกษุสงฆ์ และขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นว่ามีบุคคลห้ามบวชโดยเด็ดขาด ๑๑ ประเภท และไม่ห้ามโดยเด็ดขาด ๑๐ ประเภท บุคคลไม่ควรให้บรรพชา ๓๒ ประเภท ในบรรดาบุคคลต้องห้ามทั้งหมดที่ระบุนั้น ไม่มีสตรีรวมอยู่เลย และได้อ้างพระไตรปิฎก (เล่ม ๓ มหาขันธกะ หน้า ๑๗๓-๑๘๗)^{๒๕} โดยได้จำแนกประเด็นออกได้ดังนี้

๑. ประเด็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่าการบวชภิกษุณีต้องดำเนินโดยสงฆ์สองฝ่ายเท่านั้นนั้น อนุกรรมการด้านสตรีอธิบายว่าพุทธศาสนิกชน หรือแม้แต่ภิกษุสงฆ์ นักบวช นักปฏิบัติธรรม และแม้จะเข้าใจเรื่องภิกษุณีและการบวชภิกษุณีคลาดเคลื่อน โดยเข้าใจว่าการบวชเป็นภิกษุณีต้องเป็นสังฆกรรมโดยสงฆ์สองฝ่าย ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไม่

^{๒๔} นางระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช สมาชิกวุฒิสภาได้ตั้งกระทู้ถามรัฐบาลเมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๕ และรองนายกรัฐมนตรี ศาสตราจารย์ ดร.วิชญ์ เครืองาม เป็นผู้ตอบกระทู้ในนามรัฐบาล ส่วนพระไตรปิฎกที่อ้างถึงนั้นน่าจะเป็นฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

ถูกต้อง ที่ถูกต้องและต้องทำความเข้าใจใหม่ตามคำกล่าวของภิกษุณีศรีลังกาชื่อวีระรัตเน (D.A. Weeraratne) ว่า “ผู้ที่เข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องนี้ คงไปติดค้างอยู่กับคำพูดของพระมหินทเถระที่กล่าวว่า เป็นการไม่ถูกต้องที่อาตมาจะให้การอุปสมบทแก่ภิกษุณี พระชนิษฐาของอาตมา คือ พระนางสังฆมิตตาเถรี อยู่ในประเทศอินเดีย ขอให้ทูลนิมนต์พระนางลงมาเกาะลังกา” และหลักฐานในพระไตรปิฎกนั้นไม่มีข้อความใดในพระวินัย ที่ห้ามมิให้พระภิกษุสงฆ์อุปสมบทภิกษุณี แต่การที่พระมหินทเถระรับสั่งเช่นนั้น คงเป็นเพราะขณะนั้นยังมีภิกษุณีสงฆ์อยู่ และสามารถนิมนต์มาได้เพื่อความสะดวกต่อสตรีในการถามอันตรายกกรรมการบวชภิกษุณีครั้งแรกในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธเจ้าทรงประทานอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีบวชโดยการรับครุธรรม ๘ ประการ ส่วนนางศากยานีและนางโกติยานีซึ่งเป็นข้าราชการบริพาร ๕๐๐ นางนั้น พระองค์ทรงมอบหมายให้พระภิกษุสงฆ์บวชให้ ดังปรากฏในภิกษุณี-ชั้นธกะ พระวินัยปิฎกภาษาไทยเล่มที่ ๗ หน้า ๓๒๑ บรรทัดที่ ๒ และ ๓ ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ มีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทภิกษุณีทั้งหลาย” (และ) “ภิกษุทั้งหลายพึงให้อุปสมบทภิกษุณีทั้งหลาย” พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุบวชภิกษุณีได้และในสมัยพระพุทธองค์พระภิกษุสงฆ์ก็บวชภิกษุณีมาตลอด และพระพุทธองค์ได้บัญญัติเพิ่มเติมในภายหลังที่ให้ภิกษุณีเข้ามาบิณฑบาตในการสอบถามอันตรายกกรรม และประทานอนุกรรมมาธิการด้านสตรี นางระเบียบรัตน์ พงษ์พานิชได้กล่าวอ้างถึงวิปุลสารมมหาเถระ พระภิกษุชาวศรีลังกาว่าเป็นผู้ดำรงตำแหน่งประธานองค์การพุทธศาสนาโลก ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการบวชภิกษุณี เป็นผู้ที่ชาวศรีลังกาให้ความนับถือและเป็นผู้ได้สนับสนุนการบวชภิกษุณีตลอดมาหลังจากที่ได้ตรวจสอบพระวินัยแล้ว กล่าวว่พระมหาเถระ ๑๐ รูปขึ้นไปเห็นพ้องกันว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่อุปสมบทภิกษุณีได้ตามพุทธานุญาตที่ว่า “ตถาคตอนุญาตให้ภิกษุอุปสมบทภิกษุณีได้” เรื่องการบวชภิกษุณีโดยสงฆ์สองฝ่าย ในพระวินัยไม่ได้ระบุไว้ว่าควรจะบวชภิกษุณีอย่างไรในประเทศที่ไม่มีภิกษุณีสงฆ์เมื่อเป็นเช่นนี้ภิกษุสงฆ์จึงสามารถอุปสมบทภิกษุณีได้

๒. การบวชภิกษุณีนั่น เป็นพิธีกรรมครั้งเดียวที่ทำโดยภิกษุสงฆ์ โดยพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ซักถามอันตรายกกรรมกับผู้หญิงที่ต้องการบวชเสียก่อน เมื่อพบว่าผู้หญิงที่ต้องการบวชนั้น มีคุณสมบัติครบถ้วนไม่มีอุปสรรคแล้ว จึงส่งเข้ามาบวชในคณะภิกษุสงฆ์ การที่ให้ภิกษุสงฆ์เข้ามาซักถามอันตรายกกรรมนั้น จึงไม่ใช่สังฆกรรม แต่เป็นเพียงขั้นตอนที่จะเตรียมเข้าสู่สังฆกรรม โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นฝ่ายดำเนินการบวชในขั้นสุดท้าย ข้อความนี้ปรากฏในปาจิตติยของภิกษุณีสงฆ์ ความเข้าใจที่ว่าวิธีการบวชภิกษุณีต้องดำเนินการโดยสงฆ์สองฝ่ายเท่านั้น จึงเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนและหากให้ภิกษุณีสงฆ์ทำสังฆกรรมอุปสมบทให้ครั้งหนึ่งแล้ว และภิกษุสงฆ์มาทำสังฆกรรมเดียวกันอีกครั้งหนึ่งต้องแสดงว่าสังฆ-

กรรมครั้งแรกนั้นผิดพลาด ต้องมีการยกเลิกสังฆกรรมแรกก่อนจึงจะสามารถมาทำสังฆกรรมหลังได้ เพราะเป็นการทำสังฆกรรมซ้ำ ความเข้าใจเรื่องการบวชสองครั้ง หรือบวชโดยสงฆ์สองฝ่ายจึงไม่น่าจะถูกต้อง โดยได้ยกเหตุผลมาสนับสนุน กล่าวคือ ในวินัยบัญญัติของภิกษุสงฆ์ในพระปาฏิโมกข์ ๒๗๗ ข้อ ไม่มีข้อใดห้ามภิกษุสงฆ์อุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณี และการปฏิบัติตนของภิกษุที่เกี่ยวข้องกับภิกษุณี ตามพุทธบัญญัตินั้น มีปรากฏชัดเจนในวินัยบัญญัติ นิสัตถกียปาจิตติย ๓๐ จัวรรรค ข้อ ๔ และข้อ ๕ โกสิยวรรค ข้อที่ ๗ ปาจิตติย ๔๒ ลิกขาบท โอวาทวรรคที่ ๓ มี ๑๐ ลิกขาบท ปาฏิเทศนียะ ลิกขาบทที่ ๑ และ ๒ ทั้ง ๑๕ ลิกขาบทนี้ไม่มีลิกขาบทใดห้ามภิกษุอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเลย

๓. พระไตรปิฎกเล่ม ๗ หน้า ๓๔๖-๓๔๗ กล่าวถึงการให้อุปัชฌาย์ทำหน้าที่แทนปวัตตินี ดังนั้นการอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีนั่น สามารถทำได้โดยภิกษุสงฆ์^{๒๖}

๔. ประเด็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในการบวชภิกษุณีจะต้องบวชในสายมหายานเท่านั้น จากการศึกษาพบว่า เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณีนั่น พุทธศาสนายังไม่ได้มีการแบ่งแยกนิกาย นิกายมหายานเกิดขึ้นในสมัยหลังร่วม ๕๐๐ ปี

ในการนำเสนอการเรียกร้องการรื้อฟื้นการบวชภิกษุณีในประเทศไทยครั้งนี้กลุ่มสิทธิสตรีโดยอนุกรรมการด้านสตรี นางระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช ได้อธิบายว่าในพระพุทธศาสนามีความแตกต่างระหว่างสายเถรวาทและมหายานนั้น เป็นเรื่องของ การตีความพระธรรมไม่ใช่อยู่ที่การถือปฏิบัติวินัยการบวชของเถรวาท ความแตกต่างจึงอยู่ที่การตีความพระธรรมที่ขึ้นอยู่ กับบริบทของภูมิประเทศและแนวคิดปรัชญาบางประการเท่านั้น แต่เรื่องของการบวชเป็นเรื่องของการถือตามพระวินัย การบวชของภิกษุณีสงฆ์จีนในทุกวันนี้ก็เป็นการถือตามนิกายธรรม-คุปต์ ซึ่งเป็นนิกายย่อยไปจากสายเถรวาท ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ นั้น ปรากฏว่ามีการแบ่งแยกนิกาย ในพระพุทธศาสนาถึง ๓๒ นิกาย แต่นิกายหลักที่มีหลักฐานปรากฏชัดเจนนั้นมี ๑๘ นิกาย กล่าวคือ แยกไปจากเถรวาท ๑๒ นิกาย และแยกไปจากมหายาน ๖ นิกาย พระวินัยฝ่ายจีนที่ถือปฏิบัตินั้นแยกออกไปจากเถรวาทนั่นเอง ความแตกต่างระหว่างเถรวาทและมหายานนั้น กล่าวได้ว่า โดยหลักกว้าง ๆ นั้น มหายานต่างจากเถรวาทในการอธิบายพระธรรมที่แยกย่อยปลีกซึ่ง และกว้างขวาง โดยการเขียนพระสูตรอธิบายข้อพระธรรมต่าง ๆ ได้พิสดารมากขึ้น แต่ข้อธรรมะที่มหายานหยิบยกขึ้นมาอธิบายขยายความนั้นล้วนเป็นข้อธรรมะที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาที่เป็นคำสอนดั้งเดิมทั้งสิ้น สายการบวชซึ่งเป็นการสืบสายทางพระวินัย ภิกษุณีสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ล้วน

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

มาจากสายเถรวาททั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นนิกายธรรมคุปต์ของจีน หรือนิกายมุลสรวาสติวาทของทิเบต^{๒๓}

ในเรื่องทางกฎหมายนั้น กลุ่มลัทธิสตรீได้แสดงข้อเรียกร้อง โดยชี้ให้เห็นปัญหาและอุปสรรคด้านกฎหมายเกี่ยวกับคำสั่งห้ามบวชภิกษุณีของสมเด็จพระสังฆราชฯ นั้นว่า “นับตั้งแต่ที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงประดิษฐานพุทธศาสนาไว้ที่พุทธบริษัท อันได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา แต่พุทธบริษัทในประเทศไทยมีเพียงภิกษุ อุบาสกและอุบาสิกา แต่ไม่มีภิกษุณี แม้ในครั้งพุทธกาล พระพุทธองค์ยังทรงตอบพญามารว่าพระองค์จะเสด็จสู่พระปรินิพพานก็ต่อเมื่อพุทธบริษัททั้ง ๔ เข้าใจในพระธรรมคำสอน และเผยแผ่พระธรรมได้เท่านั้น และพระองค์ได้ตอบพระอานนท์ว่า ผู้หญิงนั้นมีศักยภาพในการบรรลุธรรมได้เช่นเดียวกับชาย แต่ศาสนจักรในประเทศไทยกลับมีพระบัญชาของพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราช ประกาศห้ามพระภิกษุไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต” ในปัจจุบันประกาศฉบับนี้ยังไม่ได้ถูกยกเลิกและยังมีผลบังคับใช้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๔ ระบุให้ประกาศและคำสั่งของสมเด็จพระสังฆราชมีผลบังคับใช้ต่อไป

กลุ่มลัทธิสตรี่ได้เรียกร้องรัฐบาลต่อไปว่าแม้ว่ารัฐธรรมนูญพุทธศักราช ๒๕๔๐ จะได้ประกาศใช้ครบ ๕ ปีแล้ว ภาครัฐก็ยังเพิกเฉย ละเลยไม่ดำเนินการแก้ไขให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ทั้งยังขัดต่ออนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ที่ประเทศไทยได้ร่วมลงนามเป็นภาคีอนุสัญญาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ รวม ๑๖๕ ประเทศ และเพื่อไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อไป แม้เกี่ยวกับการลงโทษอาญาฐานแต่งกายเลียนแบบสงฆ์ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๐๘ ที่บัญญัติว่า ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวชในศาสนาโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าเป็นบุคคลเช่นนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ^{๒๔} นั้นก็จะต้องแก้ไขหรือยกเลิกไปด้วย เพราะกรณีดังกล่าวได้เกิดขึ้นแล้ว เมื่อสามเณรไทยที่ได้รับการบวชมาจากต่างประเทศจะเดินทางไปต่างประเทศ แต่ไม่ได้รับการยอมรับในสถานภาพของนักบวชสตรีและเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติอย่างไม่เหมาะสม เช่น ชัมมนันทา สามเณรหรือ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ เป็นต้น ดังนั้น กลุ่มลัทธิสตรี่จึงเรียกร้องว่าสมควรยกเลิกกฎหมายฉบับนั้นเพื่อให้บุคคลได้ปฏิบัติตามสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา และ

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

ปฏิบัติตามความเชื่อถือของตน และเพราะกฎหมายมาตรานี้เป็นอุปสรรคต่อนักบวชสตรีโดยตรง ไม่เกื้อกูลต่อการรื้อฟื้นการบวชภิกษุณีในสังคมไทย

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อลำดับเหตุการณ์แล้วจะเห็นว่าในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ นางฉัตรสุดาภย์ กบิลสิงห์ อาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บุตรีของนางวรมัย หรือภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ได้ลาออกจากราชการเมื่ออายุ ๕๗ ปี ไปบวชเป็นสามเณรีในสำนักภิกษุณีชาวศรีลังกา ประเทศศรีลังกา ได้นามใหม่ว่า “ธัมมนันทาสามเณรี” กลับมาประจำที่สำนักวัตรทรงธรรม กัลยาณิด้วยกับนางวรมัย กบิลสิงห์ผู้เป็นมารดา ในขณะที่เดียวกันก็มี นางวราภรณ์ วนวิชเยนทร์ อายุ ๕๕ ปี^{๓๐} สำเร็จการศึกษาจากออสเตรเลียได้เข้าพิธีบวชเป็นสามเณรีโดยภิกษุณีศรีลังกาเป็นอุปชฌาย์ ได้ชื่อใหม่ว่า “ธัมมรักขิต” ณ วัตรทรงธรรมกัลยาณิซึ่งปัจจุบันได้ตั้งเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและเป็นที่พักของสามเณรีและภิกษุณีสายศรีลังกาและภิกษุณีสายมหายานจากไต้หวัน และใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีอุปสมบทเป็นภิกษุณีแห่งประเทศไทยต่อไป เกี่ยวกับบทบาทของสตรีไทยในทางศาสนานั้น ธัมมนันทาสามเณรีหรือฉัตรสุดาภย์ กบิลสิงห์กล่าวว่าผู้หญิงไทยมีฐานะด้อยกว่าผู้ชายไทยอยู่อย่างเห็นได้ชัดเจน ผู้หญิงไทยเป็นเพียงผู้ปฏิบัติศาสนาแต่ไม่มีการเป็นผู้สืบศาสนาในลักษณะเดียวกับผู้ชาย ผู้หญิงไทยจึงถูกจำกัดบทบาทเป็นเพียงอุปาสิกา เป็นที่น่าแปลกใจว่าตั้งแต่อดีตมาไม่เคยมีหลักฐานปรากฏในประวัติศาสตร์ไทยว่า ผู้หญิงเคยใช้ความพยายามเรียกร้องหรือแสดงความสนใจที่จะให้มีสถาบันภิกษุณีสงฆ์

ส่วนวัตถุประสงค์ของการเข้าบรรพชาเป็นสามเณรีและเป็นภิกษุณีนั้น ธัมมนันทาสามเณรี ได้กล่าวว่า “มิใช่การบวชเพื่อเดินตามรอยหลวงแม่หรือเพราะความคาดหวังของสังคม แต่การบวชของอาตมานั้นเป็นไปเพื่อต้องการถวายตัวรับใช้พระพุทธศาสนาเพื่อทำหน้าที่เผยแผ่ธรรม การที่คนคาดหวังให้เราสานงานต่อจากแม่นั้นเป็นปัญหาสำคัญสำหรับชีวิต เราจะไม่บวชเพราะหน้าที่แต่จะต้องบวชเพราะความต้องการของตัวเอง หากเป็นนักบวชที่ดีไม่ได้ก็อย่าเป็นดีกว่า ถ้าตนบวชก็จะบวชเป็นภิกษุณีเท่านั้นไม่เป็นอย่างอื่น”^{๓๑} “ในเมืองไทยยังขาดองค์ประกอบที่จะทำให้เกิดสถานะภิกษุณีสงฆ์ขึ้นได้แต่เธอก็มั่นใจว่าการบวชนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ข้อขัดข้องที่บอกว่าเรามีภิกษุณีไม่ได้ ก็เพราะความเชื่อถือที่ว่าไม่มีภิกษุณีสงฆ์แล้วก็จบ ฟุ่ดสตอป เราไม่ต้องการให้ฟุ่ดสตอป เราต้องการฟุ่ดสตอปนั้นเป็นเพียงคอมมา แล้วก็มีต่อถ้าเราสืบสาวการบวชของไต้หวันในสายการบวชของมหายานจาก

^{๓๐} หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๕, หน้า ๑.

^{๓๑} พิมพ์พันธุ์ หาญสกุล, สามเณรีธัมมนันทาผู้ประกาศจุดยืนพลิกพื้นภิกษุณีไทย : รศ.ดร.ฉัตรสุดาภย์ กบิลสิงห์ (พระนคร: สำนักพิมพ์พระอาทิตย์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๙๗-๒๐๗.

การศึกษาทางวิชาการบอกเราได้ว่า สายการบวชจีนได้รับนั้นไปจากลังกา ลังกากับไทยนั้น สายเดียวกันกับลังกาไปบวชในจีนแล้วทำไมจีนจะต่างไปจากไทยล่ะ? ไม่มีตรรกวิทยาในการคิดแบบนี้เลย ถ้าดูจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามที่เป็นจริงภิกษุณีที่เมืองจีนก็สืบสาวการบวชไปจากอินเดียเหมือนกัน เมื่ออยู่ในพระวินัยเราจะพบว่าพระวินัยที่ฝ่ายจีนถือเรียกว่า นิกายธรรม-คูปต์หรือนิกายวินัย นิกายธรรมคูปต์เป็นนิกายที่แยกย่อยไปจากนิกายเถรวาท แล้วตรงไหนล่ะที่เป็นมหายานจริงๆ แล้วสืบทอดไปสายเดียวกันไม่น่าจะมีปัญหา ปัญหามีอยู่ตรงที่ว่า คณะสงฆ์ไทยจะมีความกล้าที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ เพราะการที่นิ่งสบายตลอดเวลาแล้วต้องขยับที่ให้น้องสาวขึ้นมาอีกคนนี่เป็นสิ่งที่ไม่ได้ยาก แต่ก็ยังไม่เหลือปากว่าแรง ยังเชื่อว่า คณะสงฆ์ไทยจะมีสายตาก้าวไกลที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและศาสนา”^{๓๒} ตามแนวคิดมโนทัศน์นั้นใจว่าการบวชเป็นภิกษุณีสามารถทำให้เกิดขึ้นในเมืองไทยได้ และภิกษุณีแม้จะไปบวชมาจากฝ่ายมหายานจากต่างประเทศแล้วกลับมาประจำอยู่ตามสำนักของตนก็สามารถจะปฏิบัติหน้าที่เป็นที่ยอมรับได้ แต่อย่างไรก็ตามเหตุการณ์อุปสมบทภิกษุณีในสังคมไทยตั้งแต่กรณีของนายณรินทร์ กลึงบวชถูกสาวให้เป็นสามเณรีเมื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่แม่ชีวรมัย กบิลสิงห์ ไปบวชเป็นภิกษุณีที่ประเทศไต้หวันกลับมาแล้ว เหตุการณ์ของนายณรินทร์ กลึง จะเป็นข่าวเกรียวกราวและมีการวิพากษ์วิจารณ์และต่อต้านรุนแรงมากกว่า

ความพยายามรื้อฟื้นภิกษุณีของกลุ่มสิทธิสตรีไทย

ปัจจุบันได้มีสตรีไทยไปอุปสมบทเป็นภิกษุณีสายมหายานที่ได้หวั่นมากยิ่งขึ้น หลังจากบวชแล้วก็ออกเผยแพร่วรรณสารร่วมกับภิกษุณีชาวตะวันตก มีบางรูปบวชแล้วได้กลับมาประจำตามศูนย์ปฏิบัติงานเป็นผู้นำชุมชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในประเทศไทย หนึ่งในจำนวนนั้นคือ ภิกษุณีอัมพิกา คุนริชกุลหรือเมี่ยวเลิ่น ได้บวชอุทิศตนตามรอยพระโพธิสัตว์กวนอิม เป็นผู้เชี่ยวชาญทางภาษาจีน-ไทย จากสำนักวัดโพธิ์ทองซาน ในส่วนของการผู้สนับสนุนการบวชสตรีเป็นภิกษุณีในประเทศไทย ในสายเถรวาทนั้นมีผู้ให้การอุปถัมภ์โดยกลุ่มการเมืองด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีคืออุษณิศา พงษ์พานิช ประธานอนุกรรมการด้านสตรีวุฒิสภาเป็นแกนนำได้ประกาศสนับสนุนสถานภาพสตรีในพระพุทธศาสนาและเรียกร้องสิทธิของผู้หญิงในการบรรพชาอุปสมบทเป็นสามเณรีและภิกษุณีและพร้อมกันนั้นก็ได้สนับสนุนให้มีการยอมรับสถานภาพของสามเณรีและภิกษุณีในกฎหมาย

^{๓๒} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, *นักบวชหญิงในต่างแดน* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๕๔-๕๕.

คณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความเสมอภาคทางเพศ^{๓๓} โดยได้ทำหนังสือยื่นเรื่องนี้ให้รัฐบาลพิจารณา ดำเนินการเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖ และเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๖ วุฒิสมาชิก นางระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช ได้กล่าวถึงผลการศึกษาการบวชภิกษุณีในประเทศไทย ระบุว่า การบวชภิกษุณีไม่ขัดต่อธรรมเนียมและเป็นไปตามพุทธบัญญัติที่ยังไม่เคยยกเลิกการ อนุญาตให้ภิกษุสงฆ์บวชภิกษุณี การฟื้นฟูการบวชภิกษุณีเป็นการฟื้นฟูและส่งเสริมเสรีภาพใน การให้โอกาสสตรีในการปฏิบัติธรรมอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกับผู้ชาย แต่ก็ยังมีปัญหา และอุปสรรคในประเด็นทางด้านกฎหมายที่ยากเรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกประกาศ พ.ศ. ๒๕๓๑ ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณวิวัฒนา เพราะจากการศึกษาพบว่า เป็นการประกาศใช้เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น ไม่ได้มีการรับรองในระดับสากล นอกจากนั้น กลุ่มสตรีนิยมยังเรียกร้องให้รัฐบาลออกกฎหมายรับรองสถานภาพภิกษุณี โดยเฉพาะร่าง พ.ร.บ.สงฆ์ ที่กำลังจะเข้าสู่สภา ในมาตรา ๔ ว่าควรใส่คำว่าภิกษุณีเข้าไปในคำ จำกัดความของคำว่าคณะสงฆ์ด้วย นอกจากการดำเนินการทางรัฐสภาแล้ว กลุ่มสิทธิสตรีได้ ดำเนินการให้กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาบรรจุเรื่องของภิกษุณีลงในหลักสูตรการเรียนด้วย โดยกล่าวว่าข้อสรุปทั้งหมดได้เรียนให้รองนายกรัฐมนตรี ดร.วิษณุ เครืองาม ที่ดูแลสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งก็ได้เห็นตามแนวทางที่เสนอและยืนยันว่าคณะสงฆ์ต้องมีคำตอบ เพราะสังคมต้องการคำตอบที่ชัดเจน สังคมไทยต้องเลิกคิดว่าสตรีที่ต้องการบวชเพราะอกหัก ผิดหวัง ซึ่งความจริงไม่ใช่ สตรีส่วนใหญ่ที่อยากบวชเพราะต้องการปฏิบัติธรรมก็มีเป็นจำนวนมาก แต่สังคมไทยปิดโอกาส และเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๖ กลุ่มสิทธิสตรีได้นำ เรื่องการบวชภิกษุณีและการรับรองสถานภาพภิกษุณีในประเทศไทยนำเสนอรัฐบาล และ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหา- จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาผลักดันต่อไป โดยกล่าวว่าที่ผ่านมา การบวชภิกษุณีในประเทศไทยมีข้อจำกัด อีกทั้งเป็นเรื่องของหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องของวิชาการ ดังนั้น จำเป็นต้องศึกษาข้อมูลให้ลึกซึ้งและชัดเจนโดยจะต้องรับฟัง ความคิดเห็นของทุกฝ่าย พร้อมกันนั้น กลุ่มสิทธิสตรี โดยคณะอนุกรรมการด้านสตรี ได้ จัดทำเอกสารข้อสรุปของการบวชเป็นภิกษุณีในประเทศไทย เป็นหนังสือและซีดีรอม ส่งไปยัง ผู้ว่าราชการจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัดทั่วประเทศ ทั้งนี้ เพื่อขอฟังความคิดเห็นของ ข้าราชการและประชาชน ประกอบการเรียกร้องผลักดันต่อไป

^{๓๓} หนังสือพิมพ์รายวัน มติชน วันอาทิตย์ที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๖, หน้า ๖

6. ทศนะของสังคมต่อการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์

การศึกษาเรื่องภิกษุณีในพระพุทธศาสนา นอกจากการค้นคว้าทางด้านเอกสารและ สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศแล้ว ส่วนหนึ่งได้นำทศนะของพระสงฆ์และ นักวิชาการในสังคมไทยร่วมสมัย มาวิเคราะห์หาคำตอบปัญหาในปัจจุบันด้วย จากการสำรวจ ทศนะของภิกษุสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ตั้งแต่พระราชคณะชั้นสามัญจนกระทั่งถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิสูงสุดทางการศึกษาของคณะสงฆ์ ตั้งแต่เปรียญธรรม ๓ ประโยค จนถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกและทำหน้าที่บริหารการคณะสงฆ์ไทย ดำรงตำแหน่งการบริหารคณะสงฆ์ตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัดและ เจ้าคณะภาค จำนวน ๑๐๐ รูป จนถึงกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดทางการปกครองคณะสงฆ์ไทย และอีกทศนะส่วนหนึ่งจากการสัมภาษณ์นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นฆราวาสที่ทรงคุณวุฒิสูงสุดทั้งทางโลกและทางธรรม จำนวน ๑๔ ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๒ ฝ่าย ได้แสดงทศนะเกี่ยวกับภิกษุณีในประเด็นต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งไว้แล้วนำมาวิเคราะห์และบันทึกคำสัมภาษณ์เหล่านั้นพร้อมทั้งบทสัมภาษณ์ที่ได้จากทาง เอกสารมาบันทึกเป็นหลักฐานไว้ ในภาคผนวก เนื่องจากการศึกษาเรื่องภิกษุณีเป็นการศึกษา ที่หาคำตอบที่มาจากหลักฐานเป็นสำคัญ แม้จะมีการแสดงทศนะที่เป็นทศนะที่ตั้งอยู่บน หลักฐานข้อมูลที่มีคำตอบชัดเจนแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นพื้นฐาน ต่างแต่ว่าปัญหาเรื่องภิกษุณีในปัจจุบันเป็นปัญหาที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นตามกาลเวลา เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไป ทศนคติของสังคม และค่านิยมของการเข้าสู่ศาสนาก็พลอยเปลี่ยนแปลงไปด้วย การศึกษาศาสนาในปัจจุบันจึง ต้องอาศัยหลักฐานและวิชาการสมัยใหม่หรือศาสตร์ทางสังคมในด้านต่างๆ มาช่วยมองหรือ ค้นหาประเด็นในแต่ละเรื่องที่ซับซ้อนเหล่านั้น

ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้พยายามตั้งคำถามในเชิงวิชาการ ซึ่งท่านผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านั้นได้แสดงไว้ในลักษณะวินิจฉัยชี้ชัดเป็นคำตอบ และเป็นความเห็นส่วนบุคคล ทั้งนี้ เนื่องจากการศึกษาเรื่องภิกษุณีเป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาที่มีกฎเกณฑ์ตายตัว แม้จะเป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ด้วยก็เพื่อการมองถึงพัฒนาการของสถาบันหนึ่งของสังคมสงฆ์ ซึ่งสัมพันธ์กับกาลเวลาและสถานที่ให้ชัดเจน และความสัมพันธ์นั้นได้พัฒนาไปภายใต้กรอบแห่งธรรมวินัยที่มีความแน่นอน โดยเฉพาะการศึกษาภิกษุณีฝ่ายเถรวาทซึ่งเป็นเรื่องที่ยุติไปแล้ว แต่เมื่อมีการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นจึงกลายเป็นประเด็นใหม่ เหตุผลใหม่ จำเป็นต้องอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิช่วยแสดงทศนะต่อปัญหาใหม่เหล่านั้นบนพื้นฐานแห่งหลักฐาน ข้อเท็จจริง เหตุผลและบริบททางสังคมด้วยจึงจะช่วยให้มองประเด็นปัญหาที่ซับซ้อนเหลื่อมล้ำกันอยู่ได้อย่างแจ่มชัดขึ้น ผู้วิจัยได้ตั้งคำถาม ๔ ข้อ คือ

1. ตามความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนฝ่ายเถรวาทเห็นว่าการสืบทอดภิกษุณีสงฆ์เถรวาทขาดตอนตั้งแต่หลังการสังคายนาครั้งที่ 3 แล้ว เลือกตอบได้เพียง ๑ คำตอบว่าใช่ หรือไม่ใช่

คำตอบแยกออกได้ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ตอบว่า “ใช่” และกลุ่มที่ตอบว่า “ไม่ใช่” กลุ่มที่ตอบว่า “ใช่” กระจายออกได้ ๑๑ ทักษะ และกลุ่มที่ตอบว่า “ไม่ใช่” กระจายออกได้ ๓ ทักษะตามการให้เหตุผล ดังนี้

ก. กลุ่มที่ตอบว่า “ใช่” จำนวน ๑๑ ทักษะ กล่าวคือ

๑. เพราะหลังจากปี พ.ศ. ๓๐๐ ไม่มีหลักฐานกล่าวถึงภิกษุณีอีกเลย (๔๙ ทักษะ)
๒. เพราะการบวชสตรีต้องสำเร็จด้วยอุทฺทงฺกม คือ สงฆ์ ๒ ฝ่าย บวชในฝ่ายภิกษุณีมาก่อน แล้วจึงมาบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์ แต่ภิกษุณีขาดตอนไปแล้ว (๑๔ ทักษะ)
๓. เพราะกำหนดเกณฑ์อายุและระเบียบการบวชเข้มงวดจึงสูญสิ้นเร็ว (๖ ทักษะ)
๔. เพราะในเหตุการณ์พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ไม่มีการกล่าวถึงภิกษุณีเลย (๔ ทักษะ)
๕. เพราะภิกษุณีไม่เหมาะสมกับสภาวะปัจจุบัน ยากในการปฏิบัติธรรมวินัย (๕ ทักษะ)
๖. เพราะวิธีอุปสมบท ๓ วิธีตามวินัย จุลวรรค เล่มที่ ๗ ข้อ ๕๑๙ หน้า ๓๒๙ ไม่ปรากฏว่ามีภิกษุณีในปัจจุบันแล้ว (๒ ทักษะ)
๗. เพราะเป็นไปตามพุทธทำนาย หลังจากพระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว ๕๐๐ ปี ภิกษุณีจึงหมดไป (๒ ทักษะ)
๘. เพราะผู้เข้าบวชเป็นภิกษุณีไม่สามารถจะรักษาพระธรรมวินัยได้ (๑ ทักษะ)
๙. เพราะในคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ มิได้กล่าวถึงภิกษุณีเลย (๓ ทักษะ)
๑๐. เพราะมีการกำหนดจำนวนสัทธิวิหาริกของวัดตติแต่ละรูป อย่างจำกัดชัดเจน จึงไม่แพร่หลาย (๑ ทักษะ)
๑๑. เพราะภัยจากภายนอกพระศาสนา เช่น การปกครอง และการล่าอาณานิคมและการเบียดเบียนพุทธศาสนิกชนมีมากขึ้น ทำให้ภิกษุณีหมดไป (๑ ทักษะ)

ข. กลุ่มที่ตอบว่า “ไม่ใช่” แบ่งออกได้ ๓ ทักษะ กล่าวคือ

๑. เพราะพระราชดำริของพระเจ้าอโศกมหาราชหลังสังคายนาครั้งที่ ๓ ยังนำไปเผยแพร่ประเทศลังกา (๔ ทักษะ)
๒. เพราะหลังจากนั้นยังมีสืบทอดอยู่ในประเทศลังกาแต่ไม่ทราบ พ.ศ. อะไร (๑ ทักษะ)
๓. เพราะมีอรรถกถาพูดถึงอยู่มาก ทั้งในลังกาและอินเดีย (๑ ทักษะ)

ไม่แน่ใจ ๑ ทักษะ

2. ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2530 พระเถระบางรูปฝ่ายเถรวาทประเทศศรีลังกา ได้พยายามรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้น โดยการไปอุปสมบทเป็นภิกษุณีจากภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายมหายานที่ประเทศไต้หวันนั้น เป็น

การดำเนินการสอดคล้องตามวินัยของฝ่ายเถรวาทแล้ว คำตอบเลือกได้เพียง ๑ คำตอบคือ สอดคล้อง หรือไม่สอดคล้อง

คำตอบแยกออกได้ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ตอบว่า “สอดคล้อง” และ กลุ่มที่ตอบว่า “ไม่สอดคล้อง” กระจายออกได้ ๒ ทศนะ ตามการให้เหตุผลดังนี้

ก. กลุ่มคำตอบว่า “สอดคล้อง” กระจายออกได้ ๒ ทศนะ แต่ไม่แสดงเหตุผลไว้

ข. กลุ่มคำตอบว่า “ไม่สอดคล้อง” กระจายออกได้ ๗ ทศนะ

๑. เพราะเป็นคนละฝ่ายกัน ฝ่ายมหายานยึดถือหลักคำสอนโดยอนุโลม ฝ่ายเถรวาทยึดหลักคำสอนเดิมของพระพุทธองค์ (๕๓ ทศนะ)

๒. เพราะไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัย (วินย. จุล ๗/๔๐๓/๒๓๔) (๙ ทศนะ)

๓. เพราะการสืบทอดภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเถรวาทได้ขาดตอนไปแล้ว (๗ ทศนะ)

๔. เพราะเป็นการบวชของฝ่ายมหายาน ก็ควรให้อยู่ประเทศที่เขายอมรับ (๙ ทศนะ)

๕. เพราะยืนยันไม่ได้ว่าภิกษุสงฆ์ที่ประเทศไต้หวันได้สืบทอดไม่ขาดตอนมาจากประเทศอินเดียตั้งแต่ครั้งพุทธกาล (๖ ทศนะ)

๖. เพราะประเทศอื่น ๆ ยังไม่ยอมรับการบวชนี้ว่าสอดคล้อง (๙ ทศนะ)

๗. เพราะก่อนที่จะพระพุทธองค์จะทรงตั้งชั้นรับปริณิพพานได้ตรัสกับพระอานนทว่า หากลูกสาวทใดในพระธรรมวินัยที่เล็กน้อยก็ให้ถอนได้ แต่ทว่าหากไม่มีภิกษุณีแล้ว ลูกสาวทที่เกี่ยวข้องกันก็หาที่ไม่ต้องกังวล (๙ ทศนะ)

3. ปัจจุบันมีพุทธศาสนิกชนชาวไทยบางกลุ่มพยายามรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในประเทศไทย โดยการไปอุปสมบทจากภิกษุณีสงฆ์ประเทศศรีลังกาและไต้หวัน เพื่อสถาปนาภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในสังคมสงฆ์ไทย มีเสียงคัดค้านและสนับสนุน ทางออกของเรื่องนี้ควรเป็นอย่างไร ก. ควรเป็นภารกิจของคณะสงฆ์ไทย ข. ควรเป็นเรื่องศรัทธาส่วนบุคคล ค. ควรเป็นหน้าที่ของรัฐบาลไทย และ ง. อื่นๆ

คำตอบแยกออกได้ ๔ กลุ่ม ดังนี้

ก. กลุ่มคำตอบ “ควรเป็นภารกิจของคณะสงฆ์ไทย” กระจายออกได้ ๖ ทศนะคือ

๑. คณะสงฆ์ต้องดูแลตรวจสอบให้เหมาะสม ชี้แจงให้ชัดเจน ถ้าปล่อยปัญหานี้ไว้อย่างจะทำให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยเกิดความสับสน (๕๐ ทศนะ)

๒. เป็นเรื่องสำคัญที่คณะสงฆ์ไทยจะรักษาพระวินัยส่วนนี้ให้ถูกต้องจึงไม่ควรปล่อยทิ้งปัญหา (๔ ทศนะ)

๓. สมเด็จพระสังฆราชเคยมีพระบัญชาห้ามมิให้มีการบวชสตรี และยิ่งกว่านั้น พระพุทธองค์ก็ตรัสครุธรรมไว้แล้ว เพื่อมิให้พระภิกษุสงฆ์บวชสตรีเป็นสามเณรี เป็นภิกษุณี โดยฝ่ายเดียว (๖ ทศนะ)

๔. เพราะการอุปสมบทเป็นเรื่องพุทธบัญญัติ เป็นสังฆกรรม เป็นกิจของสงฆ์ (๓ ทศนะ)

๕. เมื่อจะรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในประเทศไทย ควรเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ไทย คณะสงฆ์ไทยควรมีบทบาท (๗ ทศนะ)

๖. ควรจะมีการกำหนดท่าทีและแนวปฏิบัติให้ชัดเจนว่าจะปฏิบัติกรอย่างไรกับเรื่องนี้ จึงจะเหมาะสม ควรคำนึงถึงสถานภาพของแม่ชีด้วย (๑๐ ทศนะ)

ข. กลุ่มคำตอบที่เห็นว่า“ควรเป็นเรื่องสหประชาส่วนบุคคล”กระจายออกได้ ๔ ทศนะคือ

๑. การบวชเป็นภิกษุณีเป็นการทำความดีส่วนหนึ่ง แต่จะเป็นความดีที่สมบูรณ์หรือไม่ ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมวินัย (๓ ทศนะ)

๒. ผู้ที่บวชควรเรียกภิกษุณีสงฆ์มหานาน ไม่ควรเรียกภิกษุณีสงฆ์ไทย (๓ ทศนะ)

๓. เพราะการบวชเป็นเสรีภาพส่วนบุคคล (๔ ทศนะ)

๔. เพราะการบวชเป็นไปตามความเชื่อถือของแต่ละบุคคล แต่หลักปฏิบัติเรื่องภิกษุณีแจ่มแจ้งอยู่ในหลักสูตรการศึกษาแล้ว (๒ ทศนะ)

ค. กลุ่มคำตอบที่เห็นว่า“ควรเป็นหน้าที่ของรัฐบาลไทย”กระจายออกได้ ๔ ทศนะคือ

๑. เนื่องจากมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์บัญญัติว่า อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๖ มาตรา ๓๒ และมาตรา ๔๖ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้ หมวด ๑ บททั่วไป ข้อ ๑ คำว่า คณะสงฆ์ ในกฎกระทรวงนี้ หมายถึง พระสงฆ์จันนิกายและหรือคณะสงฆ์อนัมนิกาย แล้วแต่กรณี ข้อ ๒ ให้คณะสงฆ์อยู่ในปกครองบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ข้อ ๓ ให้กรรมการศาสนาวิสณของงานของคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระสังฆราช และทางราชการ ซึ่งทางราชการต้องเข้ามาดำเนินการว่าบวชได้ไม่ได้สมกับเป็นศาสนาประจำชาติ ฉะนั้น รัฐบาลไทยควรดำเนินการ (๓ ทศนะ)

๒. การบวชเป็นไปตามกฎหมายไทย ฉะนั้น รัฐบาลต้องชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจ (๒ ทศนะ)

๓. เมื่อรัฐบาลดำเนินการอย่างถูกต้องและจริงจังจะเป็นการส่งเสริมสตรีเพศ ให้มีโอกาสศึกษาหลักธรรมอย่างถูกต้องและกว้างขวางยิ่งขึ้น (๔ ทศนะ)

ง. กลุ่มคำตอบอื่นๆ แยกออกเป็น ๓ ทศนะ คือ

๑. เป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน เพราะพระพุทธเจ้าได้ทรงฝากพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้ง ๔ ให้ช่วยกันดูแลรักษา

๒. ในเรื่องนี้ใครๆ ก็ทำอะไรไม่ได้เพราะไม่มีบทบัญญัติให้ทำได้ ใครทำก็ทำผิดพุทธบัญญัติทั้งนั้นเพราะเรื่องมันแล้วไปแล้ว

๓. เพราะเป็นเรื่องเป็นไปไม่ได้ที่จะบวชภิกษุณีเถรวาทอีก จึงไม่ควรรื้อฟื้นขึ้นมาให้สับสนยิ่งขึ้นไปอีก

4. มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดที่จะรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในประเทศไทย คำตอบเลือกได้ ๓ ทักษะคือ ก. เป็นไปไม่ได้เลย ข. เป็นไปได้น้อย และ ค. เป็นไปได้มาก

คำตอบแยกออกได้เป็น ๓ กลุ่ม ตามการให้เหตุผล คือ

ก. คำตอบว่า “เป็นไปไม่ได้เลย” กระจายทักษะออกได้ ๖ ทักษะดังนี้

๑. เนื่องจากในสายเถรวาทโดยเฉพาะในประเทศศรีลังกา พม่า ไทย ลาว เขมร ภิกษุณีสูญสิ้นไปแล้ว และภิกษุณีต้องบวชจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย (๕๑ ทักษะ)

๒. เนื่องจากในฝ่ายเถรวาทไม่มีผู้มีสิทธิจะบวชให้ภิกษุณี เพราะไม่มีวัดดินีแล้ว (๔ ทักษะ)

๓. เนื่องจากการบวชภิกษุณีเป็นพุทธบัญญัติโดยตรง มิใช่สังฆมติหรือความคิดเห็นของกลุ่มใดอีกแล้ว (๑๐ ทักษะ)

๔. น่าจะยกเรื่องการสนับสนุนสถาบันแม่ชีไทยให้สูงขึ้นและให้มีบทบาทในสังคมแทนการรื้อฟื้นภิกษุณีที่สูญสิ้นไปแล้ว (๕ ทักษะ)

๕. เนื่องจากการรื้อฟื้นภิกษุณีขึ้นมาอีกขัดต่อธรรมเนียมของพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทตามหลักมหาประเทศฝ่ายพระวินัย (๖ ทักษะ)

๖. เนื่องจากฝ่ายเถรวาทถือตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด เมื่อสายภิกษุณีขาดตอนไปแล้ว ย่อมไม่มีทางหรือวิธีที่จะรื้อฟื้นขึ้นมา การรื้อฟื้นขึ้นชื่อว่าไม่เคารพในพระศาสดา เป็นการบัญญัติสิ่งที่พระบรมศาสดาไม่ได้บัญญัติไว้ แล้วเพิกถอนสิ่งที่พระศาสดาได้บัญญัติไว้แล้ว (๒ ทักษะ)

ข. คำตอบที่เห็นว่า “เป็นไปได้น้อย” กระจายความเห็นออกเป็น ๒ ทักษะ ดังนี้

๑. เพราะประเทศไทยยังคงรักษาความเป็นเถรวาทเคร่งครัด แม้มีภิกษุณีเกิดขึ้นก็จะต้องถือเป็นนิกายมหายาน (๕ ทักษะ)

๒. เนื่องจากในส่วนของเถรวาทขาดสูญไปแล้ว แต่นิกายอื่นก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง (๕ ทักษะ)

ค. คำตอบที่เห็นว่า “เป็นไปได้มาก” กระจายทักษะออกได้ ๓ ทักษะ ดังนี้

๑. การสนับสนุนบวชภิกษุณีขึ้นจะมีประโยชน์ช่วยสังคมได้มากกว่าปล่อยปละละเลยไว้ (๓ ทักษะ)

๒. ในสมัยปัจจุบันคณะสงฆ์ควรใจกว้าง ภิภุชณีนิกายมหายานยังมีอยู่ (๓ ทศนะ)

๓. เนื่องจากในสมัยพระพุทธเจ้าไม่มีการแบ่งนิกายในเถรวาทและมหายาน (๒ ทศนะ)

แสดงให้เห็นว่า คำตอบส่วนใหญ่ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ยังยืนยันจุดยืนของพระธรรมวินัยว่าด้วยการอุปสมบทภิภุชณีในนิกายเถรวาทว่าการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ไม่ถูกต้องตามพุทธบัญญัติส่วนในนิกายมหายานนั้นเป็นอีกประเด็นหนึ่งและส่วนที่เห็นว่าเป็นไปได้มากก็น่าส่งเสริมสตรีให้มีบทบาทในการช่วยสังคมดีกว่าทิ้งปัญหาทางศาสนาไว้

7. ทศนะของผู้วิจัยต่อการรื้อฟื้นการบวชภิภุชณีขึ้นในสังคมไทย

บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคในการบรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นแก่นในการเข้าสู่ศาสนานี้ บรรดาพุทธบริษัท ๔ ภิกษุและภิกษุณีผู้บวชเป็นบรรพชิตนับว่าเป็นผู้ใช้วิธีการเข้าสู่มรรคผลอันเป็นแก่นสารนั้น โดยตรงตามพุทธโอวาท เพราะการบวชเป็นการตัดภาระและพันธนาการทางโลกออกจนกระทั่งได้ชื่อว่าผู้สละโลกีย์ มุ่งสู่อุดมคติสูงสุด โดยการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อนิพพานโดยเฉพาะ ฉะนั้นการบวชจึงเป็นการเข้าสู่ศาสนาโดยทั้งกิจการทางโลกียะอย่างเด็ดขาด การบวชเป็นภิกษุและภิกษุณีย่อมมีจุดประสงค์เดียวกัน คือ การหลุดพ้นจากโลกียะวิสัยหรือการบรรลุนิพพาน

แต่การบรรลุนิพพานนั้นต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายคือการดับกิเลสหรือดับทุกข์ การบวชสตรีเป็นภิกษุณีในปัจจุบันในพระพุทธศาสนาเถรวาท ถ้าจะกล่าวโดยพหุதியแล้ว ภิกษุณีสงฆ์ได้ถือว่าขาดตอนแล้ว แต่เมื่อมองในแง่ประวัติศาสตร์จำเป็นต้องศึกษาถึงความคงอยู่และความเปลี่ยนแปลงของภิกษุณีสงฆ์ที่เชื่อว่ายังคงสืบต่อมาอยู่จนถึงทุกวันนี้ว่ามีความเชื่อมโยงหรือวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร การสืบค้นทางประวัติศาสตร์ในช่วงที่ห่างกันเป็นเวลายาวนานพันปี นับว่าเป็นเรื่องไม่ง่าย ที่ต้องทำการศึกษาอย่างจริงจังซึ่งน่าจะอยู่ที่ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ว่าด้วยต้นสังกัดนิกายของคณะภิกษุณีที่อ้างว่าเดินทางไปบวชให้ชาวจีนเป็นภิกษุณี (ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐) และในส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนาในจีนระหว่างที่มีการบวชภิภุชณีนี้นี้ได้กลายเป็นนิกายมหายาน (พุทธศตวรรษที่ ๖) อย่างชัดเจนแล้วซึ่งจำเป็นต้องมีการตรวจสอบว่าภิกษุณีที่สืบต่อมานั้นได้คงความเป็นภิกษุณีอย่างต้นเดิมหรือไม่ เป็นประเด็นที่ต้องศึกษาทำให้ชัดเจน

พิธีการอุปสมบทเป็นภิกษุณีในบางนิกายแม้จะแตกต่างกันบ้าง แต่อุดมคติของการบวชก็คือการหาทางพ้นทุกข์เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม ทุกการบวชเนื่องด้วยสังฆกรรม สังฆกรรมทุกอย่างย่อมมีที่มาและมีองค์ประกอบ ซึ่งถ้าเป็นพุทธบัญญัติแล้ว จำเป็นต้องรักษาไว้

อย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ก็เพื่อความบริสุทธิ์ของศาสนา การที่คนเข้าหาศาสนาเป็นสิ่งดี แต่การนำหลักศาสนบัญญัติมาสนองความต้องการของคนนั้น เป็นสิ่งที่ควรละเว้น พระพุทธศาสนาเป็นของกลาง อุบัติขึ้นมาเพื่อมนุษยชาติทั้งมวล มิใช่เพื่อสนองความต้องการของคนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ซึ่งทุกฝ่ายควรช่วยกันจรรโลงรักษา

การบวชในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องการตัดสินใจ ไม่ใช่บวชเพื่อลาภสักการะหรือความเสมอภาคทางเพศ แต่เป็นความพยายามพากเพียรเพื่อพ้นจากความสมมติ จึงเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกควรตระหนักถึงความสำคัญ การบวชเป็นข้อพันธสัญญาระหว่างพระพุทธเจ้ากับผู้บวชว่าตนจะต้องสมาทานสิกขาบทหรือเงื่อนไขอย่างไร ในบริบทของศาสนานั้น ผู้บวชไม่ว่าจะเป็นบุรุษหรือสตรี จะต้องตระหนักถึงพิธีสังฆกรรมว่า มีผลต่อการบวช ต่อจิตใจของผู้บวช ไม่เพียงแต่ชาตินี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผลต่อหมู่คณะและต่อพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวมทั้งในแง่ความเลื่อมใสและในแง่ของความเจริญ พระพุทธศาสนาพัฒนาเรื่องสืบต่อมาทุกวันนี้ก็ด้วยหลักธรรมวินัยที่เป็นพุทธบัญญัติซึ่งเป็นของกลางและเป็นทางสายกลางเหมาะสมสำหรับมนุษย์ทุกเพศทุกวัย พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาเทวโองการหรือคำสั่งที่พัฒนาการมาจากหัวหน้าชนเผ่าใดเผ่าหนึ่งแล้วนำมายึดเยื้อค้ำให้ผู้อื่นยอมรับ พระพุทธศาสนาไม่มีคำสั่งบังคับ แต่เป็นเรื่องของการศึกษาเพื่อพัฒนาตน สังคมและสิ่งแวดล้อมให้พัฒนาถาวรต่อไปอย่างสมดุล

ในพระพุทธศาสนาสตรีและบุรุษไม่ได้แตกต่างกันในเรื่องการปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ แต่ทัศนคติและวัฒนธรรมประเพณีของสังคม อันเกิดจากอคติส่วนบุคคลหรือของชาติพันธุ์ บางครั้งมาปิดบังจิตใจทำให้มนุษย์มองเห็นบุคคลอื่นหรือโลกภายนอกคลาดเคลื่อนไป ทำให้เห็นความเสมอภาคกับเพื่อนมนุษย์ผู้มีการเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันแตกต่างออกไป แต่อย่างไรก็ตาม การบวชภิกษุณีในสังคมไทย ถ้าหากเป็นไปได้บนพื้นฐานแห่งความถูกต้อง และสันติวิธี โดยสังฆสมาคมแล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลแก่พุทธบริษัททั้งมวล และแก่พระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม อย่างน้อย ๔ ประการ^{๓๕} คือ

๑. สตรีได้รับการพัฒนาศักยภาพที่เท่าเทียมกับผู้ชาย การบวชภิกษุณี ถือได้ว่าเป็นการสร้างศักยภาพของสตรีให้ได้รับการพัฒนา เป็นประชากรที่มีคุณภาพทัดเทียมกับเพศชาย เพราะสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โครงสร้างของทั้งบ้านเมืองและสถาบันสงฆ์รองรับแต่เพียงเพศชายเท่านั้น ทั้งที่เป็นฆราวาสและสมณะผู้ชายอาศัยสถาบันสงฆ์เป็นที่ศึกษาเรียนรู้ ปฏิบัติธรรมเพื่อให้เอื้อต่อการดำรงชีพและพัฒนาไปสู่ความดีงาม ทำให้ผู้ชายมีเวลาและโอกาสในการทบทวนและวางแผนชีวิต แต่เมื่อมองย้อนกลับมาดูสถานภาพของเพศหญิงแล้ว จะ

^{๓๕} เอกสารวิชาการลำดับที่ ๙ เรื่องการบวชภิกษุณีในประเทศไทย คณะกรรมการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุ วุฒิสภา, ม.ป.ป., หน้า ๖๑.

พบว่าเพศหญิงจะขาดโอกาสในการเรียนรู้และปฏิบัติธรรม ส่งผลให้เพศหญิงโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพศหญิงที่มาจากครอบครัวยากจนและอยู่ในชนบทห่างไกลที่ขาดโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนจะต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานตั้งแต่อายุยังน้อย ขาดทักษะในการดำรงชีวิต ทั้งทางธรรมและทางโลก จึงต้องตกเป็นเหยื่อของสังคมอย่างง่ายดาย สภาพดังกล่าวนี้นำไปสู่ปัญหาสังคมต่างๆ มากมาย อาทิเช่น ปัญหาการขายบริการทางเพศ ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ปัญหายาเสพติด เป็นต้น ซึ่งรัฐจำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการแก้ปัญหาเหล่านี้ แทนที่จะมีมาตรการป้องกัน ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า โดยการส่งเสริมให้มีการบวชภิกษุณี เพราะจะทำให้ผู้หญิงมีโอกาสในการเข้าถึงพระธรรมมีหลักในการดำรงชีวิต รวมทั้งมีเวลาในการทบทวนและวางแผนชีวิตเช่นเดียวกันกับผู้ชาย ซึ่งท้ายที่สุดจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพอย่างเท่าเทียมกันกับเพศชาย

๒. ปัญหาสังคมจะได้รับการแก้ไขที่ดีขึ้น ในสังคมปัจจุบัน สังคมไทยได้ชื่อว่าเป็นสังคมยุค “โลกาภิวัตน์” เป็นสังคมที่มีการพัฒนาในทุกๆ ด้านอย่างรวดเร็ว การพัฒนาไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ส่งผลให้สถาบันต่างๆ ของสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวที่เป็นสถาบันหลักระดับรากหญ้าที่ให้การอบรมดูแลและขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดีมีคุณภาพ และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศอ่อนแอลง ครอบครัวเกิดความแตกแยก เกิดเป็นปัญหาของสังคมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติด ปัญหาขายบริการทางเพศ ปัญหาเหล่านี้จะบรรเทาและคลี่คลายลงได้ ถ้ามีภิกษุณีในสังคมไทย เพราะภิกษุณีจะเป็นที่ปรึกษาทางจิตใจให้กับสตรี เด็ก และให้กับสังคมครอบคลุมกว่าพระภิกษุ เนื่องจากบางเรื่องที่ไม่กล้าเปิดเผยกับภิกษุ เช่น เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ซึ่งต้องการความเป็นผู้หญิงด้วยกันในการรับฟังและแก้ไขจึงจะทำให้ครอบครัวไทยมีความอบอุ่นและเป็นสุขมากขึ้น ส่งผลให้สังคมโดยรวมมีความสุขสงบปราศจากปัญหาทางสังคม

๓. สังคมไทยจะได้รับการยอมรับจากนานาชาติ สังคมไทยที่ผ่านมามีปิดกั้นโอกาสของสตรีในการเข้ามาปฏิบัติธรรมในฐานะภิกษุณี สตรีไทยไม่มีโอกาสที่จะใช้ชีวิตในทางธรรมได้อย่างอิสระเป็นตัวของตัวเอง แต่ต้องพึ่งพิงขึ้นอยู่กับผู้ชายเท่านั้น สิ่งเหล่านี้เป็นการปิดกั้นสิทธิความเสมอภาคแห่งชายหญิงเป็นการเลือกปฏิบัติอย่างแท้จริง สังคมโลกในปัจจุบันต่างก็ยอมรับสิทธิความเสมอภาคระหว่างชายหญิง ดังนั้นหากสังคมไทยมีการบวชภิกษุณีแล้ว ย่อมได้รับการยอมรับจากนานาชาติ ตามอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบที่ประเทศไทยได้ร่วมลงนามเป็นภาคี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ที่ไม่มีการแบ่งแยก การกีดกัน หรือการจำกัดใด ๆ เพราะเหตุแห่งเพศ

๔. สถาบันพระพุทธศาสนามีความเข้มแข็งมากขึ้น ในปัจจุบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยกำลังเผชิญวิกฤตศรัทธาอันหนักอึ้ง ยิ่งถ้าหากไม่รีบเร่งแก้ไขแล้ว พระพุทธศาสนาอาจถึง

กาลเลื่อมสุญจากประเทศไทยได้ การบวชภิกษุณีจึงเป็นหนทางที่จะกู้วิกฤตนี้ เพราะการบวชภิกษุณีเป็นการทำให้พระพุทธศาสนามีความเข้มแข็งมากขึ้น และพุทธบริษัทของค < อันเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งในปัจจุบันเรายังขาดภิกษุณีอันเป็นพุทธบริษัทหนึ่งของพระพุทธศาสนา ดังนั้นการแก้ไขปัญหาหรือการส่งเสริมพระพุทธศาสนาจึงยังไม่สมบูรณ์ครบทุกด้าน

เป็นที่น่าสังเกตว่าประเด็นข้อขัดแย้งในเรื่องการรื้อฟื้นภิกษุณีที่สำคัญคือเรื่องพระธรรมวินัยหรือพุทธบัญญัติ ทุกฝ่ายได้อ้างพระไตรปิฎกชุดเดียวกันคือฉบับบาลีและอ้างพระพุทธพจน์จากแหล่งเดียวกัน ฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นภิกษุสงฆ์ในประเทศศรีลังกาและพระภิกษุสงฆ์ไทยรวมทั้งนักปราชญ์ทางศาสนาได้มีความเห็นตรงกันและได้ข้อยุติว่าการรื้อฟื้นการอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีในฝ่ายเถรวาทขึ้นอีก ไม่ว่าในประเทศศรีลังกาหรือในประเทศไทยเป็นสิ่งไม่ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ เพราะการบวชภิกษุณีสำเร็จได้ด้วยสงฆ์สองฝ่ายคืออุปสมบทในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์แล้วจึงมาบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีกครั้งจึงสำเร็จได้ แต่ขณะนี้เนื่องจากภิกษุณีสงฆ์ได้ขาดสูญไปแล้ว จึงไม่มีวัดดินีหรืออุปัชฌาย์หรือภิกษุณีสงฆ์ที่จะบวชให้สตรีเป็นภิกษุณีได้ การบวชเป็นสังฆกรรมตามพุทธบัญญัติ ไม่ใช่กำหนดด้วยกฎหมายบ้านเมือง แต่กลุ่มลัทธิสตรีได้ออกมาแสดงทัศนะว่าการบวชภิกษุณีเถรวาทเป็นเรื่องเป็นไปได้ในปัจจุบัน ถูกต้องตามพุทธบัญญัติโดยพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้บวชให้ ไม่ต้องบวชด้วยสงฆ์สองฝ่ายอย่างที่เข้าใจกัน และที่ยึดถือกันมาแต่โบราณทั้งหมดนั้นผิดพลาด เพราะพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์บวชให้

กลุ่มลัทธิสตรีได้อ้างภิกษุณีและพระภิกษุชาวลังกาซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการบวชภิกษุณีในประเทศศรีลังกาว่าเป็นผู้รอบรู้ธรรมวินัย ตรวจสอบวิธีการอุปสมบทภิกษุณีแล้ว เห็นว่าภิกษุสงฆ์บวชภิกษุณีได้โดยไม่ผิดพระธรรมวินัย และเป็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือประเด็นข้อขัดแย้งทั้ง ๒ ฝ่าย ตรงกันทั้ง ๒ ประเด็น และเหตุการณ์ก็ตรงกันทั้งในประเทศศรีลังกาและในประเทศไทย กล่าวคือ เรื่องธรรมวินัยกับเรื่องกฎหมาย เรื่องธรรมวินัยมีแหล่งที่มาที่อ้างแหล่งเดียวกันคือพระวินัยปิฎก ส่วนเรื่องกฎหมายมีที่มาและลักษณะแตกต่างกันเป็นไปตามระบอบการปกครองของแต่ละประเทศ การเรียกร้องของกลุ่มลัทธิสตรีและทศศีลมาตาในศรีลังกาเริ่มขึ้นจากกระแสความศรัทธาในศาสนาและความรักหวงแหนในศาสนาของตน กลุ่มสตรีนิยมและทศศีลมาตาทหารทางรักษาและเผยแพร่ศาสนาของตนอย่างแรงกล้า เพราะพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกาคือความเจริญและความเลื่อมที่เป็นสัญลักษณ์ของประเทศศรีลังกา พระพุทธศาสนาในศรีลังกาถูกภัยอันตรายจากนอกประเทศและนอกศาสนาเข้าย่ำจนดับสูญไปเป็นบางครั้ง ศรีลังกามีประสบการณ์ที่เจ็บปวดมายาวนาน ในระหว่างที่ศรีลังกาเสียเอกราชแก่กษัตริย์ทมิฬจากอินเดียได้บ้าง และขณะตกเป็นเมืองขึ้นของโปรตุเกส ฮอลันดา

และอังกฤษ เป็นต้นบ้างนับเป็นเวลาเกือบพันปี พระพุทธศาสนาถูกเบียดเบียนจนทำให้ชาวศรีลังกาเคยสูญเสียพระพุทธศาสนาไป ซึ่งทำให้ชาวศรีลังกาประสบทุกข์โศกตลอดมาจนถึงต้องส่งทูตมาขอพระภิกษุสงฆ์จากประเทศสยามไปรื้อฟื้นพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ สตรีชาวศรีลังกาจึงต้องดิ้นรนและเรียกร้องเพื่อให้สตรีได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาไว้คู่เคียงกับภิกษุสงฆ์ในลักษณะเป็น“พุทธศาสนานิยม” โดยกลุ่มทศศีลมาตาและกลุ่มสิทธิสตรีจากตะวันตกช่วยกันสนับสนุน เป็นการประสานสัมพันธ์กันหลายด้าน รวมทั้งพระภิกษุบางรูปจากสยามนิกาย ซึ่งเป็นนิกายสงฆ์ที่ทรงอำนาจทางการเมืองสูงสุดในศรีลังกาคอยให้การสนับสนุนอยู่ตลอดเวลา แม้จะเป็นการดำเนินการอุปสมบทภิกษุณีโดยพลการที่เป็นส่วนบุคคล แต่ก็ได้รับเสียงสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนรุ่นใหม่ จึงทำให้เกิดภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในศรีลังกาได้

สำหรับประเทศไทย กลุ่มสิทธิสตรีได้ทำการเรียกร้องการอุปสมบทภิกษุณีขึ้น“บนมูลบทความเสมอภาคเท่าเทียมกันทางเพศ” โดยเริ่มจากการเรียกร้องให้สังคมไทยรับรองสถานภาพนักบวชสตรีคือสามเณรีที่ไปบวชมาจากประเทศศรีลังกา แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการเรียกร้องนี้ไม่ได้กล่าวถึงสถานภาพของแม่ชีไทยเลย เพราะการเรียกร้องของกลุ่มสิทธิสตรีมีความมุ่งหมายอยู่ที่การบวชเป็นภิกษุณี โดยเห็นว่าแม่ชีไทยไม่มีสถานภาพเป็นนักบวชสตรีหรือไม่มีสถานภาพทางกฎหมายรองรับ กลุ่มสิทธิสตรีจึงเรียกร้องสิทธิมุ่งไปที่การบวชเป็นสามเณรีและเป็นภิกษุณีให้เท่าเทียมกับภิกษุซึ่งเป็นเพศชายซึ่งขณะนั้นมีผู้บวชเป็นสามเณรีมาแล้วหลายรูปแล้วนำเรื่องเข้าสู่รัฐบาลโดยผ่านรัฐสภา สมาชิกวุฒิสภาโดยคณะกรรมการสิทธิสตรี เยาวชนและผู้สูงอายุ วุฒิสภาได้ตั้งอนุกรรมการด้านสตรีขึ้นดำเนินการอยู่ในขณะนี้ โดยเริ่มจากการตั้งกระทู้ถามรัฐบาลหาคำตอบจากรัฐบาลและมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรปกครองสงฆ์ไทย และขณะเดียวกันกลุ่มสิทธิสตรีก็ได้สนับสนุนให้สตรีไปบวชเป็นสามเณรีและภิกษุณีในต่างประเทศเช่นที่ประเทศศรีลังกาและประเทศไต้หวันควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้ นักบวชสตรีมีจำนวนมากขึ้นเป็นวิธีการกดดันสังคมให้ยอมรับอีกทางหนึ่ง พร้อมกับการเรียกร้องให้รัฐบาลรับรองสถานภาพเป็นนักบวชสตรีและเรียกร้องให้คณะสงฆ์ไทยทำการอุปสมบทภิกษุณีเป็นผลสำเร็จ แต่อย่างไรก็ตาม ในประเทศไทยมีนักบวชสตรีที่เรียกว่าแม่ชี ได้มีองค์กรเรียกว่าสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับทศศีลมาตาของศรีลังกา แต่ไม่ปรากฏว่าได้เข้าร่วมกลุ่มเรียกร้องสิทธิการบวชภิกษุณีแต่อย่างใดและมีเสียงสะท้อนจากกรณีการเรียกร้องการบวชภิกษุณีว่า คณะสงฆ์ไทยและรัฐบาลน่าจะสนับสนุนสถาบันแม่ชี นักบวชสตรีไทย ที่มีอยู่สู่สังคมไทยมาช้านานให้พัฒนาก้าวหน้ามากกว่าหรือพิจารณาหาทางหรือวิธีการพัฒนารูปแบบนักบวชสตรีไทยที่สามารถดำเนินการได้โดยไม่เกิดความรังเกียจทางพระธรรมวินัยที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ ไม่ว่าจะเป็นพัฒนารูปแบบแม่ชีไทย หรือ

รูปแบบการบวชสตรีอย่างใหม่ที่เป็นการประยุกต์ให้เกิดความคล่องตัวในทางปฏิบัติที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย ซึ่งเสี่ยงสะท้อนนี้ได้ทำให้กลุ่มลัทธิสตรีไม่พอใจนักเพราะจุดมุ่งหมายการเรียกร้องไม่ได้อยู่ที่การบวชชี

เนื่องจากการรื้อฟื้นการอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเรื่องใหม่ของพุทธศาสนิกชนไทยโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์และยังไม่ได้มีการศึกษากันอย่างลึกซึ้งถ่องแท้ จึงทำให้รัฐบาลและมหาเถรสมาคมไม่อาจจะมั่นใจใดๆ ตอบสนองกลุ่มลัทธิสตรีได้ ยังคงถือพระวินัยบัญญัติและพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆปริณายกกรมหลวงชินวราลงกรณวิมลน์ พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นหลักปฏิบัติ คือ การห้ามพระภิกษุสงฆ์บวชสตรีให้เป็นสามเณรีและภิกษุณีอยู่ ซึ่งกลุ่มลัทธิสตรีโดยอนุกรรมการด้านสตรีวุฒิสภาสมาชิกวุฒิสภา ได้ตั้งกระทู้ถามรัฐบาล ๒ ประเด็น คือ ประเด็นพระวินัย และกฎหมายห้ามพระภิกษุสงฆ์ไทย บวชสตรีเป็นสามเณรีและภิกษุณี ในเรื่องนี้ รองนายกรัฐมนตรี วิษณุ เครืองาม^{๓๐} ได้ตอบกระทู้ไว้ดังนี้ว่า เรื่องเกี่ยวกับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีนั้น ถ้าหากว่าจะโยงเข้าหาหลักกฎหมายหรือหลักการบริหารราชการแผ่นดิน ก็คงจะไปสัมพันธ์กับมาตรา ๓๘ ของรัฐธรรมนูญ แต่ควรเข้าใจว่ามาตรา ๓๘ ในรัฐธรรมนูญพูดถึงเสรีภาพอยู่ ๒ ประเภท ประเภทแรก คือ เสรีภาพในการถือศาสนา นิายศาสนาและลัทธินิยมในทางศาสนา เน้นคำว่า “ถือ” ซึ่งสมัยก่อนเรียกว่า “นับถือ” และมีหน้ารัฐธรรมนูญตอบย้ำความศักดิ์สิทธิ์ของเสรีภาพนี้ด้วยว่าเป็นเสรีภาพบริบูรณ์ ซึ่งเป็นเสรีภาพเดียวในรัฐธรรมนูญไทยที่ใช้คำว่า “บริบูรณ์” คือ จะไปล่วงล้ำก้ำเกินจำกัดสิทธิ์ใด ๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น เพราะว่าการถือหรือการนับถือเป็นเรื่องของจิตใจอยู่ในใจ ใครไปบังคับอย่างไรก็ได้ รัฐธรรมนูญจึงเรียกว่า “เสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา” มาตรา ๓๘ พูดถึงเสรีภาพอีกข้อหนึ่งคือ เสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรม เสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ ตรงนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องของ “ถือ” ไม่ใช่เป็นเรื่องของการ “นับถือ” ไม่ใช่เรื่องของจิตใจ แต่เป็นเรื่องของการปฏิบัติเช่นการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ตรงเรื่องของการปฏิบัติหรือการทำพิธีกรรมนั้น รัฐธรรมนูญไม่ได้พูดว่าเป็นเสรีภาพบริบูรณ์ ตรงกันข้ามกลับอนุญาตให้มีการวางข้อจำกัดตักทอนได้ ถ้าเสรีภาพนั้นใช้ไปในทางที่ขัดต่อหน้าที่พลเมือง ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เรื่องการอุปสมบทเป็นภิกษุณีนั่นไม่ใช่เป็นเรื่องของการ “ถือ” หรือ “นับถือ” เพราะถ้าผู้ใดต้องการจะ “ถือ” หรือ “นับถือ” การอุปสมบทเป็นภิกษุณีก็นับถือได้ เป็นเรื่อง

^{๓๐} รองนายกรัฐมนตรี ศาสตราจารย์ดร.วิษณุ เครืองาม ได้ตอบกระทู้นั้นเมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ เอกสารวิชาการลำดับที่ ๗ ภิกษุณี คณะกรรมาธิการกิจการสตรี เยาวชนและผู้สูงอายุ วุฒิสภา, ม.ป.ป, หน้า ๑๑.

ของจิตใจ ไม่มีผู้ใดไปบังคับขัดขวางใดๆ ได้ ก็คงจะต้องออกมาในรูปของการไปแต่งกาย ไปทำพิธีกรรม นั่นก็คือ เสรีภาพข้อที่ ๒ ซึ่งรัฐธรรมนูญไม่ได้บอกว่าเป็นเสรีภาพบริบูรณ์ เมื่อพูดถึงเสรีภาพอย่างนี้ก็ต้องคิดถึงหลักในทางศาสนาหรือพระวินัยเป็นหลัก จะใช้กฎหมายจะใช้ระบอบประชาธิปไตยหรือจะใช้ความรู้สึกนึกคิดโดยทั่วไปนั้นคงจะยาก และความอีกตอนหนึ่งของคำชี้แจงมีว่า คำตอบในเรื่องของศาสนานั้นมีมาตลอดว่าเรื่องอย่างนี้มีมาตั้งแต่เมื่อครั้งหลังพุทธปรินิพพานใหม่ๆ มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ มีการชำระพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม แล้วในที่สุดก็มาถึงหมวดของการอุปสมบทได้มีการชำระโดยพระมหากัสสปเถระเป็นผู้ถาม และโดยพระอุบาลีเป็นผู้ตอบลงไปถึงหมวดวิภังค์ ภิกขุวิภังค์ คือ บทบัญญัติเกี่ยวกับการบวชเป็นภิกษุ ชำระเรื่องภิกษุวิภังค์ทั้งหมดแล้วออกมาว่า ศีลของพระภิกษุต่อไปนี้มี ๒๒๗ ข้อ เรียกว่า ๒๒๗ ลิกขาบท ว่ากันจนจบแล้วยกเอาเรื่องภิกษุณีวิภังค์ขึ้นมาชำระต่อว่าคนจะอุปสมบทเป็นภิกษุณีจะต้องทำอย่างไร ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ นั้นก็ได้ความว่า ลิกขาบทของภิกษุณีมี ๓๑๑ ข้อ มากกว่าภิกษุ ๘๔ ข้อ นั้นวางหลักกันไว้ตั้งแต่ภิกษุวิภังค์และภิกษุณีวิภังค์ ตั้งแต่ปฐมสังคายนา แล้วถือเป็นหลักปฏิบัติตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนกระทั่งถึงบัดนี้ มีการเพิ่มเติมในบางครั้ง แต่ไม่มีการตัดทอนหรือลดศีลในครั้งใด ๆ เลย ทั้งสิ้น จนกระทั่งมาถึงสังคายนาครั้งที่ ๓ ในรัชกาลพระเจ้าอโศก พระพุทธศาสนาก็แตกออกเป็นหินยานและมหายาน ภิกษุและภิกษุณีจึงมีทั้ง ๒ ฝ่าย คือฝ่ายหินยานและฝ่ายมหายาน

ในประเทศไทยพระพุทธศาสนาที่เข้ามาตั้งแต่สมัยสุโขทัยนั้นเป็นฝ่ายเถรวาท ก็ยึดหลักในทางเถรวาทกันมาโดยที่ไม่มีกฎหมายใดประกาศว่าต้องเป็นเถรวาท รัฐธรรมนูญมาตราใดก็ไม่บัญญัติ ศิลาจารึกก็ไม่ได้บอก แต่ถือกันโดยประเพณีคตินิยมของพุทธศาสนิกชนในประเทศไทย มีมหายานเข้ามาปนบ้างในบางครั้งบางคราว แต่เถรวาทนั้นได้ยึดเป็นกระแสของประเทศไทยกันมาโดยตลอด แล้วในทางเถรวาทนั่นเองก็ถือว่าการที่จะให้บุคคลใด สตรีใดอุปสมบทเป็นภิกษุณีจะต้องถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบหลายประการ ซึ่งไม่ใช่องค์ประกอบที่รัฐกำหนดเป็นองค์ประกอบที่ทางศาสนากำหนดมาตั้งแต่ครั้งการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ กล่าวคือ องค์ประกอบของการจะเป็นภิกษุณีนั่นต้องมี ๑) อายุ ผู้จะเป็นภิกษุณีได้นอกจากจะเป็นหญิงแล้วจะต้องผ่านการเป็นสามเณรี ถือศีล ๑๐ แล้ว ต่อมาต้องเป็นสิกขมานาถือศีล ๖ อยู่ ๒ ปี เมื่ออายุถึง ๒๐ จึงจะทำพิธีอุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ ๒) ศีล ๓๑๑ ข้อ และครุธรรมอีก ๘ ข้อ และ ๓) อุปัชฌาย์ การบวชภิกษุณีนั่นจะต้องบวชในภิกษุณีสงฆ์ มีอุปัชฌาย์เป็นภิกษุณีก่อน เสร็จแล้วต้องไปบวชในภิกษุสงฆ์โดยมีอุปัชฌาย์เป็นภิกษุบวชซ้ำอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่าต้องทัฬหีกรรมคือการบวชซ้ำเป็นครั้งที่ ๒ โดยอุปัชฌาย์รูปที่ ๒ ซึ่งต้องเป็นภิกษุ

ความหมายตรงนี้คือว่า ถ้าภิกษุณีเป็นอุปัชฌาย์บวชให้แล้วก็ยังเป็นภิกษุณีไม่ได้ ต้องไปหาภิกษุสงฆ์มาเป็นอุปัชฌาย์อีกครั้งหนึ่ง ทำทัฬหีกรรมคือบวชซ้ำจึงจะสำเร็จเป็นภิกษุณีได้^{๓๗}

ในส่วนเรื่องทางกฎหมายนั้น ได้มีข้อความชี้แจงว่า คำสั่งของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณที่ห้ามภิกษุใดตั้งตนเป็นอุปัชฌาย์บวชให้แก่สตรีอื่นเป็นภิกษุณีเป็นอันตราย นั้นเป็นคำสั่งที่ไม่ได้ห้ามประชาชน ห้ามแต่พระภิกษุ ถ้าห้ามประชาชนนั้นมีข้อที่ต้องยกขึ้นมาเลย ต้องมาดูกันทีเดียวถ้าท่านบอกว่าห้ามผู้ใดไปบวชเป็นภิกษุณี ต้องมาดูสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ท่านทรงมีอำนาจหรือไม่ แต่ท่านไม่ได้ห้ามประชาชน ท่านไม่ได้ห้ามสตรี ท่านห้ามพระซึ่งอยู่ในบังคับบัญชาของท่านว่าห้ามภิกษุรูปใดไปตั้งตนเป็นอุปัชฌาย์บวชให้แก่หญิงอื่นเพื่อเป็นภิกษุณี ก็ถือเป็นเรื่องการใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ จะถูกจะผิดท่านก็ว่ากันเองในหมู่ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง แต่ความหมายของคำสั่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณนั้นก็คือว่า แม้มีภิกษุรูปใดฝ่าฝืนคำสั่งของพระมหาสมณนี้และไปอุปสมบทก็ชื่อว่าหญิงนั้นจะเป็นภิกษุณีขึ้นได้ เพราะยังขาดอีกครั้งที่อนคือยังไม่มีอุปัชฌาย์ภิกษุณีมาบวชให้ เมื่อท่านเห็นว่าวงศ์ภิกษุณีขาดเสียแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๑๐๐๐ ก็ไม่มีทางที่ใครจะบวชเป็นภิกษุณีได้^{๓๘} และคำตอบในอีกตอนหนึ่งว่า ในทางกฎหมายนั้น รัฐบาลเห็นว่าจะไม่อาจพูดได้ว่าเป็นเรื่องที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญเพราะเป็นเรื่องของทางศาสนา ไม่ใช่เป็นเรื่องของการแทรกแซงหรือการห้ามโดยรัฐ แต่ถามว่าแล้วในเรื่องนี้จะมีทางผ่อนคลายอย่างไร คำตอบก็คือว่า ตั้งแต่หลังการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ในรัชกาลพระเจ้าอโศก เมื่อประมาณ พ.ศ. ๓๐๐ พุทธศาสนาแตกออกเป็น หินยาน มหายาน ๒ ฝ่าย กระจัดกระจายกันไปทั่วโลกนั้น วงศ์มหายานท่านถือว่ามีภิกษุณีได้ดังที่เห็นว่ามีภิกษุณีอยู่ในได้หวัน แล้วแม้ในทางหินยานเองเวลาแยกย่อยออกไปเป็นลังกาวงศ์ สยามวงศ์ สยามวงศ์เข้ามาเมืองไทยลังกาวงศ์อยู่เมืองลังกา ลังกาวงศ์เขาถือว่าเขามีภิกษุณีได้ เขาไม่ได้ถือว่าหมดไป เมื่อปี พ.ศ. ๑๐๐๐ เหมือนอย่างที่เกิดขึ้นในทางเถรวาทส่วนใหญ่ เมื่อถืออย่างนี้ลังกาวงศ์อยู่ก็ยังมีอุปสมบทให้หญิงเป็นภิกษุณี เหมือนกับได้หวันก็ยังอุปสมบทให้หญิงเป็นภิกษุณีในทางฝ่ายมหายาน แต่เถรวาทโดยเคร่งครัดที่เข้ามาในประเทศไทยนั้นถือว่าหมดภิกษุณีตั้งแต่ พ.ศ. ๑๐๐๐ ไปแล้วจริง ๆ เพราะฉะนั้นเวลานี้ใครจะอุปสมบทเป็นภิกษุณี ก็คงต้องใช้วิธีบวชในทางฝ่ายลังกาวงศ์และบวชในทางฝ่ายมหายาน^{๓๙} และในเรื่องนี้ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก(พ.ส.ล.)ได้มีมติที่ประชุมว่าด้วยเรื่องการอุปสมบทภิกษุณีในส่วนที่เกี่ยวข้อง

^{๓๗} เรื่องเดียวกันหน้า, หน้า ๑๙.

^{๓๘} เรื่องเดียวกันหน้า, หน้า ๒๐.

^{๓๙} เรื่องเดียวกันหน้า, หน้า ๒๑.

เถรวาทว่า “บุคคลสามารถอุปสมบทเป็นภิกษุณีตามสายมหายานได้ แต่สายเถรวาท โดยเฉพาะในประเทศไทยได้ถือว่าภิกษุณีสงฆ์ขาดตอนไปแล้ว”^{๔๐} ฉะนั้น จะเห็นว่า การเรียกร้องการอุปสมบทภิกษุณีในสังคมไทย เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมและกฎหมาย ซึ่งจะกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติพื้นฐาน ค่านิยม และจุดยืนในทางปฏิบัติ ธรรมเนียมและกฎหมายของสังคมสมัยไทย บนความปรารถนาดีของพุทธศาสนิกชนสตรีไทย ซึ่งปรารถนาที่ได้เห็นศาสนาพุทธเถรวาทในประเทศไทยประกอบไปด้วย บริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสิก และอุบาสิกา ครอบคลุมเหมือนสมัยพุทธกาล แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ หลักเกณฑ์และกฎระเบียบใดๆ ที่จะทำให้ทุกคนมีบทบาทเท่าเทียมกันและเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายควรเป็นการปฏิบัติที่ไม่ขัดแย้งต่อพุทธบัญญัติโดยไม่ต้องมีการถกเถียง และเรียกร้องอันส่อในทางแสดงอติมานะต่อกันซึ่งไม่เป็นผลดีต่อฝ่ายใด

8. เกณฑ์การตัดสินพระธรรมวินัย

ในพระพุทธศาสนามีหลักสำคัญที่ต้องพิจารณา ๓ ประการคือ ๑) หลักการศึกษาเล่าเรียนให้เกิดความรู้ เรียกว่าปริยัติ ๒) หลักการทำตนให้ดำเนินตามธรรมที่ตนรู้ เรียกว่าปฏิบัติ และ ๓) ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติที่เรียกว่าปฏิเวธ หลักทั้ง ๓ มีความเกี่ยวโยงกัน ปริยัติเป็นเหมือนแผนที่ชี้ทางที่จะให้ถึงแหล่งชุมทรัพย์ ปฏิบัติเปรียบเหมือนการเดินทางออกค้นหาชุมทรัพย์ตามแผนที่ ปฏิเวธเหมือนการเดินทางถึงชุมทรัพย์ ถ้าขาดหลักใดหลักหนึ่งก็ย่อมไม่ประสบผลสำเร็จ การปริยัติและการปฏิบัติควบคู่กันจึงบรรลุอริยผลได้ นั้นย่อมหมายถึงการมีความเห็นหรือทิวทัศน์และการปฏิบัติหรือศีลสอดคล้องกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่นในสมัยพุทธกาล เมื่อพุทธบริษัท ๔ มีปัญหาเรื่องธรรมวินัยก็เข้ากราบทูลถามพระพุทธเจ้า ขอคำอธิบาย พระพุทธองค์ทรงแสดงให้รู้ให้เข้าใจ พุทธบริษัทในสมัยพุทธกาลจึงบรรลุอริยผลหรือปฏิเวธธรรมได้มาก ดังนั้นเมื่อปริยัติและปฏิบัติดำเนินร่วมกันในทางเดียวกัน อริยผลจึงเกิดขึ้นตามมา

แต่เมื่อผ่านพ้นพุทธกาล พุทธบริษัทในภายหลังมีทัศนคติในธรรมวินัยแตกต่างกันไปตามความเห็นของหัวหน้าหมู่ หัวหน้าคณะ จึงเกิดความเห็นขัดแย้งกัน ปฏิบัติขัดแย้งกัน ทำให้เกิดนานาทัศนะ นานาิกายขึ้น ความเป็นเอกภาพของหลักทั้ง ๓ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธก็เลือนรางไปด้วย เกิดปัญหาการเข้าใจในพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งการแตกแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ในเวลาต่อมา

^{๔๐} คำสัมภาษณ์ ดร.นันทสาร ลีสลับ อดีตเลขาธิการ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.) ณ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก กรุงเทพมหานคร ๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๖.

อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาอย่างลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่าก่อนพุทธปรินิพพานนั้น มีพุทธบริษัท เป็นห่วงพระธรรมวินัยจะเสื่อม และคำนึงถึงการแตกแยกของคณะสงฆ์หลังพุทธปรินิพพาน จึงได้กราบทูลพระพุทธเจ้าเพื่อการสังคายนาพระธรรมวินัยบ้าง ทูลถามถึงหลักปฏิบัติที่แสดง ให้เห็นว่าอะไรคือสัตตสุตสัจจะเพื่อจะได้ปฏิบัติธรรมวินัยนั้นได้ถูกต้องบ้าง พระนางมหาปชาบดี โคตมิกษุณี ได้กราบทูลถามถึงหลักปฏิบัติพระวินัยระหว่างภิกษุณีและภิกษุ พระพุทธองค์ก็ ตรัสให้ศึกษาทั้ง ๒ ส่วน คือ ทั้งสิกขาบทที่ทรงบัญญัติสำหรับภิกษุณีและสิกขาบทที่ทรง บัญญัติสำหรับภิกษุร่วมกัน

ในส่วนแห่งสัตตสุตสัจจะด้วยหลักเกณฑ์การตัดสินธรรมวินัยนั้นพระพุทธเจ้าตรัสไว้ ๘ ประการ ซึ่งตรัสไว้ในปฐมโพธิกาล หลังตรัสรู้แล้ว ๕ พรรษา และก่อนกาลปรินิพพานได้ตรัส กับภิกษุทั้งหลายถึงมหาปเทศคือหลักการประยุกต์ธรรมวินัย โดยอนุญาตผ่อนผันหรือถอน สิกขาบทเล็กน้อย เพื่อให้เข้ากับสภาพการณ์ในอนาคต ภายหลังพุทธปรินิพพานว่า “ถ้าสงฆ์ ต้องการก็ให้ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้” เพราะทรงตระหนักถึงความเหมาะสมเมื่อพระพุทธ- ศาสนาแผ่กว้างไกล ไปยังแคว้นต่าง ๆ ซึ่งมีตัวอย่างทรงผ่อนผันสิกขาบทให้พระสาวกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงทางภูมิศาสตร์ จารีตและธรรมเนียมที่ไม่ขัด กับธรรมวินัยหรืออุดมคติของพระศาสนา มีการอุปสมบทในปัจจุบันชนบทเป็นตัวอย่าง กล่าวคือเมื่อพระมหากษัตริย์จะกราบทูลขอผ่อนผันการกำหนดสงฆ์ ๑๐ รูป สำหรับการ อุปสมบทกรรมแก่กุลบุตรได้ โดยขอลดจำนวนสงฆ์จาก ๑๐ รูปลงมาเหลือ ๕ รูป เพราะ ในปัจจุบันชนบทภิกษุหาได้ยาก ไม่พอแก่สังฆกรรมการอุปสมบท จึงต้องนำนามมาบวชใน ลำนักพระพุทธเจ้าในมัชฌิมชนบทภาคกลาง ต้องลำบากเดินทางไกล พระพุทธเจ้าทรงอนุมัติ ให้สงฆ์อุปสมบทแก่กุลบุตรได้และอนุมัติผ่อนจาก ๑๐ รูป ลงมาเหลือ ๕ รูปได้ และยังทรง ผ่อนผันการสวมรองเท้าหลายชั้นและการให้ภิกษุอาบน้ำได้ทุกวันด้วย เป็นต้น

ในการบัญญัติสิกขาบทและการผ่อนผันวินัยบางอย่าง ทรงอนุวัติตามจารีตธรรมเนียม ดินฟ้าอากาศของท้องถิ่นและสังคมเช่นนี้ แม้กระนั้นก็ทรงตระหนักถึงความสะดวกในการ ปฏิบัติธรรมวินัยและเกื้อกูลแก่สังคม แต่เมื่อพุทธกาลผ่านไปแล้ว ปรากฏว่ามีคณะสงฆ์บาง หมู่ต้องการแก้ไขพระธรรมวินัยและตัดข้อปฏิบัติบางประการออก ทั้งนี้เพื่ออนุโลมตาม กาลเทศะหรือตามความเข้าใจพุทธบัญญัติหรือตามอัธยาศัยก็ตามจึงได้แปรสิกขาบทที่มีการ ตัดทิ้งไปบ้าง โดยอ้างมหาปเทศ แต่ภิกษุสงฆ์บางคนจะไม่ยอมรับการแก้ไขสิกขาบทเล็กน้อย โดยอ้างว่าไม่ทราบว่สิกขาบทอะไรคือสิกขาบทเล็กน้อย จึงได้มีมติสงฆ์ในการสังคายนาว่าไม่ มีการถอนสิกขาบทใดๆ จะปฏิบัติไปตามทุกอย่างที่พระพุทธเจ้าประทานไว้ โดยมีเปลี่ยนแปลง ดังนั้นปัญหาการต้องการแก้ไขสิกขาบทและการไม่ประสงค์จะแก้ไข หรือการถอนสิกขาบทใดๆ ได้กลายเป็นปัญหาและเป็นบ่อเกิดแห่งความแตกแยกนิกายในสังฆมณฑล หลังพุทธ-

ปรีนิพพาน คณะสงฆ์จึงแตกแยกออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ คือ เถรวาทและมหายาน ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. คณะสงฆ์ที่ถือเคร่งตามธรรมวินัยเดิมไม่ยอมแก้ไขเปลี่ยนแปลงใด ๆ ถือมติและปฏิบัติตามอย่างพระเถระทั้งหลาย ครั้นสังคายนาครั้งที่ ๑ อันมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน คณะนี้เรียกว่านิกายเถรวาทหรือสเถรวาท มีคุณลักษณะพิเศษประจำนิกาย คือ ปฏิบัติตามพระวินัยเคร่งครัด ถือพระวินัยเป็นสิ่งสำคัญที่สุด และรักษาพระธรรมวินัยดั้งเดิมไว้ได้เป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งเรื่องการอุปสมบทภิกษุณี ประวัติศาสตร์ของสงฆ์คณะนี้จึงกล่าวหนักไปในทางวินัยและวัตรปฏิบัติ จะเรียกว่าคณะวินัยชนก็ได้ และถือว่าเป็นพระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์ หลักฐานเรื่องราวต่างๆ ในคัมภีร์ของคณะนี้ก็เป็นที่ยอมรับได้

๒. คณะสงฆ์ที่ถือข้างอนุโลมดัดแปลงพระธรรมวินัยตามกาลเทศะ ไม่ถือเคร่งในวินัยแม้ในเรื่องการอุปสมบทภิกษุณีหรือแม้แต่ในสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ แต่ถือนักไปทางปริยัติธรรมคือเรื่องพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นความคิดที่สร้างขึ้นโดยพระคณาจารย์ผู้อรธธำนิบายพระพุทธมตีมามากมายหลายแขนงรวมกัน ทฤษฎีใหม่ ๆ ถูกตั้งขึ้นในคณะสงฆ์นี้เสมอ นิกายนี้เรียกว่า “นิกายอาจารย์วาทหรือมหายาน” ^{๓๘} ถือตามวาจาของอาจารย์ คือ อาจารย์ว่าอย่างไรก็ถืออย่างนั้น บางทีอาจารย์ผู้สร้างทฤษฎีของตนขึ้นใหม่ต้องหาหลักฐานพระพุทธภาษิตมายืนยันรับรองมติของตน เลยสมมติตนเองเป็นพระอานนท์ แต่งพระสูตรขึ้นมารับสมอ้างเองก็มี อาจารย์บางคนอ้างว่าขึ้นไปบนสวรรค์ฟังเทศน์ของพระศรีอาริย์ แล้วลงมาแสดงหรือว่าไปค้นพบพระสูตรที่ซ่อนอยู่ใต้บาดาล ซ่อนอยู่ตามป่าเขา และในถ้ำ เป็นต้น หรือว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรนั้นเป็นอุบายยังไม่หมดความตั้งนี้เป็นต้น จึงปรากฏว่ามีบางนิกายไม่ยอมรับพระสูตรนั้นว่าเป็นพระพุทธภาษิต บางนิกายก็รับพระสูตรนี้เป็นพระพุทธภาษิตในเรื่องประวัติของคณาจารย์บางองค์ เพื่อให้ทฤษฎีของท่านมั่นคงยิ่งขึ้นก็อธิบายว่าเป็นพระพุทธเจ้าอวตารลงมา หรือพระอรหันต์แปลงกายมา และพวกสาธุศิษย์มักถืออรรถกถาของคณาจารย์เหล่านั้นเป็นสำคัญ อุจพระพุทธวจนะทีเดียว^{๓๙} พระพุทธศาสนามหายานส่งเคราะห์ลงในนิกายนี้

เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์แตกแยกเป็นนิกายดังกล่าว ภิกษุณีสงฆ์ก็พลอยแตกแยกไปตาม คณะสงฆ์ด้วยกลายเป็นภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายมหายาน และภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเถรวาทในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม ในการแก้ไขหรือตั้งกฎเกณฑ์ธรรมวินัยนั้นย่อมอาจพิจารณาได้ ๒ ทาง การ

^{๓๘} คุรายละเอียดในเสถียร โพธิ์นันทะ, *ชุมนุมพระสูตรมหายาน* (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๓๒.

^{๓๙} *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๔๔.

แก้ไขตามความประสงค์ของผู้กระทำว่าเป็นไปด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือไม่ หากประกอบด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ แล้วแก้ไขก็น่าจะใช้ได้ไม่ผิด แต่ถ้าหากทำไปด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ ก็เป็นการตั้งพระธรรมวินัยให้ต่ำลงมาตามกระแสกิเลสหรือความคิดของตน

พระพุทธเจ้าสอนให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนมีเหตุผล ไม่เชื่อคำรับตำราคำบอกเล่า แม้ที่สุดโนวจนะของพระองค์เองก็ต้องใช้ปัญญาพิจารณา เพราะฉะนั้นพุทธศาสนิกชนจึงมีอิสระที่จะไตร่ตรองพิจารณาหาเหตุผลทั้งหลายในคัมภีร์ปกรณ์ต่างๆ ได้เต็มที่ แต่อย่างไรก็ตามในการพิจารณาหลักธรรมวินัย แม้จะเป็นคำอธิบายของพระคณาจารย์ก็ยังไม่สมควรจะมองข้าม เพราะในพระไตรปิฎก ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธีรว่าจะเป็นพระพุทธภาษิตล้วน ที่เป็นสาวกภาษิต อธิการิณิศา เทวตภาษิตก็มีมาก พระคณาจารย์ต่างๆ ก็ได้อธิบายธรรมวินัยบนฐานแห่งพระไตรปิฎกนั่นเอง เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงมีอนาคตังสญาณ จึงได้ประทานเกณฑ์หรือมาตรฐานการตัดสินพระธรรมวินัยไว้ว่า ธรรมวินัยอันไหนจักเป็นของพระองค์ หรือธรรมวินัยอันไหนจักไม่ขัดกับคำสอนของพระองค์ไว้สำหรับให้ตัดสินได้เอง ได้ตรัสเกณฑ์ตัดสินพระธรรมแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณีไว้ว่า

“ดูก่อนโคตมี! ท่านพึงรู้ซึ่งธรรมเหล่านี้ว่า

๑. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อคลายกำหนด หาเป็นไปเพื่อความกำหนดไม่
๒. เป็นไปเพื่อความปราศความประกอบทุกข์ หาเป็นไปเพื่อประกอบทุกข์ไม่
๓. เป็นไปเพื่อความไม่สังสมกองกิเลส หาเป็นไปเพื่อความสังสมกองกิเลสไม่
๔. เป็นไปเพื่อความปรารภน้อย หาเป็นไปเพื่อความปรารภมากไม่
๕. เป็นไปเพื่อความสันโดษ หาเป็นไปเพื่อความไม่สันโดษไม่
๖. เป็นไปเพื่อความสงัดจากหมู่ หาเป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่ไม่
๗. เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร หาเป็นไปเพื่อความเกียจคร้านไม่
๘. เป็นไปเพื่อความเลี้ยงง่าย หาเป็นไปเพื่อความเลี้ยงยากไม่

ดูก่อนโคตมี! ท่านพึงทรงจำไว้โดยส่วนเดียวว่านี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นสัตตสุตตัน”^{๔๐}

และในบาลีวิภังค์เกสัชชขันธกะทรงแสดงมหาปเทศ ๔ ฝ่ายวินัยให้เป็นเครื่องวินิจฉัยพระธรรมวินัยไว้ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย!

๑. ของสิ่งใดที่ตถาคตยังไม่ได้ห้ามไว้ว่า ของสิ่งนี้ไม่ควร ถ้าของสิ่งนี้อนุโลมตามของที่ไม่ควร ไม่เข้ากับของที่ควรไว้ ของนั้นไม่ควรแก่ท่านทั้งหลาย

๒. อนึ่ง ของสิ่งใดที่ตถาคตยังไม่ได้ห้ามไว้ว่า ของสิ่งนี้ไม่ควร ถ้าของนั้นย่อมอนุโลมตามของที่ควร ไม่เข้ากับของที่ไม่ควรไว้ ของนั้นย่อมควรแก่ท่านทั้งหลาย

^{๔๐} วินย.จุล. ๗/๕๑๘/๓๒๘-๓๒๙.

๓. อนึ่ง ของสิ่งใดที่ตกาศยังไม่ได้อนุญาตไว้ว่า ของสิ่งนี้ควร ถ้าของนั้นไม่ควรยอมอนุโลมตามของที่ไม่ควร ไม่เข้ากับของที่ควรไซ้ ของนั้นย่อมไม่ควรแก่ท่านทั้งหลาย

๔. อนึ่ง ของสิ่งใดที่ตกาศยังไม่อนุญาตไว้ว่า ของสิ่งนี้ควร ถ้าของสิ่งนั้นควรยอมอนุโลมตามของที่ควร ไม่เข้ากับของที่ไม่ควรไซ้ ย่อมควรแก่ท่านทั้งหลาย”^{๔๑}

ลักษณะตัดสินสัตตสุต ๘ และมหาประเทศ ๔ เพื่อวินิจฉัยการปฏิบัติพระธรรมวินัยรวม ๑๒ ประการนี้ถือว่าเป็นเกณฑ์สำคัญมากในการทำสังคายนาชำระพระธรรมวินัยซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับพุทธบริษัท ๔ ในการพิจารณาพระธรรมวินัยและเป็นมาตรการวินิจฉัยตัดสินถูกผิดพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา

9. สรุป วิจาร์ณ และเสนอแนะ

ภิกษุณีเกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วได้ ๕ พรรษา ขณะประทับอยู่ที่ป่ามหาวัน แคว้นวัชชี พระนางมหาปชาบดีโคตมี หลังจากไม่ได้รับการอนุญาตบวชเป็นภิกษุณีที่นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ครั้งหนึ่งแล้ว แต่ต่อมาพร้อมด้วยนางศากยانی ๕๐๐ นางได้ตามไปทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุณีอีก ในชั้นแรกพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ แต่ในที่สุดก็ทรงอนุญาต โดยทรงวางเงื่อนไขการอุปสมบทเป็นภิกษุณีไว้ถึง ๘ ประการ ที่เรียกว่าครุธรรมซึ่งพระนางมหาปชาบดีโคตมีก็ทรงยอมรับ เนื่องจากสตรีออกบวชในธรรมวินัย พระพุทธองค์ตรัสว่าจะทำให้พระสัทธรรมหรือพระธรรมวินัยตั้งอยู่ไม่ได้นานเท่าที่ควร หลังจากประทานการอุปสมบทเป็นภิกษุณีให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีแล้ว ก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์บวชภิกษุณี และภายหลังทรงอนุญาตให้ภิกษุณีบวชในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ บวชในภิกษุณีสงฆ์ก่อนแล้วจึงบวชในภิกษุสงฆ์ เมื่อเหตุเกิดขึ้นมีผู้คอยขัดขวางการบวชภิกษุณีที่บวชในภิกษุณีสงฆ์แล้วจะเดินทางมาบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีก จึงทรงอนุญาตให้บวชโดยวิธีส่งทูตไปแทนได้

สตรีผู้มุ่งจะบวชเป็นภิกษุณีต้องบรรพชาเป็นสามเณรีก่อนเมื่ออายุ ๑๘ ปีเต็มบริบูรณ์แล้วจึงขออนุธรรม ๖ ประการหรือสิกขาบท ๖ ข้อ ต่อภิกษุณีสงฆ์ เพื่อกำหนดให้รักษานุธรรมครบถ้วน ๒ ปี เรียกว่าสิกขมานา หรืออุปสัมปทาเปกขะ ซึ่งถือว่าเป็นบุรพภาคแห่งการอุปสมบทเป็นภิกษุณีเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ส่วนสตรีผู้มีสามี แม้อายุยังไม่เต็ม ๑๒ ปียังอุปสมบทไม่ได้ ต้องขออนุธรรม ๖ ประการ ครบ ๒ ปีเป็นสิกขมานา เมื่ออายุครบ ๑๔ ปีบริบูรณ์และได้รับอนุญาตจากบิดามารดาและสามีจึงขออุปสมบทเป็นภิกษุณีได้โดยไม่ต้องผ่านการบรรพชาเป็นสามเณรี ส่วนอุปัชฌาย์ผู้นำสิกขมานาเสนอต่อสงฆ์เรียกว่าวัตตินี

^{๔๑} วินย.มหา. ๕/๒๕-๘/๕/๓๘-๑๓๓.

นั้นต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติคือมีพรรษา ๑๒ ขึ้นไป เป็นผู้ฉลาดรอบรู้ในธรรมวินัย ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ จึงอาจบวชภิกษุณีได้ ปีละ ๑ รูป ห้ามบวชทุกปี บวชได้ปีเว้นปี

การบวชภิกษุณีต้องบวชในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือเมื่อบวชในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์แล้วจึงบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์ จึงจะสำเร็จเป็นภิกษุณีโดยสมบูรณ์ เรียกว่าอุกโตอุปสัมปทา แต่ถ้ามีเหตุขัดข้องเช่นมีอันตรายระหว่างทางที่จะเข้าไปสู่พิธีการอุปสมบทในฝ่ายภิกษุสงฆ์ก็สามารถส่งทูตไปแทนได้ ภิกษุณีมีสิกขาบทและขนบธรรมเนียมซึ่งเรียกว่าสาชิวะเช่นเดียวกับภิกษุแต่มีสิกขาบทแตกต่างกันบ้าง ทั้งทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุณีอย่างเคร่งครัด ภิกษุณีย่อมต้องอาบัติได้เพราะการล่วงละเมิดสิกขาบทเช่นเดียวกับภิกษุ และสิกขาบทสำหรับภิกษุณีมีบางส่วนเรียกว่าสาธารณสิกขาบทที่ต่างไปจากสิกขาบทของภิกษุ ซึ่งทรงบัญญัติสำหรับภิกษุณีโดยเฉพาะเรียกว่าอสาธารณสิกขาบท และมี ๗ หัวข้อซึ่งภิกษุณีสงฆ์จะต้องประชุมสวดในวันอุโบสถทุกกึ่งเดือน

ภิกษุณีมีฐานะเป็นอนุปสัมบันในภิกษุสงฆ์จึงทำกรรมร่วมกับภิกษุสงฆ์ไม่ได้ ภิกษุณีแม้บวชก่อนภิกษุก็ต้องไหว้ทำสามีจิกรรมแก่ภิกษุแม้อุปสมบทภายหลัง ภิกษุณีจะประพฤติกล้ำแข่งด้วยกายกรรม วจีกรรม แก่ภิกษุและภิกษุจะแสดงความไม่สุภาพต่อภิกษุณีไม่ได้ ต่างฝ่ายอาจถูกลงโทษได้โดยการไม่ให้ไหว้หรือทำสามีจิกรรมต่อภิกษุ หรือห้ามอุโบสถและกักบริเวณแก่ภิกษุณีได้

ภิกษุณีต้องอยู่จำพรรษาในอาวาสที่มีภิกษุจำพรรษาเพื่อความปลอดภัยของภิกษุณีและจะได้รับโอวาท ตามวันอุโบสถทุกกึ่งเดือน และเมื่อจำพรรษาแล้วต้องปวารณาในภิกษุสงฆ์ก่อนแล้วจะต้องไปทำปวารณาฝ่ายภิกษุณีสงฆ์อีกครั้งหนึ่งด้วย และต้องศึกษาพระธรรมวินัยจากภิกษุสงฆ์ด้วย ภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาติเสถ เมื่อจะออกจากอาบัตินั้นต้องกระทำในสงฆ์ ๒ ฝ่ายคือในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์แล้วจึงทำในฝ่ายภิกษุสงฆ์ จึงจะเป็นอันสำเร็จ เมื่อเกิดอธิกรณ์ขึ้นในหมู่ภิกษุณี ต้องให้ภิกษุสงฆ์เป็นผู้ระงับ แต่การลงโทษและการแสดงอาบัติที่เรียกว่านิคคหกรรม ให้ภิกษุสงฆ์เป็นผู้ปรับแล้วมอบให้ภิกษุณีไปดำเนินการเอง เมื่อภิกษุณีเบื่อก่อนายต่อการประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ต้องกล่าวคำอาลาสิกขา เป็นเพียงละเพศภิกษุณีเท่านั้นก็เป็นคฤหัสถ์ทันที เมื่อภิกษุณีมรณภาพลง บริหารหรือสิ่งของเครื่องใช้ย่อมตกเป็นของภิกษุณีสงฆ์ เช่นเดียวกับกรณีภิกษุสงฆ์มรณภาพ

ภิกษุณีในสมัยพุทธกาลกลุ่มแรกที่บวชพร้อมด้วยพระนางมหาปชาบดีโคตมีนั้น มีจำนวน ๕๐๐ รูป ซึ่งเป็นภิกษุณีชาวศากยวงศ์ทั้งหมด ต่อมาก็ได้มีสตรีออกบวชเป็นภิกษุณีจากวรรณะต่าง ๆ และจากแคว้นต่าง ๆ เช่น อุบลวรรณาภิกษุณี ปฏาจาราภิกษุณีและ กิสาโคตมีภิกษุณี จากแคว้นโกศล อัมพปาลีภิกษุณีจากแคว้นวัชชี ัทมมทินนาภิกษุณี จากแคว้นมคธ เป็นต้น ในสมัยพุทธกาลภิกษุณีแพร่หลายและมีบทบาทควบคู่ไปกับพระภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีกลุ่ม

แรกซึ่งมีพระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นประธานนั้น นิพพานก่อนพระพุทธเจ้า ภิกษุณีที่ปรากฏในคัมภีร์อุปทานมีจำนวน ๑๓๐,๐๓๖ รูป ส่วนใหญ่เป็นชาวแคว้นลัทธิกะ ซึ่งเป็นชาติภูมิของพระพุทธเจ้าเอง โดยแยกภิกษุณีจากวรรณะพราหมณ์จำนวน ๘๔,๐๐๐ รูป และ ๔๖,๐๓๖ รูป มาจากวรรณะกษัตริย์ศากยวงศ์ ได้รับเอตทัคคะจำนวน ๑๓ รูป และได้รับตำแหน่งอัครสาวิกเบื่องขวาชื่อเชมาภิกษุณี และเป็นอัครสาวิกเบื่องซ้าย ได้แก่ อุบลวรรณาภิกษุณี ภิกษุณีส่วนใหญ่เหล่านี้นิพพานก่อนพระพุทธเจ้า ในหลักฐานในชั้นพระบาลีไม่ปรากฏว่ามีภิกษุณีเข้าร่วมในเหตุการณ์สำคัญ คือ ในคราวปรินิพพาน ในการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระและ ในการแจกแบ่งพุทธสารวิริกาตุ รวมทั้งเหตุการณ์ในคราวปฐมสังคายนาหลังพุทธปรินิพพานไปแล้ว ๓ เดือนก็ไม่ปรากฏว่ามีภิกษุณีเข้าร่วมการสังคายนา การสังคายนาพระวินัยที่ว่าด้วยภิกษุณีสิกขาบทที่มีพระภิกษุสงฆ์คือพระอุบาลีเถระกับพระมหากัสสปเถระดำเนินการร้อยกรองแทน

ส่วนในชั้นอรรถกถาภิกษุณีในอินเดียปรากฏในสังคายนาครั้งที่ ๒ พุทธปรินิพพานแล้ว ๑๐๐ ปี และหลังสังคายนาครั้งที่ ๓ พุทธปรินิพพานล่วงแล้ว ๒๓๘ ปี ยังคงมีปรากฏในหลักฐาน คือ ศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช จากศิลาจารึกและไปปรากฏสืบต่อเนื่องที่เกาะลังกาและหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เมื่อเกาะลังกาถูกครอบครองด้วยกษัตริย์โจฬะทมิฬจากอินเดียได้ ภิกษุณีฝ่ายเถรวาทก็สูญสิ้นไปจากเกาะลังกา แต่ในฝ่ายมหายาน พ.ศ. ๙๖๙ หรือ ค.ศ. ๔๒๖ ยังมีภิกษุณีปรากฏในหลักฐานของฝ่ายจีนว่ามีการอุปสมบทภิกษุณีตามวิธีการอุปสมบทของนิกายธรรมคุปต์ขึ้นที่เมืองโลยาง ประเทศจีน และภิกษุณีฝ่ายมหายานยังคงสืบต่อเนื่องมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๒ เป็นต้นมา ในฝ่ายเถรวาท พุทธศาสนิกชนบางกลุ่มในศรีลังกาได้แรงสนับสนุนจากนอกประเทศ ได้พยายามรื้อฟื้นการอุปสมบทภิกษุณีขึ้นมาอีก โดยการสนับสนุนจากขบวนการสิทธิมนุษยชนและกลุ่มสิทธิสตรี จากทางตะวันตก ขบวนการสิทธิมนุษยชนและกลุ่มทศศีลมาตาพยายามเรียกร้องให้สตรีได้บวชเป็นภิกษุณีเท่าเทียมกับบุรุษที่บวชเป็นภิกษุอีก การอุปสมบทภิกษุณีแบบนานาชาติและด้วยพระสงฆ์นานาชาติจึงเริ่มขึ้นครั้งแรกที่วชิไพล สหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นต้นมา จนกระทั่งปัจจุบัน ในศรีลังกาได้มีการอุปสมบทภิกษุณีโดยภิกษุณีสงฆ์และภิกษุสงฆ์ชาวศรีลังกาเองแล้ว แม้การอุปสมบทแบบนานาชาติและด้วยสงฆ์นานาชาตินี้จะไม่ใช่ที่ยอมรับเป็นทางการเพราะปัญหาทางพระธรรมวินัยก็ตาม

ในประเทศไทย จากการสำรวจและสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ผู้รับผิดชอบพระพุทธศาสนา และนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาแล้วพบว่า มีทัศนะตรงกันเป็นส่วนใหญ่ว่า ภิกษุณีสงฆ์เถรวาทขาดสูญแล้ว การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์เถรวาทขึ้นอีก เป็น

การฟื้นฟูพุทธบัญญัติ เป็นไปไม่ได้ที่พระภิกษุสงฆ์ไทยจะอุปสมบทให้สตรีเป็นภิกษุณีได้ เพราะเป็นเรื่องของพุทธบัญญัติ และเนื่องจากประเทศไทยไม่เคยมีภิกษุณีมาก่อนจึงไม่มีภิกษุณีที่จะทำหน้าที่เป็นอุปัชฌาย์ และเนื่องจากการอุปสมบทภิกษุณีต้องสำเร็จจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ จากภิกษุณีสงฆ์และภิกษุสงฆ์ แต่ถ้าหากบวชภิกษุณีตามแบบมหายานก็สามารถจะทำได้ ส่วนการอุปสมบทโดยภิกษุสงฆ์นานาิกายก็จะทำให้ผู้ผ่านพิธีการอุปสมบทนั้นกลายเป็นภิกษุณีแบบ “ภิกษุณีพันทาง” ซึ่งเถรวาทไม่ยอมรับ แต่ขณะเดียวกันกลุ่มลัทธิสัทธรรมสัทธรรมไทยได้เรียกร้องให้รัฐบาลรับรองสถานภาพนักบวชสตรีและให้มหาเถรสมาคมหรือพื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในสังฆมณฑลไทย โดยการสนับสนุนสตรีไทยบวชเป็นสามเณรีและภิกษุณีขึ้นในประเทศไทย แต่ก็มีเสียงสะท้อนว่าควรสนับสนุนสถาบันแม่ชีแห่งประเทศไทย

การสนับสนุนสตรีออกบวชเป็นบรรพชิตในศาสนาเพื่อความเสมอภาคทางเพศหรือสิทธิทางศาสนานั้นอาจกล่าวได้ว่าไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ในทางตะวันออก ในสมัยพุทธกาลเรื่องนี้ได้เคยมีมาแล้ว แต่ว่าเนื่องจากในพระพุทธศาสนาไม่มีการยึดถือความแตกต่างเรื่องเพศหรือการแบ่งชั้นวรรณะ จึงไม่มีผู้สนใจหยิบยกเป็นประเด็นปัญหา เพราะพระพุทธศาสนาได้เป็นตัวอย่างในการยกกระตือรือร้นสตรีให้มีสถานะสูงเท่าเทียมบุรุษอยู่แล้ว โดยเฉพาะในเรื่องธรรมชาติของสตรีและบุรุษว่ามีความมิตักยภาพในการบรรลุธรรม และการเปิดโอกาสให้สตรีได้มีทางเลือกในการพัฒนาตนในทางสติปัญญาและจิตใจ ในพระธรรมวินัยซึ่งจะเห็นได้คือ ความเสมอภาคเท่าเทียมกันในธรรมวินัยหรือในทางศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นว่า สตรีกับบุรุษแม้จะแตกต่างกันทางเพศ แต่ไม่แตกต่างกันในทางศักยภาพบรรลุธรรมคือมีความเสมอภาคในการปฏิบัติและบรรลุธรรมอันสูงสุดในพระพุทธศาสนาและเพราะพระพุทธศาสนาถือกรรมเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ให้หยาบและประณีตแตกต่างกัน ใครทำกรรมอะไรไว้ ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ทุกคนจึงมีความเสมอภาคในการได้รับผลแห่งการกระทำของตน ไม่จำกัดเพศ ไม่ว่าบุรุษหรือสตรีย่อมมีความเท่าเทียมกัน และมีเสรีภาพในทางปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองธรรมและการหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสังยุตตนิกายและอังคุตตรนิกายว่า

“ทางนั้นชื่อว่าเส้นทางตรง ทิศนั้นชื่อว่าไม่มีภัย รถชื่อว่าไม่มีเสียงดัง ประกอบด้วยล้อคือธรรม หิริเป็นฝาประทุนของรถนั้น สติเป็นเกวียนของรถนั้น เรากล่าวเป็นธรรม มีสัมมาทิฐินำหน้าว่าเป็นสารถิ ยานชนิดนี้มีอยู่แก่ผู้ใด จะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม เขาย่อมไป ในสำนักพระนิพพานด้วยยานนี้แหละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่งยอมเจริญ ย่อมทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการ คือ ภิกษุหรือภิกษุณีนั่นพึงหวังได้ผล ๒ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผล หรือเมื่อมีอุปาทานขันธหรือเหลืออยู่เป็นพระอนาคามีในปัจจุบันนี้เทียว”

แสดงให้เห็นว่าบุคคลใดไม่ว่าจะเป็นฆราวาสหรือบรรพชิตย่อมสามารถเข้าถึงธรรมตามความสามารถด้วยสติปัญญาหรือความเข้มข้นของการปฏิบัติธรรมของตน มีเป็นอันมากที่สุดที่บรรพชิตธรรมชั้นสูงสุด และได้รับยกย่องไว้ในตำแหน่งอัครสาวิกและเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ เท่าเทียมกันทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ภิกษุณีก็บรรพชิตเป็นอริยบุคคลตั้งแต่ชั้นโสดาบันสกทาคามี อนาคามี และอรหนต์ ดังปรากฏในเถรคาถาและเถรียาปทาน

ในการบริหารพุทธบริษัททั้ง ๔ ฝ่าย พระพุทธองค์ทรงใช้พระวินัยบัญญัติเป็นเครื่องร้อยรัด ใช้กัลยาณมิตรเป็นเครื่องประสานสัมพันธ์ บรรพชิตอยู่ภายใต้กฎวินัยเดียวกัน คฤหัสถ์คือ อุบาสก อุบาสิกาที่มีศีลเป็นเครื่องกำหนดรูปแบบแห่งความประพฤติอย่างเดียวกัน ทรงให้ความสำคัญแก่พุทธบริษัทไว้ว่า “บุคคล ๔ จำพวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เหล่านี้ เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับแนะนำดีแล้ว เป็นผู้แก้แค้นกล้า เป็นพหูสูต เป็นผู้ทรงธรรม ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม ย่อมยังหมู่ให้งาม” พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนั้นไม่จำกัดเพศ เป็นของกลาง ดังนั้น พระองค์จึงทรงแสดงธรรมตามความเป็นจริงแก่พุทธบริษัทไม่เลือกว่าจะเป็นบุรุษหรือสตรี ทรงต้อนรับพุทธบริษัท ๔ ด้วยธรรมปฏิสันถาร โดยเฉพาะเมื่อมองถึงการยกย่องภิกษุณีแล้ว นอกจากการที่ทรงตั้งภิกษุณีไว้ในตำแหน่งต่างๆ เท่าเทียมกันกับภิกษุแล้ว สำหรับฝ่ายอุบาสิกาทรงแสดงให้เห็นว่าสตรีที่มีปัญญาเท่าเทียมกับบุรุษ มีสตรีเป็นจำนวนมากที่เป็นผู้ใช้ปัญญารักษาคณ เช่น กุณฑลเกสริภิกษุณี เป็นต้น สตรีเป็นผู้มีเกียรติคุณยิ่งกว่าบุรุษ เต็มไปด้วยความเฉลียวฉลาด ปราดเปรื่อง เต็มไปด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ ปฏิบัติตามพุทธโอวาทอย่างนอบน้อมและเป็นพรหมจารี เช่น เขมาภิกษุณี เป็นต้น ตรัสว่ามีใช้ว่าเฉพาะบุรุษจะเป็นบัณฑิตในที่ทั่วไป ถึงแม้ว่าสตรีซึ่งเห็นแจ้งในสิ่งนั้น ๆ ก็เป็นบัณฑิตได้ พระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความแตกต่างกันในการบรรพชิตในเพศบรรพชิตและคฤหัสถ์เลย บรรพชิตและคฤหัสถ์ย่อมไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ดังที่ตรัสไว้ในสังยุตตนิกายว่า “เราไม่กล่าวว่ามีความแตกต่างอะไรเลย ระหว่างอุบาสกผู้มีจิตหลุดพ้นอย่างนี้ กับภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วตลอดพ้นปี คือต่างก็มีวิมุตติกับวิมุตติคือ ความหลุดพ้นเหมือนกัน” ดังนั้น จึงมีคฤหัสถ์บรรพชิตอรหนต์หรือพระอนาคามีเช่นพระเจ้าสุทโธทนะ หรือพระพาหิยะทาจิริยะ เป็นต้น แสดงให้เห็นการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาไม่จำเป็นต้องอยู่ในเพศบรรพชิตเท่านั้นจึงจะบรรลุธรรมผลชั้นสูงสุดได้ แม้อยู่ในเพศคฤหัสถ์ก็บรรลุได้เช่นเดียวกัน

ส่วนการที่ทรงยับยั้งการอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระธรรมวินัยไว้ระยะหนึ่งนั้น แม้จะพยายามหาคำตอบในเรื่องนี้ว่าเพราะการมีสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย จะเป็นเหตุให้ถูกครหาจนหาได้ยากด้วยปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดตามมาภายหลัง และทั้งยังเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ภิกษุสงฆ์ เนื่องจากภิกษุณีปกครองตนเองไม่ได้ หรือมองว่าพระพุทธเจ้าไม่เต็มพระทัยที่จะให้มีภิกษุณี

บ้าง อนุญาตให้มีภิกษุณีด้วยความลึงเลพระทัยบ้าง ทรงอนุญาตให้มีเพราะเกรงพระทัยพระนางมหาปชาบดีโคตมี เลยทรงอนุญาตอย่างเสียไม่ได้บ้างหรือเพราะกุศโลบายของพระอานนท์บ้างนั้นยังไม่อาจรับรองได้ ในเรื่องนี้น่าจะต้องมีเหตุผลอย่างลึกซึ้งอื่นเกินกว่าที่คนธรรมดาทั่วไปจะวินิจฉัยหรือคาดเดาได้เพราะพระพุทธเจ้าทรงเป็นโลกวิทู ทรงอนาคตังสญาณคือทรงรู้เรื่องโลกอย่างดี ทรงเห็นอนาคตกาลไกลอย่างไม่ติดขัด ทรงเป็นสัพพัญญู ทรงรู้ความเป็นไปของสรรพสิ่งอย่างแจ่มแจ้ง และสิ้นอาสวกิเลส ไม่มีความลึงเลสงสัยใดๆในพระทัยเหลืออยู่แล้ว ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกโดยถ่ายเดียว จึงทรงไม่มีอคติใดๆในพระทัย ทรงหลุดพ้นจากความดีความชั่วแล้วจึงไม่ทรงจะต้องเกรงใจหรือเสียรู้ใคร หรือทำอะไรโดยไม่จริงในพระทัย ในเรื่องนี้จะต้องมีเหตุผลสำคัญอื่นประกอบอย่างแน่นนอน เพราะการตั้งภิกษุณีสงฆ์เป็นพุทธกิจ ทรงรู้แจ้งในพระทัยว่าพระนางมหาปชาบดีโคตมีหรือสตรีผู้มีศรัทธาออกจากเรือนประพตฺติพรหมจรรย์ ย่อมบรรลุธรรมสูงสุด คือ พระอรหัตต์ได้เท่าเทียมกับบุรุษ ดังที่ตรัสตอบพระอานนท์ที่ทูลถามและถือว่าเป็นเหตุแห่งการทรงอนุญาตให้สตรีได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีนั่นเอง แต่เมื่อทรงอนุญาตแล้วได้ตรัสปรารภกับพระอานนท์ว่า เมื่อสตรีบวชเป็นภิกษุณีแล้วพระสังฆกรรมจะเลื่อมมันเนื่องจากทรงตระหนักถึงเรื่องความตั้งมั่นของพระธรรมวินัย จึงได้ประทานครุธรรม ๘ ไว้เป็นวิธีการอุปสมบทของสตรี ผู้เข้าสู่ธรรมวินัยกำกับไว้ เป็นการกถนการ ทดสอบความตั้งใจให้เป็นกระบวนการปฏิบัติของภิกษุณีสงฆ์ ซึ่งสงฆ์ทั้งสองฝ่ายจะต้องรับผิดชอบร่วมกันเป็นภาระที่ภิกษุสงฆ์ต้องดูแลนักบวชสตรีผู้มีธรรมชาติแตกต่างจากภิกษุสงฆ์จึงทรงประทานครุธรรมไว้เป็นหลักปฏิบัติที่ยกระดับความสมเกียรติให้แก่สตรีในการเข้าสู่พระธรรมวินัย

พระนางมหาปชาบดีโคตมีหลังจากอุปสมบทแล้ว ได้นมัสการพระอานนท์ว่า พระนางมีความรักและเคารพใน ครุธรรม ๘ น้อยอย่างยิ่ง จะถนอมรักษาไว้เสมือนหญิงสาวได้รับพวงมาลัยอันน่าชื่นใจ ฉะนั้น ครุธรรมจึงไม่เป็นปัญหาอะไรกับผู้ตั้งใจจริงที่จะบวชเป็นภิกษุณีและจริงใจในพระธรรมวินัย ครุธรรมเป็นหลักปฏิบัติที่เคร่งครัดเหลือเกินสำหรับผู้ไม่ตั้งใจสำหรับผู้ไม่มีศรัทธาอย่างแท้จริงแล้ว จะกล่าวไปถึงครุธรรม ๘ นี้ แม้แต่ศีล ๕ ซึ่งเป็นสิกขาบทสำหรับมนุษย์ทั่วไป ผู้ไม่มีศรัทธาก็เห็นว่ามีจำนวนมากเหลือเกินและขัดขวางความเจริญของสังคม เป็นเรื่องปฏิบัติได้ยาก แต่สำหรับผู้ตั้งใจจริง สมบูรณ์ด้วยศรัทธาแล้ว ถึงแม้ศีล ๒๒๗ หรือ ๓๑๑ เพิ่มจุดศอีก ๑๓ ข้อ ก็ยังทำให้บริบูรณ์ได้ ไม่เห็นว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคแต่อย่างใด แต่ที่ทรงตระหนักก็คือบุรุษและสตรีเมื่ออยู่ร่วมกันใกล้ชิดกันแล้วย่อมเกิดความเสนาหาในกันและกัน ภิกษุและภิกษุณีจึงต้องมีวินัยบัญญัติกำกับไว้อย่างเคร่งครัด เพราะโดยทั่วไปบุรุษทั้งหลายย่อมกำหนด รักใคร่ หลงใหล ใฝ่ฝัน ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ของสตรี และตกอยู่ในอำนาจรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ของสตรี สตรีเดิน

อยู่ก็ครอบงำจิตของบุรุษ สตรียืนอยู่ก็ครอบงำจิตของบุรุษ สตรีนั่งอยู่ก็ครอบงำจิตของบุรุษ สตรีนอนอยู่ก็ครอบงำจิตของบุรุษ สตรีหลับอยู่ก็ครอบงำจิตของบุรุษ สตรีหัวเราะอยู่ก็ครอบงำจิตของบุรุษ สตรีเจรจาอยู่ก็ครอบงำจิตของบุรุษ สตรีขบขันอยู่ก็ครอบงำจิตของบุรุษ สตรีร้องไห้อยู่ก็ครอบงำจิตของบุรุษ สตรีแม้ตายพองขึ้นก็ครอบงำจิตของบุรุษ ดังที่กล่าวกันว่า

“บุคคลสนทนากับเพศผดุงชาติจะมาติดคอที่ตี สนทนากับปีศาจก็ตี กระทั่งถูกอสรพิษร้ายซึ่งกัดแล้วตายก็ตี ก็ยังไม่ร้ายแรงเท่าการสนทนากับสตรีตัวต่อตัวเลย สตรีเหล่านั้นย่อมผูกมัดบุรุษผู้เผลอสติไว้ด้วยการจ้องดู ด้วยการยิ้มแย้ม ด้วยการนุ่งห่มไม่เรียบร้อย ด้วยคำพูดอ่อนหวาน มิใช่ว่าสตรีจะผูกมัดเพียงเท่านั้น แม้ตายขึ้นอีกแล้ว ก็ยังผูกมัดได้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันน่ารักใคร่น่าชื่นชมยิ่ง ทั้ง ๕ นี้ ปรากฏอยู่ในสตรี บุรุษทั้งหลายผู้ที่ถูกห้วงแห่งความใคร่พิศพา มิได้กำหนดรู้ความใคร่ เป็นผู้สร้างกาล คติ ภพน้อยภพใหญ่ ไว้ในสังสารวัฏ ส่วนบุรุษที่กำหนดรู้ความใคร่ ย่อมเที่ยวไปอย่างไม่มีภัยจากไหนถึงความสิ้นอาสวะเข้าถึงฝั่งในโลก”

การมีภิกษุณีในพระธรรมวินัยหรือการมีพุทธบริษัท ๔ เหล่า เป็นเรื่องธรรมดาในพระพุทธศาสนา ไม่ใช่เรื่องบังเอิญหรือถูกบังคับให้มีขึ้น พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ในอดีตก็มีบริษัท ๔ เหล่า เพราะพุทธบริษัท ๔ เป็นของคู่กัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าถ้าขาดพุทธบริษัท เหล่าใดเหล่าหนึ่งเช่นภิกษุณีบริษัทก็มิอาจเป็นเพียงพระปัจเจกพุทธเจ้าเท่านั้น เมื่อเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ต้องมีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา หรือพุทธบริษัท ๔ ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องไม่ทรงอยากให้มีภิกษุณี หรือทรงอนุญาตอย่างเสียไม่ได้ หรือเห็นแก่หน้า แต่ทรงตระหนักถึงความเลื่อมความเจริญของพระสังฆธรรมและประโยชน์สุขของมนุษยโลกมากกว่าส่วนที่เป็นปัญหาทางสังคมในอินเดียขณะนั้นก็เป็นเหตุปัจจัยแวดล้อมภายนอก ซึ่งไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการอนุญาตให้สตรีอุปสมบทเป็นภิกษุณี ถึงกับทรงปฏิเสธมารที่มารบกวนพุทธกิจอยู่เสมอว่า “ถ้าพุทธบริษัท ๔ นี้ยังไม่เป็นปึกแผ่น แข็งแรง แก่ถ่วงแล้วสามารถโต้ตอบปรับวาทได้อย่างองอาจแล้ว จะยังไม่ปรินิพพาน” และอีกตอนหนึ่ง ตรัสไว้ในอังคุตตรนิกายว่า “เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัย ยังมีความเคารพยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ในกันและกัน นี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สังฆธรรมตั้งมั่นอยู่ได้นาน” ก็แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ในฐานะพระพุทธเจ้าผู้เป็นโลกนารถทรงดูแลพุทธบริษัท ๔ อยู่ตลอดเวลา เพราะทรงตระหนักว่าความเจริญหรือความเลื่อมของพระสังฆธรรมนั้นขึ้นอยู่กับพุทธบริษัท ๔ ไม่ใช่จากบุคคลภายนอกจะมาล้มล้างได้

เมื่อพิจารณาซึ่งองค์ประกอบและเงื่อนไขต่างๆ แล้วจะพบว่าพระพุทธเจ้าทรงตระหนักถึงเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นพิเศษว่าเป็นสาเหตุแห่งความเจริญและความเลื่อมของพรหมจรรย์หรือพระสังฆธรรมได้ จะเห็นได้จากสิกขาบท

บัญญัติทั้งหมดของภิกษุและภิกษุณี รวมทั้งเรื่องหลักปฏิบัติของบรรพชิตกับคฤหัสถ์ หรือ คฤหัสถ์ปฏิบัติต่อบรรพชิตแล้ว ล้วนแต่สนับสนุนการรักษาพระสัทธรรมและขจัดอวิชชา ตัณหา อูบาทาน ทั้งสิ้น บรรดาภิเษกที่ละเอียดที่สุดที่เรียกว่าอนุสัยแล้ว ราคาอนุสัยเป็นกิเลส ขั้นสุดทำซึ่งโยงโยยียดและผลักดันให้บุคคลติดอยู่ในสังสารวัฏหรือทำให้บุคคลต้องกระทำการมตกรรมชั่วอยู่เสมอ (กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา) โดยเฉพาะกามตัณหา มีบทบาทกำหนดจิตของบุคคลให้กำหนดยินดีติดอยู่ในนามรูปอย่างยิ่ง

ฉะนั้น การเข้าสู่ธรรมวินัยของสตรีในฐานะภิกษุณีซึ่งเป็นการเคลื่อนเพศชายและเพศหญิงให้เข้าใกล้ชิดกัน ทำกิจวัตรร่วมกันและมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน จะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นนอน เหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตรัสสั่งสอนมิให้ประมาทในความสัมพันธ์นั้นโดยแสดงพระธรรมไม่ให้ประมาทโดยการเปรียบเทียบว่า “บรรดารอยเท้าของสัตว์ทั้งหลาย รอยเท้าช้างเป็นรอยเท้าที่ใหญ่ที่สุด เพราะเป็นที่รวมลงแห่งรอยเท้าทั้งหลายฉันใด พระธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหมดก็รวมลงสู่ความไม่ประมาทฉันนั้น เพราะความไม่ประมาทเป็นที่รวมลงแห่งธรรมทั้งปวง” และตรัสว่า “ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย” ดังนั้นเป็นต้น เป็นหลักสำหรับภิกษุสงฆ์ปฏิบัติต่อสตรีก็คือความสัมพันธ์กับสตรีที่จะเป็นเหตุแห่งความเสื่อมของพระสัทธรรมนั้นมาจากความประมาท คือการอยู่ปราศจากสติ เพราะฉะนั้น ศรัทธาทุกข้อจึงเป็นหลักของการปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างภิกษุและภิกษุณีเป็นหลักป้องกันความเสื่อมแห่งพระสัทธรรม อันเนื่องมาจากการปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างเพศที่ผิดความรู้สึกร่วมของฆราวาสและทรงประทานไว้เพื่อขจัดทิฐิมานะจัดอันเป็นสาเหตุแห่งความไม่เชื่อเพื่อในการปฏิบัติธรรมและเพื่อให้สำนักการเลิกละ การยึดถือมั่น ในชาติขึ้นวรรณะของตนว่าเหนือกว่าผู้อื่นซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคของการอยู่ร่วมกันในสังคม และรวมทั้งสาเหตุแห่งการไม่นำพาการศึกษาสิกขาบทในพระธรรมวินัยเป็นต้น สิกขาบทภิกษุณีบัญญัติส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ภิกษุณีเองและเพื่อส่งเสริมสวัสดิภาพของภิกษุณีเป็นที่ตั้ง ฉะนั้นภิกษุณีและภิกษุในธรรมวินัยจึงต้องตระหนักถึงความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างเพศ เพราะอิทธิพลของกามตัณหานี้ยิ่งใหญ่จนสามารถทำให้นักบวชละเมิดข้อห้ามและต้องอาบัติตั้งแต่ลหุกาบัติจนกระทั่งครุกาบัติ ทั้งในที่ลับและในที่แจ้งได้และผูกมัดบุรุษและสตรีไว้ในสังสารวัฏไว้ได้ยาวนานประหนึ่งว่าเป็นดังคอในวัฏฏะที่เดียว ทั้งนี้ ก็เพราะทั้งสตรีและบุรุษต่างมีตัณหาเป็นแรงผลักดันและดึงดูดซึ่งกันและกันโดยไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

ในครุธรรม ๘ สิกขาบทนั้น แต่ละสิกขาบทเป็นระเบียบที่เข้มงวด ดังที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า ถ้าสตรีจะไม่ออกบวชในธรรมวินัยนี้ พรหมจรรย์จะดำรงอยู่ถึง ๑,๐๐๐ ปี แต่เพราะสตรีออกบวชในธรรมวินัยนี้ พรหมจรรย์จะดำรงอยู่ได้ไม่นาน สัทธรรมจะตั้งอยู่ได้เพียง ๕๐๐ ปีเท่านั้นและทรงอธิบายต่อไปว่าที่ว่า ธรรมวินัยที่มีสตรีออกบวชจะไม่ตั้งอยู่ได้นานนั้น

เปรียบเหมือนตระกูลหนึ่งที่มีสตรีมาก มีบุรุษน้อย ย่อมจะถูกโจรปล้นทรัพย์ทำร้ายได้ง่าย เหมือนหนอนชยกที่ลงในนาข้าวสาละ ซึ่งอุดมสมบูรณ์ก็ทำให้นาข้าวนั้นไม่ตั้งอยู่ได้นาน เหมือนเปลี้ยที่ลงในไร่อ้อยที่อุดมสมบูรณ์ก็ทำให้ไร่อ้อยนั้นไม่ตั้งอยู่ได้นาน พระองค์บัญญัติกรรม ๘ แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ซึ่งภิกษุณีทั้งหลายไม่พึงละเมิดไปจนตลอดชีวิต ก็เหมือนคนกันทำนบที่สระใหญ่ เพื่อป้องกันมิให้น้ำไหล (เข้า) ออกได้ฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงเปรียบพระกรรมวินัยเป็นนาและไร่อ้อย ทรงเปรียบภิกษุสงฆ์เป็นข้าวสาละ และเป็นคันอ้อย ทรงเปรียบสตรีเป็นหนอนชยก เป็นเปลี้ย เมื่อสตรีที่เข้ามาสู่เพศนิกบวชในกรรมวินัย จึงตรัสให้ตระหนักถึงธรรมชาติของมนุษย์ชายหญิงที่อยู่ใกล้กัน และให้ตระหนักถึงวัตถุประสงค์ของการบวชคือการออกจากเรือนมาประพฤติพรหมจรรย์ เว้นจากการสังโยชน การบวชเป็นภิกษุณีเป็นสาเหตุแห่งความใกล้ชิดกันของนิกบวช ซึ่งทรงแสดงว่าจะจะเป็นความมัวหมองของพรหมจรรย์ ไม่ว่าสตรีหรือบุรุษย่อมเป็นเหตุแห่งความเสื่อมเสียของสังคมนิกบวชได้ เพราะอิทธิพลของราคะตัณหาตั้งที่ตรัสไว้ในอังคุตตรนิกายว่า “เราตถาคตไม่เห็นมีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส (ทางกาย) อื่นสักอย่าง ที่สามารถครอบงำยึดจิตของชายไว้ เหมือน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสของหญิง และไม่เห็นมีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส (ทางกาย) อื่นสักอย่าง ที่สามารถครอบงำยึดจิตของหญิงไว้ เหมือน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ของชาย” นี้แสดงให้เห็นว่าหญิงเป็นหนอนชยก เป็นเหมือนเปลี้ยที่ทำให้ชายเสื่อมเสียทางด้านการประพฤติพรหมจรรย์ได้ ฉะนั้น ชายก็เป็นเหมือนหนอนชยกเป็นเหมือนเปลี้ยที่ทำให้หญิงเสื่อมเสียทางด้านการประพฤติพรหมจรรย์ได้ มิแพ้กัน

การที่ชายกับหญิง ต่างฝ่ายต่างเป็นผู้ที่สามารถทำให้อีกฝ่ายเสื่อมเสียทางคุณธรรมที่จะพึงได้จากการปฏิบัตินั้นเป็นเรื่องที่มีมาแล้วทุกยุคทุกสมัย จึงเป็นเหตุให้ทรงสั่งสอนเพื่อให้ตระหนักและสังวร จึงไม่ต้องกล่าวถึงการยุ่งเกี่ยวกันทางเพศสัมพันธ์ สำหรับภิกษุแม้เพียงแค่วางใจถึงสตรีหรือเพียงภิกษุณีคิดถึงบุรุษ ตัวของท่านเองเหล่านั้นก็เสื่อมเสียทางคุณธรรมความดีในระดับสมาธิหรือพลาดจากคุณธรรมที่พึงได้รับแล้ว ดังที่ตรัสว่า “สมณะหรือพราหมณ์ที่ปฏิญาณตนว่าเป็นคนประพฤติพรหมจรรย์ แต่ยังยินดีชอบใจสัพยอกหัวเราะเล่นหัวกับสตรี ยังชอบใจการเพ่งมองสตรี ได้ฟังเสียงพูด เสียงขับร้อง หรือเสียงร้องไห้ของสตรีแล้วรู้สึกยินดี ชอบใจ การกระทำเช่นนี้ เป็นความขาดทะลุ ต่างพัวพันแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ที่กระทำเช่นนั้น เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์ ยังอิงอยู่กับเมถุนสังโยชน” นี้แสดงให้เห็นว่าเรื่องของคนคู่กันระหว่างชายกับหญิงเพียงแค่วางใจนึกผูกใจพันกันก็เสื่อมแล้ว เมื่อคราวที่พระอานนทกราบทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องข้อที่ภิกษุสงฆ์จะพึงปฏิบัติหรือเกี่ยวข้องกับสตรีนั้น ตรัสว่า “อย่าดู อย่ามอง อานนท” “ถ้าต้องดู ต้องมอง จะพึงปฏิบัติอย่างไร พระเจ้าข้า” “อย่าพูดด้วย อานนท” “ถ้าต้องพูดจากด้วย จะพึงปฏิบัติอย่างไร พระเจ้าข้า” “ต้องตั้งสติ

อานนท์” ดังนั้น เรื่องนี้ไม่ต้องกล่าวถึงนักบวชทั้งหลายเลย แม้จะราวาสทั่วไป ถ้ากระทำได้ ดังนี้ทั้งชายและหญิงก็จะรักษาภาวะของตนให้อยู่บริสุทธิ์ผุดผ่องจนถึงเวลาที่สมควรได้ แต่ที่เป็นอยู่จะเห็นแต่เป็นไปตามอารมณ์หรือกามตัณหาทั้งนั้น ดังที่พูดกันว่า “หลงกรรม” คือหญิงก็หลงกรรมชาย ชายก็หลงกรรมหญิง แล้วไม่สามารถรักษาความบริสุทธิ์หรือพรหมจรรย์ไว้ได้

ความคิดความรู้สึกหรือทัศนคติที่ว่าชายกับหญิงเป็นมลทินต่อกันในทางประเพณีพรหมจรรย์ มิได้ถูกกำหนดขึ้นในพระพุทธศาสนาในช่วงพุทธกาลโดยพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นเท่านั้น แต่ได้มีความรู้สึกกันมาแล้ว สำหรับผู้ออกบวช เช่น กรณีของพระมหากัสสปะ ตอนที่ท่านกับนางภัททกาปิลาณี ออกบวชอุทิศพระอรหันต์ทั้งหลาย โดยที่ยังไม่ทราบว่าพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว ท่านทั้งสองออกเดินทางแสวงหาพระอรหันต์ที่ท่านบวชตนอุทิศด้วยกัน มหากัสสปะเดินนำหน้าเหยี่ยวมองดูนางภัททกาปิลาณีเดินตามข้างหลัง คิดว่าน้องภัททกาปิลาณีเป็นสตรีที่มีค่าในชมพูทวีป เดินตามหลังเรามา เป็นการไม่ดีเลย ถ้าจะมีใครคิดว่า สองคนนี้ บวชแล้วก็ยังไม่แยกจากกัน กระทำไม่เหมาะสม คนที่คิดไม่ดีจะพึงไปเพิ่มจำนวนคนที่ตกอบาย เราควรจะแยกทางกันความคิดความรู้สึกอย่างนี้ หรือทัศนคติในข้อที่ว่า ชายกับหญิงเป็นมลทินต่อกันในทางประเพณีพรหมจรรย์ จึงมิใช่เป็นเพียงความคิด แต่ได้ปรากฏผลให้เป็นประจักษ์มาแล้วในอดีตกาลเช่นมีเรื่องปรากฏในจุฬโพนิชาตกแสดงให้เห็นว่าพระโพธิสัตว์กับสตรีคู่บารมี จูติจากพรหมโลกมาเกิดในโลกมนุษย์ ได้มาแต่งงานกัน โดยมารดาบิดาของพระโพธิสัตว์จัดการให้ ท่านทั้งสองไม่เคยมีความรู้สึกทางรักใคร่กัน แม้จะมองกันด้วยสายตาที่แสดงออกถึงความรักใคร่ก็ไม่เคย เรื่องเพศสัมพันธ์แม้แต่ฝันก็ไม่เคยฝัน ท่านทั้งสองมีศีลบริสุทธิ์ เมื่อมารดาบิดาถึงแก่กรรมจากไปทั้งสองได้สละทรัพย์สมบัติออกบวชเป็นปริพาชกและปริพาชิกา ไปสร้างอาศรมอยู่ในป่านารันธรมย์ แสวงหาผลไม้เลี้ยงชีพ บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ด้วยกันประมาณ ๑๐ ปี ฌานสมาบัติมิได้เกิดขึ้นแก่ท่านทั้งสองเลย มีแต่ความสุขอันเกิดจากการบวชเท่านั้น ต่อเมื่อนางปริพาชิกามรณภาพจากไป พระโพธิสัตว์จึงเข้าบำเพ็ญสมณธรรมในป่าหิมพานต์ จึงสำเร็จฌานอภิญญาสมบัติ มรณภาพไปเกิดในพรหมโลก พระโพธิสัตว์กับภรรยา มิได้มีความรู้สึกในทางเป็นสามีภรรยากัน แต่การที่อยู่ด้วยกัน คงมีความเป็นห่วงเป็นกังวลต่อกัน หรือโทษต่อกัน เพราะอยู่ด้วยกัน ดังนั้นฌานสมาบัติจึงไม่เกิดขึ้น พอตายจากกันฝ่ายที่อยู่สามารถบำเพ็ญสมณธรรมจนบังเกิดอภิญญาสมาบัติได้

สำหรับภิกษุ นั้น เพียงคิดถึงสตรีด้วยความกำหนดรักใคร่ก็เสื่อมจากคุณธรรมที่พึงได้แล้ว อย่างน้อยก็ไม่นับเป็นอันประพฤติปฏิบัติ มีตัวอย่างในสมัยพุทธกาลนี้คือกรณีของเจ้าชายศากยะ ทั้ง ๒ ฝ่าย ๕๐๐ คน ลาภรรยาบวชอุทิศพระพุทธเจ้า ตลอดเวลาคิดถึงแต่เจ้าหญิงศากยะ ภรรยาของตน ไม่เป็นอันปฏิบัติธรรม พระพุทธเจ้าจึงนำเข้าไปในป่ามหาวันแล้วแสดงธรรมให้

ฟังด้วย ทรงใช้กุศโลบายต่างๆ ช่วย จึงทำให้พระเจ้าศากยะสำเร็จมรรคผลและพระนันทะก็มีเรื่องปรากฏในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดพระประยูรญาติครั้งแรก ประทับที่นิโครธาราม พอดีในวันที่ ๓ เจ้าชายนันทะอภิเษกเจ้าหญิงชนบทกัลยาณี พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์เสด็จไปบิณฑบาต ทรงประทานบาตรให้เจ้าชายนันทะถือ ตรัสอวยพรแล้วเสด็จลุกจากอาสนะมิได้ทรงรับบาตรคืน เจ้าชายนันทะก็ไม่กล้ากราบทูลให้ทรงรับคืน ทรงดำริ พระองค์คงจะรับบาตรคืนที่เชิงบันได ก็ยังไม่ทรงรับคืน เจ้าชายคิดว่า พระองค์คงจะรับคืนที่พระลานหลวง ก็ยังไม่ทรงรับคืน เจ้าชายนันทะประสงค์จะเสด็จกลับ แต่ก็ต้องผืนพระทัยอุ้มบาตรเสด็จตามพระพุทธองค์ ดำริว่า พระพุทธองค์จะทรงรับบาตรคืนที่ตรงนั้นตรงนี้ ด้วยความเคารพในพระพุทธเจ้า ไม่อาจกราบทูลให้ทรงรับบาตรคืน ขณะเสด็จตามพระพุทธเจ้าออกไป เจ้าหญิงชนบทกัลยาณี ซึ่งได้ทราบจากนางสนองพระโอรสรู้ว่า พระพุทธเจ้าทรงพาเจ้าชายนันทะออกไป พระนางเข้าพระทัยว่าพระพุทธเจ้าจะทรงพาพระนันทะจากไป จึงรีบเสด็จไปที่ช่องพระบัญชร น้ำอัสสุสนองพระพักตร์กราบทูลส่งลงมาว่า เสด็จพินันทะจงรีบเสด็จกลับมา คำสั่งของหญิงนั้นเป็นประหนึ่งตกลงไปขวางอยู่กลางพระทัยของเจ้าชายนันทะ พระพุทธเจ้าไม่ทรงรับบาตรคืน ทรงพาเจ้าชายนันทะไปถึงนิโครธาราม ตรัสถามว่า นันทะเธอต้องการจะบวชไหม เจ้าชายนันทะด้วยความเคารพในพระพุทธเจ้าทั้งที่ไม่ต้องการบวชได้ทูลว่าต้องการบวช

ก่อนบวชและหลังบวชใหม่ๆ พระนันทะก็มีไฉนตีประพติพรหมจรรย์จึงได้บอกกับภิกษุทั้งหลายว่าตนไม่ยินดีประพติพรหมจรรย์ ได้แต่คิดถึงคำสั่งของเจ้าหญิงชนบทกัลยาณีว่าให้รีบเสด็จกลับ พระพุทธเจ้าทราบเรื่องที่ท่านคิดถึงคำของเจ้าหญิง นึกถึงที่ไรก็ไม่ยินดีประพติพรหมจรรย์ที่นั้น จะขอลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์ พระพุทธเจ้าได้ทรงสดับจึงได้พาพระนันทะไปตูลงถึงลุ่มถูกไฟลวกไหม้อวัยวะ หูวัน จมูกแหว่ง แล้วพาเหาะขึ้นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ไปตูลนางเทพอัปสร ๕๐๐ นาง แต่ละนางงามหาที่ติมิได้ ตรัสถามพระนันทะว่า นางเทพอัปสรเหล่านี้กับเจ้าหญิงชนบทกัลยาณีสวยเทียบกันได้ไหม พระนันทะจึงทูลว่าเทียบไม่ได้ ถ้าเทียบความงามของเจ้าหญิงชนบทกัลยาณีกับนางเทพอัปสรแล้ว เจ้าหญิงก็เหมือนลงไปเห็นก่อนหน้านี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงรับรองกับพระนันทะว่าถ้าตั้งใจประพติพรหมจรรย์ พระองค์จะทรงช่วยให้ได้นางเทพอัปสร พระนันทะได้ตั้งใจประพติพรหมจรรย์เพื่อจะได้นางฟ้า แต่ถูกเพื่อนภิกษุพูดเสียดลว่า ประพติพรหมจรรย์เพราะอยากได้นางฟ้าเป็นภรรยา จึงปลื้มตัวไปเจริญสมณธรรมแต่คนเดียวจนสำเร็จอรหัตผล แล้วไปกราบทูลบอกคืนเรื่องที่ประพติพรหมจรรย์แล้วจะได้นางฟ้ามาเป็นมเหสีต่อพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงให้เห็นอิทธิพลของความยินดีในกามนี้ลึกซึ้งยิ่ง ดังนั้น สตรีผู้ปรารถนาจะอุปสมบทเป็นภิกษุณี ต้องผ่านขั้นตอนการบรรพชาอุปสมบทที่ยุ่งยากและซับซ้อน และใช้เวลานานกว่าจะบรรลุขั้นสุดท้ายกล่าวคือการเป็นภิกษุณี ต้องผ่านขั้นตอนถึง ๔ ขั้น ได้แก่การบรรพชาเป็นสามเณรี การเป็นสิกขมานา รักษาศีล ๘

อย่างเคร่งครัดเพิ่มอีกอยู่เป็นเวลา ๒ ปี ถ้าทำให้สิกขาบทหรือศีลข้อใดต่างพร้อยในระหว่าง ๒ ปี ต้องสมาทานเริ่มต้นใหม่ทั้งหมด จนกว่าจะครบ ๒ ปี จึงจะสามารถเข้าสู่ขั้นการอุปสมบทได้ และการอุปสมบทนั้นต้องผ่านพิธีการอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ เมื่ออุปสมบทในภิกษุสงฆ์แล้ว ต้องไปเข้าพิธีการอุปสมบทในภิกษุสงฆ์อีก จึงจะสำเร็จการอุปสมบทเป็นภิกษุณี ทั้งนี้ ก็เพื่อทดสอบ กลั่นกรองสตรีผู้มีศรัทธามั่นคง มีสัจจะอย่างแท้จริง จึงจะดำรงตนอยู่ในธรรมวินัยได้อย่างปลอดภัย และเพราะความยุ่งยากซับซ้อนและใช้เวลาเตรียมตัวยาวนานนี้จึงเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้แรงจูงใจในการอุปสมบทเพื่อเป็นภิกษุณีลดน้อยลงเรื่อยๆ และโดยเฉพาะอุปชฌาย์หรือปวัตตินีก็ให้การอุปสมบทแก่สิกขมานาได้เพียง ๑ รูปปีเว้นปี ภิกษุณีผู้เป็นปวัตตินีต้องมีคุณสมบัติสูง เช่น ต้องเป็นผู้บวชเป็นภิกษุณีมาแล้วอย่างน้อย ๑๒ ปีขึ้นไป ต้องได้รับการสมมติหรือการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์เสียก่อน จึงจะทำการบวชให้สตรีได้ และเมื่อบวชให้แล้ว ผู้เป็นปวัตตินีหรืออุปชฌาย์จะต้องคอยดูแลอบรมพรั้มสอนอยู่อย่างสม่ำเสมอ ทั้งคู่จะต้องปฏิสัมพันธ์กันอย่างเข้มข้นและการอุปสมบทภิกษุณีสำเร็จได้โดยอุทฺทิสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขในการอุปสมบทภิกษุณีนี้ เป็นบทบัญญัติที่ทรงกำหนดเองไม่เหมือนสิกขาบทบัญญัติทั่วไปที่ทรงบัญญัติ สำหรับภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ ที่ทรงปรารภภิกษุหรือภิกษุณีกระทำไม่ดีไม่งาม มีผู้กราบทูลแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ สอบสวนได้ความจริงแล้วจึงทรงบัญญัติเป็นสิกขาบทห้ามประพฤติดต่อไป และเนื่องจากครุธรรม ๘ ประการเป็นข้อเงื่อนไขในการอุปสมบทภิกษุณีในพระวินัย คุณสมบัติ ๘ ประการ ของภิกษุผู้ถูกแต่งตั้งให้เป็นผู้ให้โอวาทแก่ภิกษุณี ซึ่งหนึ่งใน ๘ ประการนั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้มีพรรษาครบ ๒๐ หรือเกินกว่านั้นก็ตาม ภิกษุรูปนั้นต้องไม่เคยกล่าวเหยียดหรือล่วงละเมิดครุธรรมทั้ง ๘ ประการอีกด้วย ข้อจำกัดเหล่านี้ทำให้ภิกษุณีไม่แพร่หลายเหมือนพุทธบริษัทเหล่าอื่น

ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๕๖๐ เป็นต้นมา ภิกษุณีสงฆ์เถรวาทในเกาะลังกาได้เสื่อมโทรมและสูญสิ้นไปเมื่อกษัตริย์โจฬะฮินดูทมิฬจากอินเดียได้รุกรานและยึดครองเกาะลังกา ต่อมา พ.ศ. ๒๒๘๒ เมื่อพระเจ้าวิชัยพาหุพยายามรื้อฟื้นพระพุทธศาสนาขึ้นมา ได้อาราธนาภิกษุสงฆ์จากสยามประเทศและประเทศพม่าไปช่วยฟื้นฟู แต่หาภิกษุณีที่จะมาฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาไม่ได้ ในประเทศที่นับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาท คือประเทศไทย พม่า มอญ ก็ไม่เคยมีภิกษุณีสงฆ์มาก่อน จึงไม่สามารถจะรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาอีกได้ ประเทศพม่าแม้จะอ้างว่าสุวรรณภูมิคือประเทศพม่าตอนล่างมีภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ก็ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าภิกษุณีสงฆ์สืบต่อและสูญไปตั้งแต่เมื่อใด คำว่าภิกษุณีในบันทึกพม่าก็ไม่ได้หมายถึงนักบวชสตรีพม่า แม้นในอดีต รัฐบาลพม่าจะพยายามรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์แต่ก็ไม่สำเร็จเพราะหาภิกษุณีสงฆ์เถรวาทดั้งเดิมมาเป็นอุปชฌาย์บวชให้สตรีไม่ได้ ในประเทศพม่ามีกลุ่มสตรีหรืออุบาสิกาออกจากเรือนไปปฏิบัติธรรมตามสำนักต่างๆ ที่ตั้งอยู่เป็นเอกเทศบ้าง

ลำนิกของพระภิกษุสงฆ์บ้าง มีจำนวนมาก เรียกตัวเองว่า ‘ติลชิน’ คืออุบาสิการักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ หรือศีลของสามเณร แต่ไม่ใช่สามเณรหรือภิกษุณี

ในศรีลังกา พ.ศ. ๒๓๘๘ ระหว่างที่อังกฤษปกครองศรีลังกาอยู่ซึ่งพยายามเปลี่ยนชาวลังกาให้หันไปนับถือศาสนาคริสต์ โดยใช้กลวิธีต่างๆ ได้มีอุบาสกชื่อว่าธรรมปาละ ซึ่งปฏิบัติตนเป็นอนาคาริกคือผู้ไม่มีครอบครัว มีชื่อภายหลังว่าอนาคาริกธรรมปาละ ได้พยายามเรียกร้องและรื้อฟื้นให้มีภิกษุณีและสามเณรขึ้นในลังกาต่อมหาสังฆสมาคมเพื่อต้องการรื้อฟื้นและจัดตั้งองค์การพระพุทธศาสนาให้มีกำลังเข้มแข็งขึ้นมาต่อสู้กับการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของพวกมิชชันนารีจากโปรตุเกสและอังกฤษขณะนั้น แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะมหาสังฆสมาคมของศรีลังกาไม่เห็นด้วยโดยอ้างว่าการอุปสมบทภิกษุณีเป็นไปไม่ได้ “เพราะผิดพุทธบัญญัติ” แม้อนาคาริกธรรมปาละจะอ้างเหตุผลเพื่อประโยชน์ขององค์การพระพุทธศาสนาและเพื่อการฟื้นฟูและส่งเสริมเผยแพร่พุทธศาสนาและเพื่อช่วยกันป้องกันภัยพระพุทธศาสนาเป็นต้นก็ตาม มหาสังฆสมาคมกล่าวว่าการอุปสมบทภิกษุณีเป็นเรื่องของธรรมเนียม เมื่อไม่มีภิกษุณีผู้เป็นปวัตตินีแล้วพระภิกษุสงฆ์ก็ไม่สามารถอุปสมบทภิกษุณีให้ใครได้ เรื่องก็เงียบไป จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๙๐๓) จึงเกิดกลุ่มสตรีทศศิลมาตาซึ่งมีแคเธอรีน เดอ อัลวิส คุณติเลเกเป็นผู้ให้กำเนิดโดยสืบต่อมาจากติลชินในพม่า แต่แม้กระนั้น ทศศิลมาตาไม่ใช่ภิกษุณี เพราะไม่ได้ผ่านการอุปสมบทเป็นภิกษุณี

ต่อมา การบวชภิกษุณีในศรีลังกา กลุ่มทศศิลมาตาดำเนินการสนับสนุนของขบวนการสิทธิมนุษยชนและกลุ่มสิทธิสตรีหรือสตรีนิยมจากประเทศตะวันตกได้เรียกร้องต่อมหาสังฆสมาคมของศรีลังกา ทำให้ภิกษุสงฆ์ศรีลังการะดับผู้นำแตกแยกกัน นั่นก็คือเกิดมีพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งเรียกว่าพระภิกษุสงฆ์หัวก้าวหน้าหรือหัวใหม่ เห็นว่าสมควรสนับสนุนให้มีการบวชภิกษุณีเถรวาทขึ้นตามความพยายามของอนาคาริก ธรรมปาละ และกลุ่มชาวพุทธสมัยใหม่ นำโดยนักวิชาการฆราวาสหัวก้าวหน้าพยายามตีความพระไตรปิฎกว่า “ภิกษุสงฆ์เถรวาทในปัจจุบันสามารถอุปสมบทภิกษุณีขึ้นมาได้” จึงได้สนับสนุนให้จัดการอุปสมบททศศิลมาตาเป็นภิกษุณีขึ้นมา โดยการบวชเป็นแบบนานาชาติ และนานาิกายในต่างประเทศและในศรีลังกาปัจจุบัน ซึ่งก็กลายเป็นปัญหาของคณะสงฆ์ศรีลังกาอยู่ในขณะนี้ และขณะเดียวกัน คณะสงฆ์ส่วนใหญ่โดยทางการก็ไม่เห็นด้วย แม้ในประเทศไทย กลุ่มสิทธิสตรีก็ได้พยายามเรียกร้องสิทธิทางศาสนาในการบวชเป็นภิกษุณี และการรับรองสถานภาพนักบวชสตรีทางกฎหมายโดยได้ยื่นเรื่องนี้ให้รัฐบาลและคณะสงฆ์แก้ปัญหาต่อไปซึ่งยังเป็นปัญหาของทุกฝ่ายและไม่มีการพิจารณาหาคำตอบที่ชัดเจนเป็นทางออกอยู่ขณะนี้

เนื่องจากมหาสังฆสมาคมเถรวาทในศรีลังกาไม่ยอมรับภิกษุณีที่มาจากการอุปสมบทแบบนานาชาติและนานาิกายนี้ว่าเป็นภิกษุณีถูกต้องตามพุทธบัญญัติตามแบบเถรวาท และถือ

ว่าการอุปสมบทนั้นเป็นโมฆะ สถานภาพจึงไม่อาจจะมีวินัยและกฎหมายรองรับได้ จึงเกิดปัญหาการรับรองสถานะภิกษุณีเหล่านี้ว่าจะดำรงอยู่อย่างไร ได้มีผู้เรียกภิกษุณีกลุ่มนี้ว่า ภิกษุณีนานาชาติบ้าง ภิกษุณีนานาิกายบ้าง ภิกษุณีพันทางบ้าง ภิกษุณีการเมืองบ้าง รวมทั้งเรียกว่าภิกษุณีสิทธิสตรีบ้าง

เหตุผลที่มาหาสังฆสมาคมอธิบาย คือ การอุปสมบทภิกษุณีที่ดำเนินการมาอ้างว่าเป็นภิกษุณีเถรวาทนั้นเป็นโมฆะ เพราะภิกษุณีที่บวชให้กันไม่ใช่เถรวาทโดยตรง แต่เป็นภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายมหายาน ร่วมกันบวชให้ ครุธรรมที่ทรงประทานให้ภิกษุบวชให้ภิกษุณีนั้น หมายถึงภิกษุสงฆ์ดั้งเดิมหรือเถรวาทที่สืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้าโดยตรงซึ่งปฏิบัติธรรมวินัยที่เคร่งครัด ไม่ตัดทอนสิกขาบทใดๆ ยึดถือตามมติที่ประชุมภิกษุสงฆ์ในสังคายนาครั้งที่ ๑ อย่างเสมอต้นเสมอปลายหรืออย่างตรงไปตรงมาตามตัวอักษร การบวชร่วมด้วยสงฆ์มหายานนั้นเป็นนิกายและนิกายสังวาส ซึ่งเนื่องมาจากสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติแตกต่างกัน แม้ในสมัยพุทธกาลจะยังไม่มีแบ่งแยกนิกาย แต่ภิกษุสงฆ์ต่อมาก็มีการประพฤติปฏิบัติแตกต่างกันเป็นนิกายสังฆานิกาย บางกลุ่มเคร่งครัดอย่างเดิม บางกลุ่มปฏิบัติย่อหย่อน ทำให้เกิดการรังเกียจกันที่จะร่วมสังฆกรรม ในอุโบสถและอุปสมบทกรรม เป็นต้น ทำให้เกิดความเห็นและการปฏิบัติแตกแยกในทางธรรมวินัย ซึ่งเป็นเหตุให้แตกแยกนิกายตามมมหาสังฆสมาคมถือพระวินัยบัญญัติในพระไตรปิฎกภาษาบาลีของฝ่ายเถรวาทเป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานตัดสินว่าถูกผิดหรือเคร่งครัดหรือย่อหย่อน ในพระไตรปิฎกบาลีไม่มีบทบัญญัติใดอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์อุปสมบทภิกษุณีได้เมื่อภิกษุณีสงฆ์สูญสิ้นไปแล้ว

มหาสังฆสมาคมเห็นว่า การอ้างว่าการบวชภิกษุณีจีนแบบมหายานกลุ่มแรกบวชโดยภิกษุณีที่ไปจากลังกาและวินัยที่ภิกษุณีมหายานแบบจีนยึดถือปฏิบัติเป็นฉบับของนิกายธรรม-คูปตะซึ่งเป็นเถรวาทสาขาหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ซึ่งนำโดยเทวสราภิกษุณีกับคณะอีก ๘ รูปไปบวชให้สตรีจีนและภิกษุณีจีนที่สืบต่อมาจากปัจจุบันเป็นภิกษุณีเถรวาทนั้นฟังไม่ขึ้น เพราะภิกษุณีจีนดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นภิกษุณีนิกายมหายาน มีข้อวัตรปฏิบัติเป็นมหายานมาเป็นเวลานานเป็นพันปีแล้ว ไม่ใช่เป็นภิกษุณีเถรวาทอย่างเดิมซึ่งต่างไปจากภิกษุณีสืบจากเถรวาทอย่างแน่นอนแล้ว และภิกษุณีจีนเหล่านั้นก็ได้ถือว่าตนเป็นภิกษุณีฝ่ายมหายานไม่ใช่เถรวาทแล้ว ซึ่งฝ่ายตนเป็นฝ่ายมหายานมีศีลวัตรปฏิบัติแตกต่างไปแล้ว โดยเฉพาะเรื่องการใช้พระวินัยนั้น ทางฝ่ายมหายานมีการแก้ไขและตัดทอนสิกขาบทบัญญัติของภิกษุและภิกษุณีโดยการยึดหลักธรรมและวินัยที่ประมวลมาจากนิกายต่างๆ นำศีลพระโพธิสัตว์ซึ่งไม่มีในพระไตรปิฎกที่เป็นของดั้งเดิมสืบทอดมาจากพระพุทธเจ้าโดยตรงเหมือนเถรวาทมาเป็นข้อปฏิบัติและฝ่ายมหายานใช้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาธรรมวินัยและได้ยกเรื่องพระโพธิสัตว์หรือศีลของพระโพธิสัตว์ให้สำคัญกว่าพระวินัยจากปาติโมกข์โดยยกอุดมคติพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็น

เรื่องสร้างขึ้นใหม่หลังพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ว่าเป็นวินัยบัญญัติสูงสุด อนึ่ง การบวชตามอุดมคติ มหายานมุ่งพุทธภูมิ แต่การบวชเถรวาทมุ่งอรหันตสาวกภูมิ แนวคิดและการปฏิบัติอย่างนี้เป็น เรื่องที่ทางมหายานได้พัฒนาขึ้นมาภายหลังพุทธกาล เช่น มหายานสูตร หรือ ไฉนยสูตร เป็นต้น

ดังนั้น ภิกษุณีและภิกษุฝ่ายมหายานจึงถอนสิกขาบทบางอย่างในพระปาติโมกข์ออกเสีย โดยอ้างว่าเพื่อความสะดวกในการโปรดสรรพสัตว์และเป็นมหาอุบายสมათานศีลพระโพธิสัตว์ แต่ฝ่ายเถรวาทไม่ยอมรับการถอนสิกขาบทใดๆโดยเด็ดขาด ฝ่ายมหายานทำการอุปสมบท ภิกษุณีต้องผ่านพิธี ๓ ขั้นตอน คือขั้นตอนที่ ๑ บวชเป็นสามเณรี ขั้นตอนที่ ๒ บวชเป็น ภิกษุณี ขั้นตอนที่ ๓ บวชสมათานศีลพระโพธิสัตว์ ขั้นที่ ๓ นี้ถือว่าสำคัญที่สุด ซึ่งอยู่นอก วิธีอุปสมบทของฝ่ายเถรวาท และเนื่องจากถือหลักการว่าถอนสิกขาบทในปาติโมกข์ได้ ฝ่าย มหายานจึงยืดหยุ่นข้อปฏิบัติต่างๆ ได้ตามสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขต่างๆ เพราะไม่ถือศีล พระโพธิสัตว์สำคัญกว่าสิกขาบทในปาติโมกข์ ภิกษุและภิกษุณีจีนมหายานจึงปรับตัวเข้าหา สถานการณ์ได้เสมอ เช่น ในเกาหลีและญี่ปุ่น ภิกษุมหายานสามารถมีภรรยาได้ ดื่มสุราได้ จัดอาหารในเวลาวิกาลได้ แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆได้ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงเครื่องนุ่งห่ม ได้ จนถึงขั้นพระภิกษุแต่งกายอย่างฆราวาสตลอดดวงเป็นเพียงศาสนาจารย์ ผู้นำพิธีกรรม ต่างๆ ทางศาสนาได้ เป็นต้น แต่ฝ่ายเถรวาททำไม่ได้

กลุ่มลัทธิสตรีได้แสดงทัศนะว่าในทางการศึกษาและการฝึกอบรมในทางศาสนาใน สังคมไทยยังมีความไม่เสมอภาคระหว่างสตรีและบุรุษอย่างเห็นได้ชัดจนหลายเรื่อง โดยเฉพาะทางด้านสิทธิทางวิญญาณหรือทางศาสนา เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นฐานและ เสาหลักของสังคมไทยมาแต่โบราณกาล จึงเกิดประเพณีการบวชเรียนซึ่งก็ได้เฉพาะฝ่าย ชายเท่านั้นที่ได้รับโอกาสดังกล่าวนี้ สถานที่อบรมประชาชน เช่น วัดวาอารามและสถาบัน สงฆ์ ก็มีสำหรับผู้ชายซึ่งก็มีอยู่ทั่วประเทศ การศึกษาของภิกษุสามเณรที่ได้ใช้งบประมาณที่ เป็นเงินภาษีของประชาชนทุกเพศแต่ก็ไม่เกื้อกูลไปถึงฝ่ายสตรี แม้แต่การลาตามสิทธิทาง ราชการเพื่อไปประกอบศาสนกิจเช่นการอุปสมบท ข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจผู้ชาย มีสิทธิได้รับการอนุญาตตามกฎหมายที่จะลาอุปสมบทได้เป็นเวลา ๓ เดือน แต่สตรีไม่มีสิทธิที่ จะได้โอกาสอย่างนั้น แม้แต่จะลาไปปฏิบัติธรรมเป็นช่วงสั้นๆก็ต้องลาอีก สถานที่ไปปฏิบัติ ธรรมที่ปลอดภัยสำหรับสตรีก็หาได้ยากและมีน้อย ครูอาจารย์ทางสายสตรีที่จะฝึกฝนอบรม สตรีโดยตรงก็มีน้อย ไม่สมดุล และไม่เป็นการสมควรหรือสอดคล้องกับเพศสตรีที่จะยึดถือเอา รูปแบบของพระภิกษุสงฆ์มาเป็นวิถีชีวิตของผู้หญิงทั่วไปซึ่งเป็นการยาก สมควรที่จะมี นักบวชฝ่ายสตรีที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตพรหมจรรย์ สอดคล้องกับเพศมาเป็นวิถีชีวิตของผู้ หญิงต่อไป แม้จะมีการตีความกฎหมายเกี่ยวกับสถานภาพแม่ชีไทยว่าเป็นนักบวชสตรี

หรือไม่และมีการผลักดันสถาบันแม่ชีไทยให้มีสถานศึกษาชั้นสูง ถึงจะได้รับการสนับสนุนจากพระเถระชั้นผู้ใหญ่แต่การให้การสนับสนุนด้วยงบประมาณและทรัพยากรก็มีน้อย ไม่ได้แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลสนใจสนับสนุนการพัฒนาสตรีผู้ด้อยโอกาส เป็นการไม่เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นว่า สังคมไทยให้การสนับสนุนการศึกษาแก่สตรีไทย โดยเฉพาะการศึกษาที่นำพุทธธรรมลงสู่วิชาการทางโลก เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นสัมมาทิฐิซึ่งจำเป็นทั้งสตรีและบุรุษ โดยเฉพาะเยาวชนสตรีจากครอบครัวที่ยากจนในชนบทและด้อยโอกาสในเมือง เพื่อเป็นทางสู่การพัฒนาตนให้พึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี และเชิดชูธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาที่มีโอกาสเฉพาะบุรุษเท่านั้น ยิ่งปัจจุบัน เยาวชนชายไทยสนใจการบวชน้อยลง ถูกสิ่งเป็นพิษหมอมามีแต่ความสูญเสียดังกล่าว สูญเสียครอบครัวและสังคมซึ่งจำเป็นจะต้องช่วยกันกู้สังคมไทยให้กลับคืนมาสู่สังคมแห่งความเป็นไทย แต่สภาพเช่นนี้ไม่ได้เปิดช่องให้เยาวชนสตรีได้บวชเป็นสามเณรีหรือภิกษุณีแทรกตัวเข้ามาได้โดยอัตโนมัติเช่นเดียวกับเยาวชนชาย เพื่อเข้ามารับการ ธุระทางศาสนาให้มั่นคงยั่งยืนต่อไป ซึ่งเนื่องมาจากการขาดนักบวชสตรี เมื่อสตรีมีส่วนร่วมทางศาสนาน้อย ขาดโอกาสการเรียนรู้และปฏิบัติตนให้เป็นองค์ประกอบที่ดีของศาสนาได้แล้ว ภาระ ธุระทางพระศาสนาที่ถูกปล่อยว่าง เกิดช่องว่างระหว่างเพศบรรพชิตกับคฤหัสถ์และชาวพุทธบริษัท ทำให้พระศาสนาอ่อนแอซึ่งนับวันแต่ละเลื่อมโทรมถอยห่างไกลจากสังคมมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้น การช่วยสนับสนุนให้สตรีได้มีส่วนเข้ามารับผิดชอบ ภาระ ธุระทางศาสนาอันจะนำสังคมไปสู่ความสงบสุขร่มเย็นเป็นความจำเป็นและสำคัญยิ่งขึ้นทุกขณะ

แต่อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์วิกฤตของโลกและของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันแม้จะมีทัศนะและข้อเสนอที่แตกต่างกันและยึดถือเกณฑ์วินิจฉัยและตัดสินพระธรรมวินัยที่ต่างกัน ซึ่งได้นำไปสู่ความแตกแยกทางความเห็นและการปฏิบัติ จนเป็นนิกายต่างๆ ดังกล่าวแต่จุดมุ่งหมายสูงสุดของแต่ละนิกาย ก็คือการหลุดพ้นที่อยู่เหนือความแตกต่างและความยึดถือทั้งปวง ดังนั้น การเสนอทางออกของการเรียกร้องล้วนแต่ตั้งอยู่บนความปรารถนาดีต่อพระพุทธศาสนา ที่ไม่เป็นการ “วิवाद” แต่เป็นทางออกที่น่าจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่พระศาสนาและสังคมโลกซึ่งเป็นผลดีต่อทุกฝ่ายว่าทำอย่างไร จะให้สตรีได้เป็นนักบวชและพระธรรมวินัยที่ไม่เสียหาย จึงน่าจะอยู่ที่พุทธบริษัท < ลตทวิญญูมานะและหันหน้าเข้าปรึกษาหารือกันด้วยจิตเมตตาต่อกัน แสวงหาวิธีการที่จะเป็นผลดีที่สุดแก่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งไม่มีวันที่จะถอยหลังกลับคืนอีกแล้ว ให้พุทธบริษัททุกฝ่ายได้มีโอกาสเข้าสู่ศาสนาของตนอย่างภาคภูมิใจถึงจะไม่ใช้รูปแบบของนักบวชอย่างเดิม แต่เป็นบรรพชิตสตรีอย่างใหม่ในระดับหรือประเภทหรือรูปแบบใหม่ ที่สามารถปฏิบัติธรรมพัฒนาตนจนถึงที่สุด และช่วยเหลือนำพากิจกรรมทางสังคมไปได้อย่างคล่องตัวซึ่งไม่ติดตันอยู่กับกฎระเบียบและวินัย

บางข้อที่แย้งที่อไร้ความหมายต่อพรหมจรรย์ในยุคใหม่นี้แล้ว ซึ่งข้อปฏิบัติที่ยึดถือนั้นก็ควรจะ
เป็นข้อที่สนับสนุนตนและสังคมให้พัฒนาไปสู่อุดมคติแห่งพรหมจรรย์และสังคมไทยโดยตรง ๑

ภาคผนวก

ความเห็นของบุคคลต่างๆ

ศาสตราจารย์พิเศษ จ่านงค์ ทองประเสริฐ

ราชบัณฑิตยสถาน

(สัมภาษณ์วันที่ ๒๗ เดือนธันวาคม ๒๕๔๕)

การสืบทอดภิกษุสงฆ์เถรวาท

ภิกษุณีตามคัมภีร์ของฝ่ายเถรวาทนั้นน่าจะขาดตอนลงตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ ๔ เพราะครั้งที่ ๓ นั้นยังปรากฏในอรรถกถาว่าพระมหินทเถระได้ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เกาะลังกาแล้วแนะนำให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทูลขอภิกษุณีจากพระเจ้าอโศกมหาราชเพื่อไปบวชให้กุลธิดาชาวลังกา พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระนางสังฆมิตตาเถรี พร้อมด้วยคหบดีภิกษุณีไปที่เกาะลังกาและได้ให้การอุปสมบทแก่พระนางอนุพัสาพร้อมด้วยบริวารจำนวน ๕๐๐ คน แต่ที่ขาดตอนจริงๆน่าจะเป็นหลังสังคายนาครั้งที่ ๔

การสืบทอดหรือรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาอีก ได้หรือไม่ ต้องดูที่พระวินัยบัญญัติหรือพุทธบัญญัติว่าการบวชภิกษุณีจะต้องสำเร็จด้วยสงฆ์ ๒ ฝ่าย

คือภิกษุณีสงฆ์บวชให้แล้วก็มาเข้าพิธีอุปสมบทในภิกษุสงฆ์อีกเป็นครั้งที่ ๒ จึงจะเป็นการอุปสมบทที่ถูกต้อง ส่วนเงื่อนไขของบุคคลหรือสตรีผู้ประสงค์จะเข้าสู่ความเป็นภิกษุณีนั้นก็มีแจ่มแจ้งแล้วในพระวินัย ว่าบุคคลเช่นใดบวชได้ ไครบวชไม่ได้ บุคคลห้ามบรรพชาอุปสมบทมีที่จำพวกชัดเจนแล้ว คงไม่เป็นปัญหาอะไร แต่ขั้นตอนการบวชภิกษุณีจากสามเณรีเป็นสิกขามานาและการเข้าสู่ภิกษุณีภาวนานั้นค่อนข้างจะเคร่งครัดมาก ผู้ไม่มีศรัทธาจริงและเข้มแข็งพออาจจะมิปัญหาได้ แม้แต่การปฏิบัติตามครุธรรม ๘ ประการก็ไม่ใช่ง่าย ภิกษุณีจะต้องตั้งใจจริงจึงจะอยู่รอด

การบวชภิกษุณีในสมัยนี้ก็ไม่มีใครห้ามหรือขัดขวางอะไร แม้ทางเถรวาทในศรีลังกา ภิกษุณีจะขาดตอนแล้ว แต่ฝ่ายมหายานทางประเทศจีนประเทศเกาหลี ประเทศเวียดนาม ก็ยังสืบทอดมาจนทราบเท่าทุกวันนี้ การบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีขึ้นอยู่กับศรัทธาและความตั้งใจของแต่ละบุคคล ใครสนใจจะนับถือนิกายไหน พระพุทธศาสนาที่เปิดกว้างให้อิสระเสรีอยู่แล้ว การบรรพชาอุปสมบทไม่ได้ติดอยู่กับนิกายขอให้ผู้นั้นปฏิบัติจริง ทำจริง ก็จะได้รับผลดีจริง

ประเทศไทยให้เสรีภาพในทางศาสนามาตั้งแต่โบราณกาลนานมาแล้ว การบวชภิกษุณีไม่มีใครว่าไม่ได้ ภิกษุณีสงฆ์ยังมีอยู่ที่ยอมบวชได้แต่ควรจะมีสังกัด เช่นบวชมาจากไหนวัน ก็สังกัดฝ่ายมหายานบวชมาจากศรีลังกา ก็น่าจะเป็นเถรวาท แต่ปัญหาก็มีอยู่ว่าภิกษุณีประเทศศรีลังกาปัจจุบันไปบวชมาจากไหนแล้วตอนนี้มาบวชภิกษุณีกันเองแล้วเหมาะว่าเป็นภิกษุณีเถรวาท อย่างนี้น่าคิด เพราะไม่

ตรงไปตรงมา พุทธศาสนิกชนชาวไทยยินดีต้อนรับผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่แล้ว ยิ่งเป็นนักบวชชาวไทยยิ่งศรัทธา และให้ความอุปถัมภ์ จึงไม่น่าจะมีการเรียกร้องอะไร การยอมรับหรือไม่ก็ต้องพิสูจน์ ๑

ศาสตราจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(สัมภาษณ์วันที่ ๑๔ เดือนมกราคม ๒๕๕๖)

ความเป็นไปได้ในการอุปสมบทเป็นภิกษุในสังคมไทย

ตามที่มีผู้หญิงไทยไปบวชเป็นสามเณรีที่ศรีลังกาแล้วมาพยายามเรียกร้องสิทธิในสังคมไทยให้ยอมรับสถานภาพเป็นนักบวชเถรวาทนั้น ผมคิดว่าถ้าเมืองไทยทำแบบลังกา แม้จะมีคนยอมรับมากขึ้น แต่ถ้าคณะสงฆ์ไทยไม่ยอมรับ จะมีพระไปกล่าบบวชให้ไหม ปัญหาคือถ้ามีพระไปทำแบบนั้นแล้วคณะสงฆ์จะดำเนินการอย่างไร ถือว่าผิดไหม แล้วอีกอย่างหนึ่งคือ รัฐบาลก็พึ่งคณะสงฆ์อยู่ ประเทศไทยของเราโดยเฉพาจะมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ คงยิ่งต้องพึ่งมากขึ้น ปัญหาต่อไปก็คือถ้าถ้าวัดบวชอย่างมหาวิทยาลัยสงฆ์เกิดไปรับเลี้ยงเองก็จะต้องไปมีวิธีจัดการว่าถ้าประเทศไทยจะรับโดยถือว่ามีสถาบันสงฆ์รับเองนี้ รัฐบาลจะยอมฟังมหาวิทยาลัยสงฆ์

หรือเปล่า เพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์มี ๒ แห่ง คงไม่ได้รับทั้งสองแห่งหรอก... แล้วก็ทางฝ่ายบริหารของคณะสงฆ์ไทยจะรับได้ไหม เพราะปัญหานี้ทำให้เกิดก็ได้แต่บ้านเมืองเขาก็ต้องพึ่งฝ่ายศาสนา ถ้าฝ่ายศาสนาไม่โอนเอนไป ก็คงเกิดไม่ได้ คือ เกิดมาหรือมีคนบวชมากขึ้น ก็ไม่เหมือนของเดิม คือว่าไม่ใช่เถรวาท ส่วนจะเป็นมหายานใหม่ก็ไม่สนใจ แต่ถ้าถามว่าเป็นนิกายอะไรก็ตอบได้เลยว่าคงเป็นนิกายมหายาน เพราะเราถือว่า ไปบวชจากลังกालังกามาจากใต้หวัน ขึ้นเราไปรับว่าเป็นเถรวาทนี้ก็ต้องถามว่าแล้วพระมหายานที่ใต้หวันจะยอมรับว่าตนเองเป็นเถรวาทไหม...ถ้าตัวบวชแล้วคนบวชให้เป็นเถรวาทตัวเองต้องเป็นเถรวาทด้วย ใช่ไหม...แล้วจะยอมรับหรือเปล่า

ในเมืองไทยคงจะมีปัญหามาก แต่ว่าก็คงมีคนมาผลักดันฐานะทางสังคมสิทธิสตรีบ้างอะไรบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องนอกประเด็นศาสนา ทางฝ่ายศาสนาจะต้องยึดมั่นไว้ว่าเรื่องทางศาสนาไม่เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชายมันไม่เกี่ยว รับหรือไม่รับมันไม่เกี่ยวว่าเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย แต่รับหรือไม่รับด้วยความคิดว่ามันขาดตอนหรือไม่ขาดตอน พระพุทธเจ้าอนุญาตบวชภิกษุณี แต่ว่าก็มีเงื่อนไขไว้ถ้าเงื่อนไขไม่ครบใครจะไปทำแทนได้ คือ ถ้าพระพุทธเจ้าอยู่เริ่ม หรือเล็กเมื่อไรก็ได้ คือพระองค์เป็นเจ้าของ แต่นั่นคล้าย ๆ คนปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ไม่ครบองค์แล้วไปบอกว่าปฏิบัติตามพระองค์ ต้องวินิจฉัยเอาเอง คือคิดอย่างมหายานที่แก้บางอย่างได้ เราเป็นเถรวาทแต่ก็ไม่ต้องไปห้ามเขา ว่าคุณบวชไม่ได้นะ แต่คุณบวชมหายานแล้วมาอ้างสิทธิ์ว่าเป็นเถรวาทขอปลดถามว่าถ้าไปบวชมหายานแล้วเป็นเถรวาท เพราะเมืองไทยเป็นเถรวาทใช่หรือไม่ ที่ทำกันอยู่นี้เพราะว่าอยากให้คนยอมรับใช่หรือไม่ ถ้าบวชแล้วบอกว่าเป็นมหายานอย่างนี้ไม่มีใครว่าอะไรเลย เพราะว่าเท่าที่ฟังมาการบวชนี้ไม่ได้อยากบวชเป็นภิกษุณีหรอก แต่อยากบวชเป็นเถรวาทมากกว่าเพื่อ

จะให้เป็นที่ยอมรับในเมืองไทย เจตนาจริง ๆ ไม่ได้
อยากเป็นภิกษุณี แต่อยากเป็นเถรวาทไม่ได้ห้ามอยู่
แล้ว บวชก็บวชไป หรือรัฐบาลต้องเป็นคนคิด
คล้าย ๆ ว่ารัฐบาลบอกว่าเอาละตอนนี้ ถ้าสมมุติว่า
จะบวชก็ต้องทำตามกระบวนการของสมัยพุทธกาล
ทุกอย่าง ว่ากันตามพระไตรปิฎกเถรวาทเลย แล้วก็
ให้คณะสงฆ์ดูแล อย่างในสมัยพุทธกาล ก็คือว่าให้
ครบ ๔ พุทธบริษัทเลย จะทำให้ถูกต้องทำอย่าง
นั้น ไม่ใช่ว่าตั้งสำนักมาเป็นสำนักของใคร ถ้าเป็น
อย่างนั้นก็ต้องปล่อยไป เหมือนสันติอโศก แต่ถ้า
รัฐบาลจะรับรองหรือคณะสงฆ์จะรับรอง ก็ต้องมี
มาตรฐาน จดทะเบียนให้ถูกต้องไปเลย ว่าใครขึ้นกับ
ใครมีกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง การบวชก็ต้อง
เกี่ยวข้องเพราะว่าพุทธศาสนาของไทยเกี่ยวข้องกับ
พระวินัยและกฎหมายบ้านเมือง

การเปลี่ยนประเด็นส่วนตัวมาอ้างเรื่องสิทธิสตรี

แล้วจริง ๆ ที่มีผู้พยายามบวชภิกษุณีอยู่นี้ ถ้า
ต้องการบวชจริง เมื่อเถรวาทขาดบุญภิกษุณีสงฆ์
ไปแล้วจะบวชที่ได้ห้วนก็ได้ แต่ที่คุณไม่บวชที่ได้ห้วน
แล้ว มาบวชที่ศรีลังกาเพื่ออะไร ก็เพื่อเรียกร้อง
สถานภาพเถรวาทมิใช่หรือ เพราะว่าคนไทยมี
ความรู้สึกว่าการบวชต้องบวชตามหลักการเป็นเถร-
วาท แต่คนเรียกร้องจริงแล้วก็ไม่ใช่อยากเป็น
ภิกษุณีหรอก อยากเป็นเถรวาท อยากเป็นอย่างนั้น
ก็คืออยากเป็นเถรวาท ถ้าอยากเป็นเถรวาทนะก็
บวชที่ได้ห้วนแล้ว ทำไมต้องมาบวชที่ลังกาอีกล่ะ...
แล้วลังกาก็ไปอ้างว่ามาจากได้ห้วน ทำไมไม่บวชที่
ได้ห้วน ก็เพราะว่าบวชแล้วกลัวเป็นมหายานไม่ใช่ไหม
จะเอาความเป็นลังกาที่ว่ามันเกี่ยวข้องกับเถรวาท
มาอ้าง แล้วเวลามาอยู่ในนี้ก็อยากเป็นเถรวาท อัน
ที่จริงแล้วถึงประกาศเป็นมหายานก็อยู่ได้อยู่แล้ว ถ้า
ตั้งใจปฏิบัติธรรมจริง ๆ แล้วไม่ต้องขอเป็นเถรวาท
มันไม่ใช่เรื่องหรอก มันเป็นเรื่องของความอยากเป็น
เถรวาท แล้วความอยากเป็นเถรวาท มันก็อยู่บน

ความรู้สึกเรื่องสิทธิสตรี แล้วสิทธิสตรีก็อาจมาจาก
ปมด้อยบางอย่างที่เคยมีชีวิตส่วนตัวก็ได้ ไม่ใช่
ด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า อยากช่วยผู้หญิง เพราะมี
คนช่วยผู้หญิง ยังมีคนไทยอีกเยอะแยะที่เขาไม่ต้อง
ใช้วิธีแบบนี้ วิธีนี้เรียกว่าเป็นการเปลี่ยนปมด้อย
ส่วนตัวมาแอบอ้างเรื่องสิทธิสตรี ผมที่ว่าตรง ๆ
แบบนี้แหละ แม้ชีคันสนีย์ ก็เป็นแม่ที่ปฏิบัติธรรมได้
แล้ว ไม่เห็นต้องเรียกร้องว่าภิกษุณี อย่างมากก็
เรียกร้องว่าขอให้สถาบันนี้เป็นนิกายเถรวาท ถ้าเราดูศีล
ดูอะไรแล้วเราก็เรียกอุบาสิกา แต่ถ้าไปมีพิธีการบวช
อะไรขึ้น ก็ถือเป็นประเพณีหรือนิกายบวชก็ได้...แต่ถ้า
ไปบอกว่าเสมอภาคไม่เสมอภาคมันเป็นเรื่องเหตุผล
ทางสังคม ไม่ใช่เหตุผลทางศาสนา เพราะว่าทาง
ศาสนาถือว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่จุดหมายที่แท้จริงของ
ศาสนา ศาสนามันทิ้งระเบียบของสังคมอยู่แล้ว
เพราะฉะนั้นทำไมจะต้องเอาเกณฑ์ทางศาสนามา
ตัดสิน

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเพราะว่าเห็นผู้หญิง
นั้นมีปัญหา ที่จริงนั้นถึงผู้หญิงจะไม่บวชเลย ก็
สามารถปฏิบัติธรรมได้แต่ตัวเองว่าถ้าปฏิบัติ ถ้าตั้ง
บ้านเรือนได้ มาบวชได้ การปฏิบัติมันจะเข้มข้นกว่า
แต่ว่าสมัยนี้จะบวชหรือไม่มันก็ทำได้อย่างเดียวกัน
จะเป็นแม่ชีหรือภิกษุณีก็ทำได้เหมือนกัน ผมยัง
คิดว่าที่จริงแม่ชีที่เคร่ง ๆ นั้นสามารถแทนภิกษุณี
ได้เลย... เคร่ง ๆ ปฏิบัติอย่างแม่ชีบุญเต็มมรรณะแล้ว
กระตุกเป็นพระธาตุ...การพูดถึงทางศาสนาเพื่อจะได้
บวชเป็นภิกษุณีไม่มีในอดีต ตอนที่พระพุทธเจ้าให้
บวชภิกษุณีไม่ใช่เรื่องสิทธิหรือ ไม่ได้มีปัญหาเรื่อง
สิทธิเลย การอนุญาตให้บวชนั้นเป็นเพราะเห็นว่า
ผู้หญิงนี้ก็จะสามารถบรรลุธรรมได้ บรรลุความหลุด
พ้นได้เหมือนกัน มีปัญหาการบวชตรงนั้น มันไม่ได้
เป็นเรื่องว่าใครมีสิทธิมากกว่าใคร เป็นเรื่องว่า
พระพุทธเจ้าจะอนุญาตให้ใครบวช แล้วจะไปว่า
พระพุทธเจ้าให้สิทธิใครมาก ใครน้อย ก็ไม่ได้ ที่อ้าง
สิทธิเวลานี้มันเป็นสิทธิทางโลก ในรัฐธรรมนูญคือ

สิทธิที่จะเลือกนับถือศาสนา ไม่ใช่สิทธิที่จะเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงคำสอนในศาสนา

เพราะฉะนั้นถ้าจะเอาสิทธิมาใหญ่กว่าหลักศาสนาก็ต้องแก้ทั้งหมดเลย เรื่องสิทธิสตรีนี้เรานึกเอาตามฝรั่งใช่ไหมละ? แม้บอกว่าต้องได้สิทธิทางวิญญาณด้วย สิทธิทางวิญญาณก็ได้อยู่แล้วไง ทุกคนปฏิบัติได้ การจะมีวิญญาณอิสระ ไม่อยู่ที่การเป็นภิกษุณีหรือเปล่า เป็นฆราวาสก็มีวิญญาณอิสระได้ ทำไมจะต้องไปผ่านสถาบันอะไรอีกเล่า คนปฏิบัติจริงเขาเป็นฆราวาสไม่ต้องไปบวชเขาก็ทำได้ แต่คนอยากที่จะยกสถาบันขึ้นมาอ้าง คือคนที่ติดข้อง ถ้าคนที่ไม่ติดข้อง เขาไม่สนใจเลย ลองถามคนที่เขาปฏิบัติซึ่งมีอยู่มากมายเวลานี้ดูซิว่า ผู้หญิงเขาติดข้องเรื่องนี้ไหม เขาไม่ติดข้องเรื่องนี้หรอกมันไม่ใช่เรื่องสำคัญ ทุกคนมีอิสระภาพทางวิญญาณอยู่แล้วร้อยเปอร์เซ็นต์ พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีไว้หมดแล้ว ใครจะเดินตามก็เดินไม่ได้ต้องผ่านสถาบัน พระพุทธเจ้าไม่ได้บวชภิกษุณีเพื่อให้เป็นหนึ่งสถาบัน แต่บวชเพื่อให้เป็นคนที่หลุดพ้นได้ แต่ว่าผู้ขออุปสมบทคนแรกเป็นเพศหญิงต้องไปกำหนดอะไรที่บ่วงกันจะไม่ให้เกิดความเสียหายกับศาสนาไม่ให้เกิดอันตรายกับผู้หญิง พระองค์คำนึงเรื่องอย่างนี้ไม่ได้คำนึงเรื่องบวชภิกษุณีให้เป็นสถาบันแล้วมีสิทธิอะไร มันไม่เกี่ยว อย่าไปนึกว่าพระพุทธเจ้าทรงตั้งสถาบัน ไม่ใช่ซะ...คนสมัยนี้ต่างหาก ไปคิดว่าเป็นคือสถาบัน สถาบันสงฆ์หรือสถาบันต่างๆ อะไรนี้ เพราะเราอยากเป็นสถาบัน เราเลยไปเรียกกันอย่างนั้น ©

ศาสตราจารย์พิเศษเสรีयरพงษ์ วรณปก

ราชบัณฑิตยสถาน

(สัมภาษณ์วันที่ ๗ เดือนมกราคม ๒๕๕๑)

การบวชภิกษุณีสงฆ์เถรวาท

บวชได้หรือไม่ได้ให้ดูพระพุทธรูปบัญญัติเป็นหลัก เพราะพระพุทธรูปบัญญัติมีว่า สตรีผู้ต้องการบวชเป็นสามเณรี หรือภิกษุณี ต้องไปบวชจากพระภิกษุณีสงฆ์ เมื่อบวชภิกษุณีสงฆ์แล้วก็ไปบวชกับภิกษุสงฆ์อีกที ภาษาพระท่านเรียกว่าบวชโดยอุกโตสงฆ์ นี่ว่าเฉพาะภิกษุณี แต่ถ้าเป็นสามเณรีไม่ต้องสงฆ์เพียงพระภิกษุณีรูปเดียวก็บวชให้ได้ เหมือนพระภิกษุบวชสามเณรนั่นแหละ พุทธบัญญัติมีเช่นนี้ ถ้ามต่อไปว่า แล้วภิกษุณีมีหรือไม่ ก็ตอบว่าทางฝ่ายเถรวาทเชื่อว่าภิกษุณีขาดวงศ์ไปแล้วจึงบวชไม่ได้ แต่ทางฝ่ายมหายานยืนยันว่ายังคงสืบต่อกันมาอยู่ จึงบวชได้ ถ้าจะแย้ง เมื่อเถรวาทไม่มีภิกษุณีถึงบวชมาก็ไม่ยอมรับ ใช่แน่นอนเถรวาทไม่ยอมรับ เพราะเถรวาทถือว่าขาดวงศ์ไปแล้วบวชไม่ได้แต่มหายานยอมรับเพราะยังมีภิกษุณีสงฆ์อยู่ การบวชได้หรือไม่ได้ขึ้นอยู่กับพุทธรูปบัญญัติ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสงฆ์ สมัยพระพุทธเจ้าเมื่อพูดว่า “ภิกษุสงฆ์” ก็คือ ภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา “ภิกษุณีสงฆ์” ก็คือ ภิกษุณี-

สงฆ์ในพระพุทธศาสนา มิได้จำแนกไว้ ภิกษุสงฆ์เถรวาท ภิกษุสงฆ์มหายาน ถ้ามีภิกษุณีสงฆ์อยู่ ไม่ว่าจะเป็นภิกษุณีฝ่ายใด การจะบวชใครเป็นภิกษุณี หรือสามเณรีย่อมทำได้ ไม่ผิดพุทธบัญญัติแต่อย่างใด ใครจะยอมรับหรือไม่ ก็เป็นเรื่องของแต่ละคนๆ ที่อยู่ในประเทศนี้มีกฎหมายมีระเบียบ ข้อบังคับอีกมากมาย นอกเหนือพระธรรมวินัย ก็มีสิทธิไม่ยอมรับ ไม่มีใครว่าอะไร แต่ขออย่างเดียว อย่าเที่ยวไปว่าเขาบวชไม่เป็นพระเป็นเณร ก่อนจะพูดให้สังวรไว้ว่าพระมหายานเมืองไทยก็มี พระจีน พระญวน นี่คือมหายาน แต่ท่านก็เป็นพระ

ผมตอบตามหลักการที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้ แต่ก็เคยมีบางคนฟังไม่ได้ศัพท์จับเอาไปกระเดียดหาว่าผมหนุนบวชภิกษุณีสุดตัว สำหรับประเทศไทย ผู้เคยปรารภเรื่องนี้ท่านหนึ่ง ยกเอาเหตุการณ์นรินทรภักดิ์เอาลูกสาวไปให้พระบวชเป็นสามเณรมาให้ฟัง แล้วพูดห้ามโดยสมเด็จพระสังฆราชกรมหลวงชินวราลงกรณว่าห้ามภิกษุสงฆ์ไทยบวชสตรีเป็นภิกษุณีหรือสามเณร ผมบอกว่าคนละเรื่องเดียวกัน คำสั่งนี้สั่งห้ามพระผู้ชายบวชให้สตรี ไม่ว่าจะบวชเป็นภิกษุณีหรือสามเณร ไม่เกี่ยวกับการที่ภิกษุสงฆ์เขาบวชกันเอง ห้ามนะถูกต้องแล้ว เพราะนรินทรภักดิ์เอาลูกสาวไปให้พระบวชให้ ถึงฝ่ายเถรวาทยังมีภิกษุณีสงฆ์อยู่ สมมุติว่ามีมาจนบัดนี้ พระสงฆ์หรือพระภิกษุเถรวาทที่ไม่มีสิทธิบวชให้ผู้หญิงอยู่แล้วเพราะมีพุทธบัญญัติห้ามไว้

ภิกษุสงฆ์ในศรีลังกานิกายสยามเสียด้วย ท่านคิดฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมา ท่านคงอยากเห็นพลังสตรีในการช่วยเหลือแผ้วถางพระพุทธศาสนา จึงหาทางโดยให้สตรีไปบวชจากภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายมหายานแล้วมารับรองโดยสงฆ์ลังกา แสดงว่าท่านเห็นว่าทำได้ ไม่ขัดพุทธบัญญัติ มาถึงบัดนี้ก็บวชให้จำนวนมากขึ้น ในอนาคตอันใกล้ก็คงมีภิกษุณีและสามเณรียิ่งมากขึ้น นี่เป็นเรื่องของพระลังกา แปลกตรงที่พระสงฆ์ที่ริเริ่มฟื้นฟูวงศ์ภิกษุณีเป็น

พระสงฆ์สยามนิกาย ซึ่งก็คือนิกายที่ไปจากไทยนั่นเอง บางท่านว่าสงฆ์สยามวงศ์คิดก้าวหน้าเอามากๆ

ภิกษุณีนั่นพระพุทธเจ้าทรงวางกฎระเบียบปฏิบัติเข้มงวดมาก เนื่องด้วยทรงห่วงใยสตรีจุติจากวงศ์ลูกสาวแล้ววางกฎระเบียบควบคุมบุตรสาวมากมาย ผู้ที่บารมีไม่พอ ก็ไม่สามารถรักษากฎระเบียบได้ วงศ์ภิกษุณีจึงสูญหายไปได้เร็ว ในฐานะที่แสดงความเห็นตามหลักการ ถ้าถามว่าอยากให้ภิกษุณีในเมืองไทยหรือไม่ ก็อยากให้มี แต่ต้องเป็นไปตามพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ ที่สำคัญพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอยู่ในฐานะ “ราชานัน อนุตตติ” ต้องคล้อยตามบ้านเมืองบ้าง เพราะฉะนั้น จะทำอะไรต้องฟังเบื้องสูง ขอให้นึกถึงภิกษุณีกลุ่มแรก ท่านขอบวชด้วยความนอบน้อม ความประณีตประนอม มิได้อ้างสิทธิอะไร มิได้เรียกร้องแบบบังคับขู่เอา ๑

อาจารย์คิน อินทสระ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
(สัมภาษณ์วันที่ ๑๓ เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๑)

พระภิกษุสงฆ์ไทยให้อุปสมบทภิกษุณีเถรวาท

พระสงฆ์ไทยหรือมหาเถรสมาคมไม่มีสิทธิหรือหน้าที่บวชภิกษุณี ผมไม่คิดว่าคณะสงฆ์ไทยจะคิด

การบวชภิกษุณีขึ้นในประเทศไทย เพราะภิกษุณีสำเร็จได้จากสงฆ์สองฝ่ายคือ ผ่านการบวชในภิกษุณีสงฆ์ก่อนแล้วจึงบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์ เมื่อไม่มีภิกษุณีสงฆ์อยู่ในขณะนี้แล้ว ผมไม่คิดว่าท่านจะทำอะไรได้คือ ในคณะสงฆ์ไทยไม่มีอะไรที่จะทำอะไรหรือจะให้ใครได้หรือไม่ได้เป็นภิกษุณีได้ เพราะไม่มีสิกขาบทใดกำหนดไว้ให้พระสงฆ์บวชกุลธิดาเป็นภิกษุณีได้ ไม่เหมือนที่กำหนดไว้ให้การอุปสมบทแต่กุลบุตรเป็นภิกษุสงฆ์ เพราะโดยเฉพาะอย่างยิ่งภิกษุณีสงฆ์เถรวาทขาดตอนไปแล้ว

ในสังคมไทยเคยมีพระภิกษุสงฆ์บวชให้สตรี เช่น เรื่องของนรินทรภานิต ก็เป็นได้แค่สามเณรีวัดที่อยู่ก็เขียนว่าวัตรนาริวงศ์ ไม่มีบุคคลใดจะบวชเป็นภิกษุณีได้ ส่วนความเป็นไปได้ว่าจะมีภิกษุณีในสังคมไทยในอนาคตนั้นผมคิดว่าคณะสงฆ์ต้องปรึกษากันว่า เถรวาททั้งหมดนี้จะเอาอย่างไร มีมติอย่างไร ถ้าจัดตั้งได้ลงตัวสอดคล้องธรรมนูญ และวัฒนธรรมในสังคมไทยแล้วนักบวชสตรีจะทำประโยชน์แก่พระศาสนาและสังคมโลกได้มาก ไม่แพ้ผู้ชาย พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองอยู่ได้ สตรีมีส่วนสนับสนุนอย่างยิ่ง เพราะครอบครัวคนไทยมีผู้หญิงเป็นใหญ่ ถ้าคุณแม่จะเอาอย่างนี้แล้วคุณพ่อและลูก ๆ ก็ไม่มีใครกล้าขัดหรือทัก เพราะในบ้านคุณแม่เป็นใหญ่ มีอุปการะแก่ครอบครัวมากยิ่งจนเรียกว่า “แม่บ้าน” ดังนั้นคุณแม่จึงมีบทบาทสำคัญต่อครอบครัว รวมทั้งเรื่องนอกบ้านหรือสังคม หรือการบุญการกุศลอีกด้วย ภิกษุณีฝ่ายมหายานยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบันและมีบทบาทมาก เช่น ในไต้หวัน ภิกษุณีมีมากกว่าภิกษุสงฆ์ ช่วยเหลือพระศาสนาและสังคมได้มากจนเป็นที่ทราบกันทั่วโลก ส่วนภิกษุณีฝ่ายเถรวาทนั้นมีปัญหาเรื่องการสืบต่อ ก็อยากจะฝากทุกฝ่ายได้ช่วยกันพิจารณา พระพุทธศาสนาไม่ว่าจะอยู่ส่วนไหนของโลก ถ้าครบพร้อมด้วยพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา แล้วจะมีสภาพมั่นคงแข็งแรงโดยเฉพาะ

พระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้ถือธงวิ่งออกหน้า จะต้องพร้อมในทุกสถานการณ์ ๑

ศาสตราจารย์แสง จันทร์งาม

ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(สัมภาษณ์วันที่ ๓ เดือนมีนาคม ๒๕๕๑)

ทางออกสำหรับผู้อยากเป็นภิกษุณี

ในปัจจุบันมีสตรีอยากออกบวชเป็นภิกษุณีมากขึ้น แต่บวชไม่ได้ อุปสรรคสำคัญก็คือ พระวินัยบัญญัติไว้ชัดเจนว่า กุลสตรีที่อยากบวชเป็นภิกษุณีต้องผ่านพิธีอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์และในฝ่ายภิกษุสงฆ์ เนื่องจากภิกษุณีสงฆ์ได้สูญหายไปจากประเทศเถรวาทนานมาแล้ว ไม่มีพระภิกษุที่คิดจะทำพิธีบวชให้ และไม่มีภิกษุณีสงฆ์มานั่งเป็นสักขีพยาน กุลสตรีจะหมดโอกาสที่จะได้บวชเป็นภิกษุณีโดยปริยาย จริงอยู่ ในเมืองไทยเรามีสถาบันแม่ชี แต่กุลสตรีหลายท่านก็ไม่อยากบวชเป็นแม่ชี เพราะแม่ชีมีสถานะต่ำกว่าพระ รัชชาศีลเพียง ๘ ข้อ ยังไม่มีกฎหมายรับรองของประชาชน ไม่ค่อยแจ่มใสนัก บางท่านถึงกับยอมลงทุนไปบวชที่ไต้หวัน เพราะที่นั่นยังมีสถาบันแม่ชีที่เข้มแข็งมีการศึกษาดี บำเพ็ญสาธารณประโยชน์อย่างแข็ง

ชั้น และได้รับการยอมรับจากสังคมเป็นอย่างดี ยิ่งกว่านั้นยังมีหลักฐานยืนยันว่า ภิกษุณีจีนสืบสานมาจากภิกษุณีสงฆ์ ศรีลังกา ก่อนที่ภิกษุณีสงฆ์จะเสื่อมสูญไปจากศรีลังกา ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ภิกษุณีศรีลังกาจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปประเทศจีนและได้ตั้งภิกษุณีสงฆ์ขึ้นที่นั่นและสืบสายมาจนถึงปัจจุบัน แต่ถึงกระนั้น คนไทยใจเถรวาทก็ยังไม่ยอมรับ เพราะภิกษุณีได้กลายเป็นมหายานไปแล้ว และชาวเถรวาทนิยมยกย่องและเคารพนับถือพระที่ปฏิบัติเคร่งครัดในศีล แม้จะบกพร่อง สมาธิ และปัญญาไปบ้างก็ไม่ใช่ไร

โดยส่วนตัวแล้วข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับการที่จะมีภิกษุณีเต็มรูปแบบตามพระวินัยคือต้องรักษาศีล ๓๑๑ ข้อและครุธรรมอีก ๘ ประการเห็นว่าหนักเกินไปสำหรับคนสมัยนี้และโลกสมัยปัจจุบัน ถ้าว่าตามจริงก็อาจจะหนักสำหรับคนสมัยโบราณด้วย ดังจะเห็นได้ว่าภิกษุณีสงฆ์ได้เสื่อมสูญไปจากประเทศอินเดียก่อนพระภิกษุสงฆ์เกือบ ๑,๐๐๐ ปี คิดว่าในปัจจุบัน ถ้าเกิดมีใครตั้งภิกษุณีสงฆ์แบบดั้งเดิมขึ้นมาได้ก็คงจะอยู่ได้ชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นในที่สุดก็จะสูญวงศ์ไปอีกเหมือนในอดีต

เนื่องจากมีกุลสตรีอยากบวชมากและถ้าได้บวชอย่างมีศักดิ์ศรีจะเป็นประโยชน์แก่พระศาสนา และประเทศชาติอย่างมหาศาล สังคมจึงไม่ควรเมินเฉยหรือมองข้ามกุศลเจตนาของกุลสตรีเหล่านี้ เราควรจะหาทางออกให้แก่เขา ทางออกที่เหมาะสมที่สุดก็คือการจัดตั้งสถาบันนักบวชใหม่ขึ้นมา ที่อยู่กลางระหว่างแม่ชีกับภิกษุณี

อาจจะมีส่วนสงสัยว่า การตั้งคณะนักบวชหญิงใหม่ไม่ขัดกับธรรมวินัยหรือ ตอบได้ว่าไม่ขัด เพราะเราไม่ได้ไปยกเลิกของเดิม ไม่ได้ไปบัญญัติอะไรเพิ่มเติมของเดิม เป็นแต่ตั้งระบบใหม่เพื่ออุทิศพระบรมศาสดา เพื่อปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาเดิมในรูปแบบภายนอกใหม่เท่านั้นเอง ๐

รองศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(วารสารสาวิกา ฉบับที่ ๔๔ มิถุนายน ๒๕๔๔)

เสียงเรียกร้องว่าสังคมไทยควรมีเนื้อที่ทางศาสนาเปิดให้แก่นักบวชหญิงนั้น ผมได้ยินมานานหลายสิบปีแล้ว บ้านเรามีแม่ชีที่คนจำนวนมากเข้าใจว่าเป็นนักบวช แต่พิจารณาจากหลักการทางศาสนา แม่ชีถือว่าเป็นเพียงอุบาสกา ผู้ที่รู้เรื่องหลักการทางด้านศาสนาดีที่สุดในสังคมเราคือพระสงฆ์ เพราะรู้ว่าอะไรเป็นอะไรแม่ชีจึงมีสถานะต่ำกว่าคนในสายตาของพระสงฆ์ การที่ชาวบ้านเข้าใจว่าแม่ชีเป็นนักบวชนั้น ก็เพราะรูปแบบชีวิตของแม่ชีชวนให้เข้าใจว่าอย่างนั้น

สำหรับผม แม่ชีคือนักบวช แม้จะถือศีลเพียงแปดข้อก็ตาม เวลาผมไหว้แม่ชีที่ผมไปถวายความรู้ท่านที่มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผมรู้สึกในใจตลอดเวลาว่าผมกำลังไหว้นักบวช เพราะชีวิตของท่านอยู่ในอาราม สำหรับผม นักบวชมีสองประเภท ประเภทที่หนึ่ง คือคนที่ตัดขาดชีวิตทางโลกมาอยู่ในอารามเพื่อปฏิบัติธรรม นอกจากปฏิบัติธรรมแล้วอาจจะสอนศาสนาตามจารีตทางศาสนานั้นๆ ประเภทที่สอง ไม่ได้ตัดขาดจากชีวิตทางโลกมาก

ขนาดนั้น แต่ก็เหมือนแบบแรกคือมีชีวิตเกี่ยวข้องกับศาสนา มากกว่าคนที่ เป็นชาวบ้านธรรมดาทั่วไป เช่น นักสอนศาสนาในศาสนาอิสลามหรือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ท่านเหล่านี้อาจแต่งงาน มีครอบครัว แต่ผมก็ถือว่าเป็นนักบวช พระภิกษุ สามเณร และแม่ชีในพุทธศาสนาเป็นนักบวชในความหมายแรก หากเรายอมรับว่าแม่ชีคือนักบวช การเรียกร้องว่าควรมีพื้นที่สำหรับภิกษุณีสงฆ์ก็คงไม่เกิดขึ้น หรือแม้จะเกิดก็คงไม่เข้มข้นขนาดนี้

ข้อเรียกร้องเรื่องภิกษุณีนี้น่าจะเป็นเรื่องใหญ่ และมีคนสองฝ่ายไม่เห็นด้วยกับความคิดของอีกฝ่าย สิ่งที่ผมคิดเวลานี้คือทำอย่างไรสองฝ่ายนี้จะเรียนรู้จากกันและกันจนถดถอยจนมิตร ฝ่ายที่คัดค้านเรื่องภิกษุณีนั่นที่จริงไม่ได้ค้าน แต่บอกว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะมีการชุบชีวิตภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาอีกในพุทธศาสนาอย่างเถรวาท เพราะหลักการด้านวินัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้พิศนิตลงอย่างสมบูรณ์แล้ว หลักการที่ว่านี้คือ การบวชกุลสตรีเป็นภิกษุณีต้องการสงฆ์สองฝ่ายคือสงฆ์ฝ่ายภิกษุและภิกษุณีในนิกายเดียวกัน เวลานี้ภิกษุณีสงฆ์อย่างเถรวาทไม่มีในโลกแล้ว การบวชกุลสตรีเป็นภิกษุณีจึงไม่มีทางทำได้

แต่นิกายมหายานนั้นยังมีภิกษุณีสงฆ์อยู่ สตรีไทยที่ไปบวชเป็นภิกษุณีนับบวชในจารีตมหายาน ผมเข้าใจว่าในอนาคตจำนวนภิกษุณีไทยสายมหายานนี้จะเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีมากขึ้นเราก็จะต้องมาคิดกันว่าสถานภาพของภิกษุณีเหล่านี้จะเป็นอย่างไร ท่านจะอยู่ตรงไหนในชุมชนพุทธของประเทศไทย เรื่องนี้ไม่ยากที่จะตอบ แต่ความจำเป็นจะบีบบังคับให้เราต้องตอบในอนาคตที่ไม่ไกลนัก

ตามพระวินัยนั้น ภิกษุณีสงฆ์ไม่สามารถอยู่เป็นเอกเทศ แต่ถือเป็นส่วนหนึ่งของสงฆ์โดยรวม หมายความว่าวัดที่มีภิกษุณีพำนักอยู่ไม่สามารถเป็นเอกเทศต่างหากจากสงฆ์ เมื่อจำนวนภิกษุณีในบ้านเราเพิ่มมากขึ้นก็จะมีวัดอย่างเป็นกิจจะลักษณะ

ปัญหาคือภิกษุณีสงฆ์นี้จะสัมพันธ์กับคณะสงฆ์มหายานในบ้านเราอย่างไร เท่าที่ผมทราบคณะสงฆ์ฝ่ายจีนิกายและอานันนิกายก็ยังมองเรื่องนี้ไม่ชัด เพราะภิกษุณีไทยแม้จะเป็นสายมหายาน แต่เป็นมหายานแบบผลิตจากนอก เป็นสิ่งแปลกแยกแม้กับคณะสงฆ์มหายานในสังคมไทยเอง

ผมไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าวเป็นเช่นนั้น ต่างคนก็ต่างอยู่ซึ่งหมายความว่าต่อไปก็จะมีภิกษุณีสงฆ์แยกเป็นสงฆ์อิสระอีกหนึ่งคณะ บ้านเราก็จะมีสงฆ์ ๓ คณะคือคณะเถรวาท คณะมหายาน และคณะภิกษุณี คณะสงฆ์สองคณะคือคณะเถรวาทและมหายานในบ้านเรานั้นแม้จะอยู่คนละนิกายแต่ก็มีความสัมพันธ์แนบแน่น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้นเป็นมหาเถรสงฆ์ฝ่ายเถรวาท แต่ก็มีพระสงฆ์มหายานมาร่วมเรียน และเวลานี้สถาบันแห่งนี้ก็เปิดสอนหลักสูตรมหายาน โดยที่หลักสูตรนี้เขียนร่วมกันระหว่างฝ่ายเถรวาทและมหายาน ทำไปทำมาภิกษุณีสงฆ์นั้นแหละจะกลับเป็นสิ่งแปลกแยกในสายตาพุทธบริษัทไทย ทำอย่างไรจึงจะไม่เกิดความแปลกแยกนั้น เรื่องนี้เราต้องช่วยกันคิด

แม้ชื่อนั้นเกิดในจารีตพุทธศาสนาเถรวาทอย่างไทย แม้จะมีข้อเรียกร้องในเชิงน้อยเนื้อต่ำใจจากแม่ชีเกี่ยวกับสถานภาพของตน แต่แม่ชีก็ไม่เคยเป็นสิ่งที่แปลกแยกในสายตาพุทธบริษัทไทย แม่ชีแบบนี้หาไม่ได้ในสังคมพุทธเถรวาทอื่น ผมถือว่าเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่าที่สามารถพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการที่จะมีนักบวชหญิงในสังคมไทย อาจจะง่ายกว่าวิธีต่อสู้เพื่อให้มีการชุบชีวิตภิกษุณีสงฆ์ขึ้นก็ได้

เราไม่ควรลืมประวัติศาสตร์การเกิดขึ้นของภิกษุณีสงฆ์ครั้งแรกตามที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก แม้ว่าเราบางคนอาจจะไม่ศรัทธาประวัติศาสตร์นั้นนัก สำหรับท่านผู้อ่านที่อยู่ห่างวัด ผมใคร่ขอเรียนว่าตามที่คมกริชบันทึกไว้นั้น แรกทีเดียวพระพุทธองค์ทรงปฏิเสธที่จะให้สตรีเข้ามาบวชเป็นภิกษุณี แม้ว่าสตรีคนแรกที่มาทูลขอจะเป็นถึงพระนางมหา-

ปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นพระมาดาเลี้ยงที่ได้ประคบประหงมเลี้ยงดูพระองค์มาแต่สมัยแบเบาะก็ตาม แต่สุดท้ายก็ทรงผ่อนผันให้บวช โดยได้ทรงวางหลักการที่เข้มงวดมากให้สตรีที่จะเข้ามาบวชถือปฏิบัติ หลักการที่เข้มงวดนี้อาจดูง่าย ๆ จากการที่ภิกษุณีต้องถือศีลมากกว่าพระภิกษุและศีลบางข้อสำหรับภิกษุณีนั้นเห็นชัดว่าเปราะบางกว่าที่ทรงบัญญัติสำหรับพระภิกษุ เช่น พระภิกษุจะต้องอาบัติปาราชิกเกี่ยวกับเรื่องเพศก็ต่อเมื่อได้ร่วมประเวณีกับสตรีเท่านั้น แต่สำหรับภิกษุณีแค่เพียงการสัมผัสมือไม่ชายตัวด้วยความเสน่หาที่ต้องอาบัติหนักข้อนี้เสียแล้ว

ชีวิตภิกษุณีถ้าจะครองให้บริสุทธิ์จึงเป็นเรื่องยาก เหนื่อย และอาจจะเสียเวลาโดยไม่จำเป็น ข้อความหลังนี้เป็นความเห็นของผมที่อยากฝากให้สตรีที่ประสงค์จะเลือกทางเดินสายภิกษุณีนำไปไตร่ตรองด้วย

สิ่งที่ภิกษุณีจะต้องเผชิญเมื่อเข้ามาครองเพศนั้นอย่างสมบูรณ์แบบแล้วก็คือ ความรู้สึกขัดแย้งอันเกิดจากการที่ต้องอยู่ภายใต้อาณาตติของพระภิกษุ เรื่องนี้ไม่อาจเลี่ยงได้เพราะพระวินัยบัญญัติไว้อย่างนั้น วินัยข้อหนึ่งที่ภิกษุณีต้องยึดถือคือ แม้จะบวชมานาน มีความรู้ในพระพุทธศาสนามากมาย ก็ต้องเคารพเชื่อฟังพระภิกษุที่เพิ่งบวชในวันนั้น ผมเกรงเหลือเกินว่าภิกษุณีที่มีความคิดความอ่านจะไม่อาจทนต่อกฎระเบียบที่อาจพิจารณาว่าไม่ยุติธรรมนี้ได้ เมื่อความคิดอ่านมันขัดแย้งเสียแล้ว ชีวิตสงฆ์ในทางศาสนาจะไปหาจากไหนกันล่ะครับ วินัยของสงฆ์นั้นหากมองตามสายตาคนสมัยใหม่มีจำนวนไม่น้อยที่วางอยู่บนพื้นฐานของการเลือกปฏิบัติในทางเพศ พวกเราซึ่งเป็นคนสมัยใหม่คุ้นเคยกับหลักการด้านสิทธิมนุษยชนจะทนเรื่องเช่นนี้ได้หรือ พระวินัยเป็นสิ่งที่วงการสงฆ์เถรวาทยึดถือมายาวนานเกินกว่าใครจะมาเปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ ผมเป็นห่วงภิกษุณีสมัยใหม่ที่อาจถูกบีบคั้นจากพระวินัยที่เขียน

เมื่อเกือบสามพันปีที่แล้วเพื่อใช้กับสตรีอินเดียโบราณที่ไม่มีเรื่องสิทธิมนุษยชนและความเท่าเทียมทางเพศอยู่ในหัวเลย

แม้ชื่อนั้นคืออย่างคือถือศีลไม่มากทำให้คล่องตัวในการทำงานด้านศาสนา นอกจากนั้น แม้ชี้ตามความรู้สึกของชาวบ้านทั่วไปคือนักบวช ความรู้สึกนี้จะช่วยให้อะไรก็ตามแต่ที่ผู้เรียกร้องให้มีภิกษุณีต้องการสำเร็จได้โดยไม่ต้องต่อสู้ในทิศทางนั้น ในทางพระวินัยแม้ชี้สามารถเป็นเอกเทศจากสงฆ์ซึ่งแปลว่าคนที่มาบวชเป็นชีจะเผชิญหน้ากับความไม่เท่าเทียมทางเพศภายใต้ร่มเงาพระพุทธศาสนา น้อยกว่าภิกษุณี ชีวิตชีที่สงบอาจหาได้ง่ายกว่าชีวิตภิกษุณีที่สงบ ชีที่มีความรู้มีความคิดอ่านนั้นมีโอกาสมากกว่าภิกษุณีที่จะพูดอะไรออกไปตามความเชื่อของตน หรือแม้แต่โต้แย้งพระภิกษุ เพราะไม่มีวินัยข้อใดของชีห้าม ในขณะที่วินัยสำหรับภิกษุณีไม่เปิดทางสำหรับเรื่องนี้เลย

ผมว่าเราน่าจะลองหันมาพิจารณาช่องทางดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วนี้ แม่ชีเก่ง ๆ ที่สังคมยอมรับในบ้านเราผมเชื่อว่าไม่น้อยและจะมีมากขึ้น และสำหรับผู้ที่ยังอยากต่อสู้ในทิศทางของภิกษุณี ผมขอเรียนว่าเรื่องความเท่าเทียมทางเพศเป็นคนละเรื่องกับการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งภิกษุณีสงฆ์ เราไม่เฉลียวใจบ้างหรือว่าทำไมการสังคายนาครั้งแรกหลังพุทธปรินิพพานนั้น ไม่มีภิกษุณีได้รับเชิญให้เข้าร่วมงานสำคัญนี้แม้แต่รูปเดียว สำหรับผมนี่คือสัญญาณแรกๆ ที่บ่งบอกว่าในอนาคตพื้นที่สำหรับภิกษุณีสงฆ์จะค่อยๆ หดหายลงในจารีตเถรวาท

นี่ก็อย่างนี้ก็แล้วกันครับ เวลานี้มีคนยืนอยู่หน้าโรงงานเรียงเป็นแถว ชายแถวหนึ่งหญิงแถวหนึ่ง โรงงานนี้เมื่อก่อนไม่เปิดรับคนงานหญิง เรากำลังต่อสู้เพื่อให้เปิดรับคนงานหญิง สิ่งที่ผมอยากเสนอให้คิดก็คือ ความเท่าเทียมในกรณีนี้อย่าไปวัดแค่เพียงการที่ชายและหญิงสามารถเดินเข้าประตูโรงงานเหมือนกัน ความเท่าเทียมที่สำคัญสำหรับ

ผมอยู่ในโรงงานนั้นต่างหาก เราอ่านสัญญาจ้างงานเข้าใจกันดีแล้วหรือยัง คณะสงฆ์เถรวาทไม่ประสงค์ให้หญิงเข้ามาบวชจึงออกระเบียบมากมายให้หญิงถือมากกว่าชาย นี่คือนิยามหลักที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้เพราะเป็นพระวินัย และอาจตีความว่าเป็นสัญญาที่ไม่ยุติธรรมเลย เพราะปฏิบัติต่อชายและหญิงไม่เท่ากัน ดังตัวอย่างที่ผมยกข้างต้น

แต่สำหรับผู้ที่มีมองเห็นคุณค่าทางศาสนาบางประการในภิกษุณีเพศที่อธิบายไม่ได้ และไม่คิดว่าจะเข้าไปบวชเพื่อหาความเท่าเทียมทางเพศ เราก็จะต้องช่วยกันคิดว่าสังคมเราจะมีที่ทางให้อยู่อย่างไร ทั้งในแง่กฎหมายและอื่นๆ สังคมเสรีตามความคิดของผมต้องมี 'ที่ยืน' สำหรับทุกคน ไม่ว่าเขาจะเชื่อหรือคิดอย่างไร และที่ยืนที่ว่านี้ต้องมีเกียรติในความหมายว่า ได้รับการยอมรับอย่างน้อยก็ในทางกฎหมายโดยสังคมและรัฐอย่างมีเหตุผลตามสมควรแก่ฐานานุรูป ที่ยืนของคนที่แตกต่างกันอาจต่างกันได้ แต่ทุกคนมีที่ยืนที่มีเกียรติเหมือนกัน ๐

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

(จาก ตอบปัญหาหัวใจ, ๒๕๒๒)

เหตุที่ผู้หญิงบวชไม่ได้ทุกวันนี้ มิใช่เพราะพระพุทธศาสนาไม่ยกย่องสิทธิของสตรีเท่าเทียมกับชาย

เพราะท่านได้เคยอนุญาตมาแล้ว แต่ในวินัยบัญญัติ นั้น ท่านกำหนดไว้ว่าต้องมีอุปัชฌาย์เป็นภิกษุณี เช่นเดียวกับที่ภิกษุต้องมีอุปัชฌาย์เป็นภิกษุด้วยกัน แต่บังเอิญภิกษุณีนั้นสูญสิ้นวงศ์มานานแล้ว จะเริ่มขึ้นใหม่ก็ไม่อาจทำได้เพราะไม่มีทางที่จะไปบวชกับใครให้ถูกต้องตามพระวินัยได้ ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องประวัติศาสตร์ สมมุติว่าพระภิกษุสงฆ์ทุกรูปในพระพุทธศาสนาทุกวันนี้จะพากันสึกจนหมด สมณวงศ์จะสูญสิ้นไปเหมือนกัน ต่อไปแม้ผู้ชายคนใดจะอยากบวชอีก ก็บวชไม่ได้เหมือนกัน คนโบราณท่านจึงถือว่าการบวชเป็นการสืบพระศาสนาเพราะมีตัวอย่างความสูญแห่งภิกษุณีปรากฏอยู่แล้ว แต่ธรรมของพระพุทธเจ้านั้นทุกคนสามารถนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ตัวได้ตามสภาพของตน ไม่จำเป็นต้องออกบวช ๐

สุลักษณ์ ศิวรักษ์

นักวิชาการอิสระ

(จาก พิมพ์พันธุ์ หาญสกุล, สามเณริฆมนันทา ผู้ประกาศจุดยืนพลิกพื้นภิกษุณีไทย, ๒๕๔๔)

แต่หากจะประเมินสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับคุณสวระ(สามเณรี)กับภาวการณ์ปัจจุบันเชื่อว่าแนวโน้ม

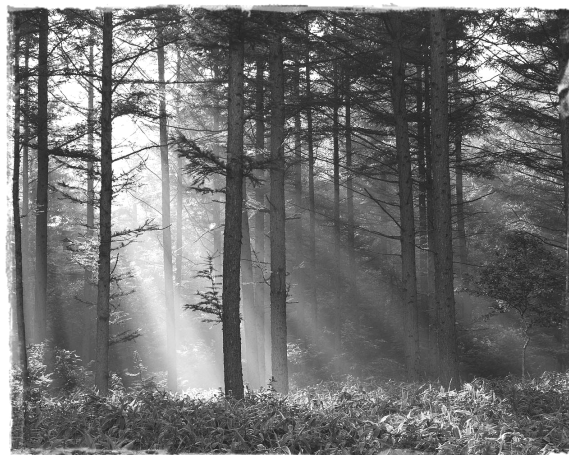
ที่จะถูกกระทำเฉกเช่นเดียวกันคุณสวระเป็นไปไม่ได้ คณะสงฆ์ทำอะไรไม่ได้ครับ จะเอาตัวเองยังไม่รอดเลย เรื่องกรรมกายยังทำอะไรไม่ได้ สันติอโศกก็ไปฟ้องเขาขณะคดี เขาก็ยังอยู่ตามเดิม มันถึงเวลาแล้วที่เมืองไทยต้องมีความหลากหลาย トラバจนสิ้นสมัยราชาธิปไตยเราเขียนพระราชบัญญัติบังคับไว้ว่าคณะสงฆ์มีเพียง ๒ นิิกาย อย่างอื่นมีไม่ได้ แต่เดี๋ยวนี้มีเยอะไปหมดเลย แล้วนิิกายเหล่านี้กรรมการศาสนาที่ยอมรับทั้งนั้น

แน่นอนครับ ผู้หญิงเขาขาดมาก เขาขาดผู้นำไปบวชชีพระก็ให้ล้างจานชามเท่านั้นเอง จะต้องโคตเคนขึ้นมาถึงครูบาอาจารย์เดี๋ยวนี้ก็มีนะครับ ครูบาอาจารย์ผู้หญิงก็มีหลายคน เขาสอนไม่เฉพาะผู้หญิง สอนผู้ชายด้วย ถึงอย่างไรก็ต้องเป็นที่ยอมรับ อาจจะมีคนที่หมั่นไส้บ้างเป็นธรรมดาของมนุษย์ แต่ผมอยากให้สามเณรีและภิกษุณีเป็นที่ยอมรับ เพราะคนธรรมดาสามารถบวชได้ ความพิเศษของคณะสงฆ์ของเราคือคนส่วนใหญ่ที่มาบวชเป็นลูกชาวบ้าน เป็นลูกคนยากจนทั้งนั้น เพราะคนรวยเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยบวชกันแล้ว บวชอย่างมากก็ ๓ วัน ๕ วันก็สึก บวชเป็นของเล่นไปแล้ว บวชจริงๆ เป็นคนยากคนจน คนยากคนจนได้บวชผู้หญิงได้บวช จะลดจำนวนโสเภณี ลดแรงงานผู้หญิงไปเยอะ ถ้ามีโอกาสได้บวชดีกว่าไปทำอย่างอื่น ถ้าสังคมยอมรับจะเป็นการช่วยผู้หญิง ช่วยสังคม เพราะฉะนั้นผ้ากาสาพัสดุของพระพุทธเจ้าเป็นพรพิเศษที่ท่านประทานให้ ใครได้ห่มผ้านี้สังคมจะให้ความอุดหนุน ข้อเสียคือว่าคนที่ห่มผ้านี้หลายคนก็เป็นคนชั่วเพราะผ้านี้ปกป้องความชั่วอยู่ ในพวกพระมีจำนวนไม่น้อยในเวลานี้ และอันนี้เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้มีภิกษุณี คนสมัยนี้เชื่อพระกันเยอะ ก็อยากจะหันมาหาพระผู้หญิงบ้าง

ที่ได้หวนตอนนี้มีภิกษุณีมากกว่าพระภิกษุอีกแล้วเรื่องเลวร้ายต่างๆ ก็มีเหมือนเมืองไทย แต่พระภิกษุณีไม่มีข่าวเลย แสดงว่าผู้หญิงเขามะมีตระกูลตัวมากกว่าเรา แล้วเราก็คงเขามานานสมควรเปิดโอกาสให้เขา

ส่วนเรื่องพระราชบัญญัติสงฆ์จะต้องมีการปรับแก้ไขอย่างไรนั้น เรื่องดังกล่าวผมว่าอย่าไปสนใจเลย เพราะพระราชบัญญัติทั้งหมดออกมาเพื่อชนชั้นปกครอง พ.ร.บ. สงฆ์ฉบับนี้ออกมาก็ไม่ได้เพื่อคณะสงฆ์ ออกมาเพื่อที่จอมพลสฤษดิ์จะแสดงอำนาจเท่านั้นเอง ออกมาโดยเผด็จการทั้งนั้น แต่นี้ก็ยังใช้อยู่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ เกือบ ๔๐ ปีแล้วยังใช้อยู่ มันทำงานอะไรไม่ได้เลย เพราะฉบับนี้ไม่เอาอย่าง ร.ศ. ๑๒๑ ฉบับ ร.ศ. ๑๒๑ ถึงจะชั่วๆต๊อๆอย่างน้อยพระเจ้าแผ่นดินปกครองโดยตรง พระเจ้าแผ่นดินท่านรู้เรื่องคณะสงฆ์ดี ดูแลกันได้บ้านดูแลวัด วัดดูแลบ้าน พระราชาดูแลพระราชา คณะชั้นผู้ใหญ่ แต่เดี๋ยวนี้ทำอะไรไม่ได้เลย เดี่ยวนี้พระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่เป็นอสังฆิกันจนเลย ผมว่าไม่นานหรอกจะมีภิกษุณีในประเทศไทย เพราะพระที่เข้าใจประเด็นนี้ก็มีอยู่ มีเฉพาะพวกเตาล้านปีที่ไม่เข้าใจ เพราะไม่ได้ศึกษาพระวินัย นึกว่าของเราเท่านั้นที่บริสุทธิ์ วิเศษ แต่ของคนอื่นไม่บริสุทธิ์ ไม่วิเศษ ต้องใช้ภาษาบาลีเท่านั้น ใช้ภาษาอื่นไม่ได้พวกนี้ไม่รู้ ภาษาบาลีก็ไม่ใช้ภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัสพระท่านก็สูญเสียความเป็นผู้นำไป ไม่รู้จะเรียกกลับอย่างไร ก็เลยออกมาโผงผางตำทอภิกษุณี ตำทอคนซึ่งไม่ได้อยู่ในอาณัติของตัว น่าเห็นใจท่าน ๑

บางตอนจาก “เกร์คาถา” หรือ “บทเพลงของภิกษุณีอรหันต์สมัยพุทธกาล”

ลีลาเกร์คาถา

“เมื่อก่อนเราถูกกามราคะเบียดเบียน มีจิตฟุ้งซ่าน จึงทำจิตให้อยู่
ในอำนาจไม่ได้ เพราะไม่มนสิการโดยอุบายอันแยบคาย เป็นผู้อันกิเลส
ทั้งหลายกลุ้มรุมแล้ว เข้าใจถามคุณว่าเป็นสุข
ตกอยู่ในอำนาจแห่งจิตอันชุ่มโชกด้วยราคะ จิตใจไม่เคยสงบ
เราจึงเป็นผู้ยอมเหลือ มีนิวพรรณไม่ผ่องใสอยู่ตลอด 7 ปี
เราเป็นผู้อันทุกข์ครอบงำแล้ว ไม่ได้ความสบายใจทั้งกลางวันกลางคืน
เพราะเหตุนั้น เราจึงถือเอาเชือกเข้าไปสู่ราวป่า ด้วยคิดว่า
จะผูกคอตายเสียในที่นี้ คิดว่าที่จะกลับไปสู่ความเป็นภุคค์อีก
พอเราทำบ่วงให้มันคงผูกที่กิ่งไม้แล้ว สวมบ่วงที่คอ
ในทันใดนั้น... จิตของเราก็หลุดพ้น... จากอาสวะกิเลสทั้งหลาย”